

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

ANDRIUS TEKORIUS

II kurso studentas

**VALSTYBIŲ PREVENČINĖ SAVIGYNA:
TEISINIAI IR POLITINIAI ASPEKTAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: prof. habil. dr. Evaldas Nekrašas

Vilnius, 2010

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas *Valstybių prevencinė savigyna: teisiniai ir politiniai aspektai* yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Andrius Tekorius

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Tekorius, A., Valstybių prevencinė savigyna: teisiniai ir politiniai aspektai: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas E. Nekrašas. – V., 2010. – 77 p.

Reikšminiai žodžiai: valstybių prevencinė savigyna, būtinoji savigyna, jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principas, Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, instituciniai modeliai, Vidurio Rytų regionas, Iranas, Izraelis, TATENA, Irano branduolinė programa, branduolinis ginklas, G. Bush karinė doktrina, Rusijos karinė doktrina.

Šiame darbe atskleidžiama prevencinės savigynos naudojimo problematika. Aptariami jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo, tradicinės, būtinios ir prevencinės savigynos sampratos ir turinys, realistų ir (neo) liberalų požiūriai į prevencinės jėgos naudojimą, svarstomas prevencinės savigynos legalizavimo klausimas. Analizuojami instituciniai modeliai, kurių įgyvendinimas galėtų prisidėti prie Saugumo Tarybos efektyvumo didinimo, nagrinėjant ir sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą.

Analizuojamas Izraelio galimas prevencinės savigynos naudojimas Irano atžvilgiu. Vertinama, ar egzistuoja prielaidos Izraeliui pulti Iraną ir, ar Izraelis vis dėlto pasiryš pulti Iraną, nepaisant to, kad toks puolimas bus neteisėtas pagal tarptautinę teisę.

Turinys

Įvadas	4
1. Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo bei valstybių savigynos rūšių sampratos	7
1.1. Jėgos tarptautiniuose santykiuose draudimo genezė	7
1.2. Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo įtvirtinimas šiuolaikinėje teisėje.....	9
1.2.1. Jungtinių Tautų dokumentų privalomumas.....	11
1.2.2. „Jėgos (ne)naudojimo“ turinys.....	13
1.2.3. Termino „agresija“ turinys.....	15
1.3. Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtys	16
1.4. Jėgos panaudojimas valstybės savigynos atveju (tradicinė savigynos samprata).....	19
1.5. Būtiniosios savigynos (preventive self-defence) samprata.....	20
1.6. Prevencinės savigynos (preventive self-defence) samprata	23
2. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos jėgos monopolis	27
2.1. Idealaus pasaulio (ne)egzistavimas	27
2.2. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos jėgos monopolio (ne)turėjimas	29
2.3. G. Bush prevencinio karo doktrina.....	32
2.4. G. Bush prevencinio karo doktrinos kritika	34
2.5. Naujoji Rusijos karinė doktrina.....	38
2.6. Prevencinės savigynos legalizavimas ir Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos jėgos monopolio efektyvumą didinančios alternatyvos	40
3. Tikėtinas prevencinės savigynos panaudojimas: Irano atvejis	44
3.1. Irano branduolinė programa	45
3.2. Irano branduolinių objektų tinklas.....	47
3.3. TATENA pozicija dėl Irano branduolinės programos	50
3.4. Irano retorika Izraelio atžvilgiu	51
3.5. JAV pozicija dėl Irano branduolinės programos	53
3.6. Rusijos pozicija dėl Irano branduolinės programos	54
3.7. Kinijos pozicija dėl Irano branduolinės programos.....	56
3.8. Izraelio pozicija dėl Irano branduolinės programos	58
3.8.1. Osirak reaktoriaus Irake bombardavimas.....	59
3.9. Izraelio galimas prevencinės savigynos panaudojimas Irano atžvilgiu.....	61
Priedai	67
Literatūros sąrašas	68
Summary	76

Ivadas

Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principas įtvirtintas Jungtinių Tautų Chartijoje, kurio laikytis privalo visos valstybės, netgi ne Jungtinių Tautų Organizacijos narės, nes tai tapo paprotinės tarptautinės teisės norma. Nepaisant visuotinio pripažinimo, kad jėgos panaudojimo draudimas yra *jus cogens* norma (kitais žodžiais, imperatyvinė norma), tarptautinės teisės normos numato aplinkybes, kurioms egzistuojant jėgos naudojimas yra laikomas teisėtu pagal tarptautinę teisę. Viena iš jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimčių yra valstybių savigyna.

Nagrinėjant valstybių savigyną, kaip jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtį, kyla aršios diskusijos dėl prevencinės savigynos (*preventive self-defence*) naudojimo. Nagrinėjant prevencinės savigynos sampratą, kyla didelė painiava tarp anglišku terminų *preemption* ir *prevention*. Šie terminai lietuviškoje literatūroje verčiami vienu terminu – *prevencinė savigyna*. Skirtis tarp šių terminų yra labai didelė, todėl beieškodamas lietuviško atitikmens angliškam žodžiui *preemption*, autorius pritaikęs teisinės kategorijos – būtinoji gintis – analogiją, terminą *preemption* pavadino *būtinąja savigyna*. *Būtiniosios savigynos* terminas ir bus naudojamas darbe. Terminas *preventive self-defence* bus vartojamas įprastai – *prevencinė savigyna*.

Prevencinė savigyna laikoma teisėta pagal tarptautinę teisę tik tada, kai jos panaudojimą sankcionuoja Jungtinių Tautų Saugumo Taryba. Darbe bandoma įrodyti, kad Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, dėl bendro sutarimo tarp jos nuolatinių narių nebuvimo ir veto teisės dažno naudojimo, prevencinės savigynos panaudojimą sankcionuoja itin retai. Kyla problema – dėl Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos neefektyvumo sankcionuojant prevencinės savigynos naudojimą, valstybės prevencinę savigyną įgyvendina pačios, tuo pažeisdamos vieną pagrindinių tarptautinės teisės principų – jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principą. Šita „patinė situacija“ paskatino kai kurias didžiąsias valstybes (Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinės narės), ignoruojant tarptautinę teisę, savo karinėse doktrinos numatyti vienašališką prevencinės savigynos naudojimo galimybę. Susidariusi situacija reikalauja spręsti šią problemą arba legalizuojant prevencinės savigynos naudojimą, arba ieškant būdų kaip priversti Saugumo Tarybą vykdyti savo pirminį uždavinį – palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą.

Tema yra aktuali, nes karinių priemonių naudojimą kitoje šalyje vis dažniau siekiama kvalifikuoti kaip teisę į valstybių savigyną. G. Bush (jaunesniojo) prevencinio karo doktrinos atsiradimas meta iššūkį šiuo metu galiojančiai tarptautinei tvarkai. Iš kitos pusės, tema yra aktuali todėl, kad Iranui vystant branduolinę programą, vis garsiau reiškiami raginimai panaudoti prieš jį prevencinę savigyną (prevencines karines priemones). Irano atvejis pasirinktas kaip tyrimo objektas.

Darbe keliamas **probleminis klausimas** – ar, atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Saugumo

Tarybos neefektyvumą sankcionuojant prevencinės savigynos panaudojimą, valstybės galėtų įgyti teisę naudoti prevencinę savigyną ir be Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos leidimo? Kitais žodžiais – ar teisė į prevencinės savigynos panaudojimą turėtų būti įtvirtinta tarptautinėje teisėje netgi tuo atveju, jeigu Jungtinių Tautų Saugumo Taryba nesankcionuotų prevencinių karinių priemonių naudojimo?

Darbo tikslas – atskleisti valstybių prevencinės savigynos naudojimo problematiką, akcentuojant Vidurio Rytų regioną.

Tiksliui pasiekti formuluojami **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo sampratą, šio principo įtvirtinimą šiuolaikinėje teisėje bei jo išimtis.
2. Išanalizuoti valstybių savigynos rūšis, jų teisėtumą pagal tarptautinę teisę.
3. Iširti poreikį legalizuoti valstybių prevencinės savigynos vienašališką naudojimą.
4. Išsiaiškinti, ar Izraelis gali imtis prevencinės savigynos veiksnių Irano atžvilgiu.

Šio darbo objektas – valstybių prevencinės savigynos naudojimas

Darbo pavadinimas – *valstybių prevencinė savigyna: teisiniai ir politiniai aspektai* – pasirinktas neatsitiktinai. Siekiant rasti atskaitos tašką, visų pirma darbe nustatomas valstybių savigynos rūšių teisėtumas, tam pasitelkiama teisinių dokumentų analizė. Kadangi ši analizė apėmė visą pirmąjį darbo skyrių, nuspręsta darbo pavadinime užfiksuoti, kad valstybių prevencinė savigyna bus nagrinėjama ne tik politiniu, bet ir teisiniu aspektu.

Pirmajame skyriuje aptariamas jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo turinys, principo įtvirtinimas šiuolaikinėje teisėje. Taip pat šiame skyriuje analizuojama šio principo išimtis – valstybių savigyna. Išskiriamos 3 valstybių savigynos rūšys: tradicinė, būtinoji ir prevencinė. Darbe detalios aptariamos jų sampratos ir turinys.

Antrajame skyriuje nagrinėjama G. Bush karinė doktrina, jos kritika. Analizuojama G. Bush karinės doktrinos nuostatų „įkvėpta“ Rusijos karinė doktrina. Aptariami realizmo ir liberalizmo teorijų požiūriai į prevencinės jėgos naudojimą. Konstatavus, kad Jungtinių Tautų Saugumo Taryba neturi jėgos monopolio, svarstomas prevencinės savigynos legalizavimo klausimas. Analizuojami (neo)liberalų pateikti 3 alternatyvūs instituciniai modeliai, kurių įgyvendinimas galėtų prisidėti prie Saugumo Tarybos efektyvumo didinimo nagrinėjant ir sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą.

Paskutiniame darbo skyriuje atliekamas atvejo tyrimas. Analizuojamas Izraelio galimas prevencinės savigynos naudojimas Irano atžvilgiu. Siekiant atskleisti šio tyrimo objektą, aptariama Irano branduolinė programa, branduolinių objektų tinklas, Irano retorika. Analizuojamos TATENA ir Didžiųjų galių (JAV, Rusija, Kinija) bei Izraelio pozicijos dėl Irano branduolinės programos. Taikant

istorinį lyginamąjį metodą, vertinama dabartinė Irano branduolinė programa ir XX a. aštunto dešimtmečio pabaigoje – devinto dešimtmečio pradžioje egzistavusi Irako branduolinė programa. Aptariamieji panašumai tarp Osirak reaktoriaus Irake bombardavimo 1981 m. ir galimybės atakuoti Irano branduolinius objektus šiuo metu. Vertinama, ar egzistuoja prielaidos Izraeliui pulti Iraną ir, ar tikėtina, kad Izraelis puls Irano branduolinius įrengimus, nepaisant to, kad toks puolimas bus neteisėtas pagal tarptautinę teisę.

Siekiant atskleisti valstybių prevencinės savigynos naudojimo problematiką remiamasi analitiniu, istoriniu ir lyginamuoju tyrimo metodais. Istorinis metodas naudojamas aptariant jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo įtvirtinimą šiuolaikinėje teisėje, šio principo genezę. Taip pat istoriniu metodu remtasi aprašant vykusius valstybių savigynos atvejus. Lyginamasis metodas naudotas siekiant rasti lietuvišką atitikmenį angliškam terminui *preemption*, tarpusavyje lyginat valstybių savigynos rūšis. Vertinant Irako branduolinės programos ir Irano branduolinės programos panašumus taip pat naudotas lyginamasis metodas. Analitinis metodas naudotas atskleidžiant darbo tikslą, uždavinius, aiškinant teisės normų turinį, pateikiant išvadas ir apibendrinimus.

Specialiosios literatūros valstybių prevencinės savigynos naudojimo problematikai atskleisti pakanka. Nagrinėjant jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo turinį, principo įtvirtinimą šiuolaikinėje teisėje, nagrinėjant valstybių savigynos teisėtumo klausimus buvo remtasi A. C. Arend., R. J. Beck, V. Vadapalo, M. Akerhurst, P. Malanczuk, H. Shue, D. Rodin ir kitų autorių darbais. Analizuojant skirtingus realizmo ir liberalizmo teorijų požiūrius į prevencinės jėgos naudojimą bei Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos jėgos monopolio egzistavimo klausimą buvo remtasi A. van Staden, A. Buchanan, R. O. Keohane, J. E. Kastenberga, R. B. Miller, W. Kaufman darbais. Tačiau specialios literatūros, atskleidžiančios galimą Izraelio prevencinės savigynos panaudojimą Irano atžvilgiu, dar nėra, galbūt dėl šios temos naujumo. Atliekant tyrimą buvo daugiausia naudojamos įvairiais periodiniuose leidiniuose publikuoti straipsniai, naujienu agentūrų pranešimai bei tarptautinių organizacijų ataskaitomis.

1. Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo bei valstybių savigynos rūšių sampratos

Jungtinės Tautos buvo įkurtos su tikslu išlaikyti taiką pokariniame pasaulyje. Siekiant įgyvendinti šį uždavinį, Jungtinių Tautų Chartijoje įtvirtintas vienas pagrindinių jos principų – jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principas. Pastebėtina, kad per visą žmonijos laikotarpį šį principą pavyko įtvirtinti globaliu mastu tik Jungtinių Tautų Chartijoje. Chartijoje taip pat numatyta, kad jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principas tam tikrais atvejais gali turėti išimčių - viena jų yra valstybių savigyna. Teise į valstybių savigyną vis dažniau prisidengiama siekiant pateisinti karinius veiksmus. Todėl būtina žinoti kokios yra valstybių savigynos rūšys, kuo jos skiriasi viena nuo kitos ir kokia apimtimi jos yra teisėtos pagal tarptautinę teisę.

1.1. Jėgos tarptautiniuose santykiuose draudimo genezė

Nors klasikinė teisė į karą jau seniai nebeegzistuoja, tačiau klasikinės praėjusios epochos teisinės sąvokos, susijusios su karinės jėgos panaudojimu, leidžia geriau suprasti šiuolaikinių normų atsiradimą, genezę, jų esmę bei turinį. Kaip pastebi V. Vadapalas, jėgos panaudojimo tarptautiniuose santykiuose teisinė problema yra tiek pat sena, kiek sena buvo valstybės teisė į karą (*jus ad bellum*)¹. Todėl šioje dalyje bent trumpai bus aptarti keletas istorinių periodų, kuriems buvo būdingas skirtingas požiūris į jėgos panaudojimą.

A. C. Arendas ir R. J. Beckas² išskiria 6 tokius istorinius periodus: 1) teisėto karo; 2) pozityvizmo; 3) Tautų Lygos; 4) Briano-Kellogo; 5) Jungtinių Tautų Chartijos; 6) periodas, atsiradęs po Jungtinių Tautų Chartijos priėmimo.

Viduramžiais susiformavo krikščioniška teisingo karo (*bellum justum*) doktrina. Pagal ją teisingu karu buvo laikomas bet koks karas kilęs dėl teisingos priežasties, pavyzdžiui, siekiant išvaduoti savo teritoriją, atsakyti į sutarties pažeidimą, suvereno įžeidimą, susigrąžinti skolą, paremti sąjungininką suvereną ar vasalą, išvaduoti valdovo pavaldinius ir pan³. Be to, karas prieš netikinčiuosius ar eretikus paprastai buvo laikomas įsakytu paties Dievo⁴, t.y. savaiame teisingas.

¹ Vilenas Vadapalas, *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, 468.

² Anthony C. Arend ir Robert J. Beck, *International Law and the Use of Force*. London: Routledge, 1993, 11.

³ Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 468.

⁴ Michael Akehurst ir Peter Malanczuk, *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000, 368.

Pozityvizmo laikotarpiu (1700 - 1919 m.) susiformavo tautinių valstybių sistema, pagrįsta suvereniteto doktrina. Suverenitetas reiškė tris dalykus. Pirma, teritorijos valdovai turėjo galią vieni valdyti savo teritorijas – valdovams nebuvo būtina paklusti nei popiežiams nei imperatoriams. Antra, šalys teisiškai buvo lygios viena kitos atžvilgiu. Trečia, šalims be jų sutikimo negaliojo jokie aukštesni įstatymai, t.y. nebuvo aukštesnės teisės nei valstybių vidaus teisė, o tarptautinė teisė kildavo išimtinai iš valstybių valios ir pritarimo. Taigi, galima teigti, jog teisė į karą klasikinėje tarptautinėje teisėje buvo laikoma valstybės suverenių teisių neatskiriama, prigimtinė dalimi⁵.

Kardinalūs pokyčiai karo uždraudimo srityje įvyko po Pirmojo Pasaulinio karo. Tarptautinė bendruomenė šokiruota dėl Pirmojo Pasaulinio karo masto, nuostolių ir karo aukų gausos, nusprendė 1919 m. įkurti Tautų Lygą, kurios vienas pagrindinių tikslų buvo sudaryti sąlygas taikai išsaugoti ir užtikrinti kad tokios katastrofos nepasikartotų ateityje. Tautų Lygos paktas bandė sukurti procedūrinę kliūtį griebtis ginklo prieš kitas valstybes. Pakte buvo numatyti taikūs būdai, kurių pagalba turėjo būti sprendžiamas ginčas tarp valstybių, tačiau tais atvejais, kai ginčo sprendimas valstybės netenkino, statutas leido panaudoti jėgą. Nustatyta, kad valstybė laikanti save nukentėjusia, kol ji neišnaudojo taikaus ginčo sprendimo procedūrų, negali pasinaudoti teise į karą. Paktas draudė pradėti karą, jei ginčas perduotas spręsti tarptautiniam arbitražui ar teismui arba jiems ginčą išsprendus ne anksčiau kaip praėjus 3 mėnesiams⁶ po sprendimo priėmimo prieš sprendimą nevykdančią valstybę. Tautų Lygos paktas tik dalinai uždraudė karą, todėl tarptautinė bendrija ėmėsi žingsnių pasirašyti konkrečias sutartis, draudžiančias karo naudojimą tarptautiniuose santykiuose.

1928 m. buvo sudaryta sutartis „Dėl atsisakymo nuo karo“ (kitai dar vadinama Kelloggo ir Briando, Kelloggo-Briando arba Paryžiaus paktu), kurios šalimis tapo daugelis pasaulio valstybių⁷. Šis Kelloggo – Briando paktas numatė, kad šalys smerkia karą kaip priemonę tarptautiniams nesutarimams spręsti ir atsisako jo kaip nacionalinės politikos priemonės tarpusavio santykiuose. Taip pat numatyta, kad šalys visus ginčus ir konfliktus, galinčius kilti tarp jų, kad ir koks būtų jų pobūdis bei priežastys, visada reguliuos ir spręs taikiomis priemonėmis. Taigi Kelloggo-Briando paktas pirmą kartą pasmerkė karo panaudojimą tarptautiniams ginčams spręsti ir uždraudė jį, kaip nacionalinės politikos priemonę. Pažymėtina ir tai, kad Paktas tapo pagrindiniu Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo nuosprendžio teisiniu pagrindu. Tačiau dėl pakto nuostatų bendrumo ir neapibrėžtumo, nesugebėjimo agresyvų karą aiškiai atskirti nuo savigynos karo ir Tautų Lygos nedidelio veiksmingumo šio Pakto nuostatų nebuvo visuotinai laikomasi. Tautų Lyga nesugebėjo užkirsti kelio

---

⁵ Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 469.

⁶ Anot M.Aherhurst, 3 mėnesių laukimo terminas numatytas, kad būtų laiko aistroms nurimti; jei valstybės po erchercogo Franzo Ferdinando nužudymo 1914 m. būtų išlaukusios 3 mėnesių terminą, galimas dalykas, jog Pirmojo Pasaulinio karo būtų buvę išvengta.

⁷ 1928 m. Briano-Kellego paktą pasirašė 15 valstybių, iki II pasaulinio karo prie šio pakto prisijungė dar 48 valstybės.

Vokietijos, Italijos, Japonijos plataus masto agresijai, bei analogiškai Sovietų Sąjungos agresijai Suomijos, Baltijos valstybių, Lenkijos ir Rumunijos atžvilgiu.

1.2. Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo įtvirtinimas šiuolaikinėje teisėje

Jungtinių Tautų Chartija neabejotinai yra ne tik tarpvalstybinių santykių, bet ir šiuolaikinės tarptautinės teisės pagrindas. Jungtinės Tautos buvo įkurtos su tikslu išlaikyti taiką pokariniame pasaulyje, todėl nenuostabu, kad Jungtinių Tautų Chartijos preambulėje iškilmingai skelbiamas šis tikslas: „Mes, Jungtinių Tautų Tautos, pasiryžusios išgelbėti būsimas kartas nuo karo rykštės, kuris du kartus vienos kartos žmonėms atnešė neapsakomų kančių“⁸.

Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principas įtvirtintas Jungtinių Tautų Chartijos 2 str. 4 dalyje. Chartija įpareigojo valstybes „savo tarptautiniuose santykiuose susilaikyti nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“⁹. Pažymėtina, kad pirmą kartą universaliame tarptautiniame susitarime įtvirtinamas draudimas ne tik naudoti jėgą tarptautiniuose santykiuose, bet ir ja grasinti.

Akehrst pažymi, kad Chartijos 2 str. 4 dalies formuluotė yra tinkama, nes pavartotas „grasinimo jėga ar jos panaudojimo“ terminas, o ne „karas“. Dėl karo termino nėra visuotinai sutarta. Menkus pasienio incidentus reikia skirti nuo didelių karinių operacijų. Kaip teigia Akerhurst, skirtumas tarp karo ir jam neprilygstančių karinių veiksmų gali būti labai neryškus, tačiau jis gali sukelti svarbių padarinių¹⁰. Pavyzdžiui, karas automatiškai nutraukia diplomatinis santykius ir kai kurių sutarčių rūšių tarp kariaujančių valstybių galiojimą, tačiau to nesukelia mažo intensyvumo kariniai veiksmai. Taigi, Chartijoje minima grasinimo jėga ir jos naudojimo formuluotė apima visus atvejus nepriklausomai nuo to, ar egzistuoja karo stovis, ar ne.

Jėgos naudojimo uždraudimas tarptautiniuose santykiuose įtvirtintas ir 1970 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją. Šioje deklaracijoje pažymima, kad „kiekviena valstybė privalo savo tarptautiniuose santykiuose susilaikyti nuo grasinimo jėga ar jos panaudojimo tiek prieš bet kurios valstybės teritorinę neliečiamybę ar politinę nepriklausomybę, tiek bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais.

---

⁸ Jungtinių Tautų Chartija (Žin., 2002, Nr. 15-557)

⁹ Ten pat.

¹⁰ Akehrst ir Malanczuk, *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*, 371.

Toks grasinimas ar jėgos panaudojimas yra tarptautinės teisės ir Jungtinių Tautų Chartijos pažeidimas ir niekad negali būti naudojamas kaip priemonė tarptautiniams klausimams spręsti¹¹. Priėmus šią 1970 m. deklaraciją buvo ginčijamasi dėl Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracijų (rezoliucijų) teisinio statuso. Italija teigė, kad rezoliucijos nėra paprotinės teisės dalis ar bendra tarptautinė teisė, Australija, Izraelis ir Portugalija laikėsi pozicijos, kad jos yra tik rekomendacijos, o kai kurios valstybės, kaip Nyderlandai, minėtas rezoliucijas matė kaip teisinių ir neteisinių normų mišinį¹².

1974 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracijoje dėl agresijos apibrėžimo¹³ buvo apibrėžta agresijos sąvoka, kuri yra itin svarbi nustatant jėgos ir grasinimo jėgos principo pažeidimus (kitame skyriuje bus detaliau nagrinėjamas termino „agresija“ turinys).

1975 m. Helsinkyje vykusioje Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijoje buvo pasirašytas Baigiamasis Aktas (dar kitaip vadinamas - Helsinkio pasitarimo Baigiamasis Aktas), kuriame taip pat įtvirtintas jėgos nenaudojimas. Tiesa nors Helsinkio baigiamasis aktas neturėjo įstatymo galios, tačiau jo nutarimai turėjo tapti valstybių signatarių moraliniu įsipareigojimu.

1987 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė deklaraciją dėl Jėgos nenaudojimo tarptautiniuose santykiuose principo veiksmingumo¹⁴ (dar vadinama rezoliucija dėl Jėgos nenaudojimo). Šios rezoliucijos nuostatos apėmė Jungtinių Tautų Chartijos, 1970 m. rezoliucijos dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją¹⁵, rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo ir 1982 m. Jungtinių Tautų Manilos deklaracijos dėl taikaus tarptautinių ginčų išsprendimo¹⁶ svarbiausias nuostatas, todėl 1987 m. rezoliucija neretai mokslininkų veikaluose pavadinama, kaip „vienintelis ryšys visoje precedentų grandinėje“¹⁷. Daugumai valstybių ši rezoliucija turi simbolinę reikšmę: ji išreiškia valstybių požiūrį į svarbiausių tarptautinių principų galiojimą. Išsivysčiusios šalys ginčijosi, kad

---

¹¹ Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją. Generalinės Asamblėjos 1970 metų spalio 24 dienos rezoliucija 2625 (XXV). Kn. Vilenas Vadapalas (sud.), *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

¹² Christine Gray, „The principle of non-use of force“. Kn. Colin Wabrick ir Vaughan Lowe (sud.), *The United Nations and the principles of international law – essays in memory of Michael Akehurst*. London: Routledge, 1999, 36.

¹³ Agresijos apibrėžimas. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1974 m. gruodžio 14 d. rezoliucija 3314 (XXIX). Kn. Vilenas Vadapalas (sud.), *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

¹⁴ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1987 m. lapkričio 18 d. Deklaracija dėl jėgos nenaudojimo tarptautiniuose santykiuose principo veiksmingumo. Declaration on the Effectiveness of the Principle of Non-Use of Force in International Relations.

¹⁵ Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations.

¹⁶ 1982 m. Jungtinių Tautų Manilos deklaracija dėl taikaus tarptautinių ginčų sprendimo. Kn. John Collier ir Vaughan Lowe (sud.), *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2002.

¹⁷ Gray, „The principle of non-use of force“, 37.

tokia deklaracija nėra būtina, ir kad ji tik susilpnins, o ne sustiprins Jungtinių Tautų Chartiją. Tačiau nereikia pamiršti, kad Chartiją priėmė tik 51 valstybė įkūrėja, besivystančios valstybės prie Chartijos prisijungė vėliau. Todėl naujoms Jungtinių Tautų valstybėms narėms buvo svarbu ne tik tapti Jungtinių Tautų narėmis, bet pačioms dalyvauti paskelbiant pagrindines jėgos naudojimo taisykles¹⁸.

Dėl 1987 m. rezoliucijos buvo dar daugiau diskutuojama nei dėl 1970 m. rezoliucijos. Europos Bendrija ir Japonija nuolat pabrėždavo šio dokumento neprivalomą prigimtį. Tačiau rezoliucijos nuostatose dažniau naudojamos formuluotės „privalo“, kuriomis šalys narės yra įpareigojamos veikti vienokiu ar kitokiu būdu, negu švelnės formuluotės - „turėtų“. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad rezoliucija atkartoja pagrindinių dokumentų, reglamentuojančių jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimą, nuostatas, šios rezoliucijos vadinimas neįpareigojančia, Gray nuomone, atrodo keistokai¹⁹.

Atsižvelgiant į poreikį nustatyti Jungtinių Tautų dokumentų galią tarptautinės teisės, kartu ir nacionalinės teisės, sistemoje, kitame skirsnyje bus trumpai aptariamas Jungtinių Tautų dokumentų privalomumo klausimas.

1.2.1. Jungtinių Tautų dokumentų privalomumas

Vengiant spekuliacijų dėl tarptautinės teisės normų galiojimo ir privalomumo, būtina išsiaiškinti kokiais atvejais Jungtinių Tautų dokumentai yra privalomi valstybės narėms ir ne narėms. Decentralizuotoje tarptautinėje teisinėje sistemoje, kuri neturi hierarchinės struktūros, teisės nustatymas yra gana kompliktuotas. Tarptautiniuose santykiuose neegzistuoja visuotinai privalomi „tarptautiniai įstatymai“, nėra ir institucijos, turinčios teisės priimti šiuos visuotinai privalomus teisės aktus.

Nekyla jokios abejonės, kad tarptautinės sutartys sutarties šalims yra privalomos. Tarptautinės sutarties sąvoka įtvirtinta 1969 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 2 straipsnyje. Pagal šią konvenciją tarptautinė sutartis - tai raštu tarp valstybių sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintas viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu, koks būtų to susitarimo pavadinimas²⁰. Pripažįstama, kad tarptautinė sutartis yra labiausiai formalizuotas tarptautinės teisės šaltinis, kuris grindžiamas sutarties šalių sutikimu.

---

¹⁸ Gray, „The principle of non-use of force“, 39.

¹⁹ Gray, „The principle of non-use of force“, 39.

²⁰ 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (Žin., 2002, Nr. 13-480)

Valstybė savo sutartiniuose santykiuose, kaip išaiškino Tarptautinis Teisingumo Teismas²¹, negali būti susieta įsipareigojimais be jos sutikimo. Taigi, jeigu valstybė nepasirašė sutarties, jai tos sutarties normos tiesiog negalioja.

Vadovaujantis paskutine formuluote, teigiančia, kad sutarties normos negalioja valstybėms, kurios nepasirašė tos sutarties, galėtume daryti prielaidą, kad Jungtinių Tautų Chartija galioja tik toms valstybėms, kurios yra Jungtinių Tautų narės. Ši prielaida nėra visiškai teisinga, nes Jungtinių Tautų Chartija, kurią pasirašė 192 valstybės, yra universali tarptautinė sutartis, jos narėmis yra didžioji dauguma pasaulio valstybių. Visgi šiuo atveju valstybės privalo laikytis tarptautinės sutarties normų, net jei jos ir nėra tos sutarties šalys. Toks atvejis yra įmanomas jeigu susiformavo tarptautinis paprotys.

Kad tarptautinį paprotį galėtume vadinti tarptautinės teisės šaltiniu jis savyje turi turėti du elementus: *visuotinę praktiką* bei *tokios praktikos pripažinimą teisine norma*. *Visuotinė praktika* suprantama kaip tam tikrų faktų, elgesio (veiksmų ar neveikimo) ir pan. pasikartojimas bei pastovumas²². Problemų kyla dėl visuotinės ar bendros praktikos vienodumo, juk egzistuojant įvairioms teisinėms sistemoms, įvairiems papročiams bei tradicijoms, formuojasi ir skirtinga valstybių praktika vienoje ar kitoje srityje. Dažnai kyla klausimas, ar gali vienos valstybės prieštaravimas neleisti susiformuoti paprotinei normai. Į jį vertėtų atsakyti, kad jeigu taip būtų, tai paprotinių teisės normų būtų labai nedaug, o galbūt iš viso nebūtų. Bendroji praktika nereikalauja vieningos visų valstybių ar kitų tarptautinių subjektų praktikos ir „vienbalsiškumas“ nėra esminis bendros praktikos įrodymo elementas. Kitas tarptautinio papročio elementas yra *bendros praktikos pripažinimas teisine norma*, kuris reiškia, kad valstybės ne vien tik laikosi tam tikrų įprastinių dalykų, bet aiškiai išreiškia savo įsitikinimą, kad tokia taisyklė yra privaloma, kad tarptautinė teisė iš jų reikalauja tam tikro konkretaus elgesio.

Kaip rašo Akehurst, Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos rezoliucija gali būti paprotinės teisės įrodymas, kadangi ji atspindi valstybių, kurios už ją balsuoja, požiūrį; ji tikriausiai turėtų lygiai tokią pat reikšmę, jeigu būtų priimta konferencijoje, organizuojamoje ne Jungtinių Tautų Organizacijoje; o jeigu daugelis valstybių balsuoja prieš tokią rezoliuciją, atitinkamai susilpninama jos, kaip paprotinės teisės įrodymo, reikšmė²³. Reiktų pabrėžti, kad tarptautinių organizacijų rezoliucijos yra ne tik teisiniai, bet ir politiniai aktai, kuriais valstybės siekia tam tikrų tikslų. Tačiau politinis tarptautinės organizacijos rezoliucijos pobūdis jokių būdu nepašalina jos, kaip tarptautinės organizacijos akto, teisinio pobūdžio.

²¹ Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 119.

²² Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 119.

²³ Akehurst ir Malanczuk, *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*, 83.

Taigi, darytina išvada, kad Jungtinių Tautų Chartija yra privaloma tiek Jungtinių Tautų narėms, tiek ir ne narėms. Ne Jungtinių Tautų narėms, Chartijos normos taikomos, nes susiformavo tarptautinis paprotys. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijos (deklaracijos) iš principo nėra privalomos. Tačiau jeigu jos įgauna tarptautinio papročio formą, t.y. už jas balsuoja didžioji dauguma valstybių, jos atspindi—platų pripažinimą valstybių, ypač aktyviai praktikuojančių atitinkamą veiklą arba jei jos yra pripažįstamos visų regionų valstybių vyraujančios daugumos²⁴ ir pan., jos tampa privalomos visoms Jungtinių Tautų narėms ir ne narėms. Rezoliucija gali būti neprivaloma, nebent jei valstybė gali įrodyti, jog ji aiškiai ir nuolat, nuo pat pirmųjų šios normos atsiradimo dienų, prieštaravo jai. Tačiau prieštaravimas, išreikštas tai normai jau tvirtai nusistovėjus, yra pavėluotas ir negali sutrukdyti tam, kad norma būtų privaloma protestuojančiai valstybei²⁵.

1.2.2. „Jėgos (ne)naudojimo“ turinys

Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 punkte įtvirtintas draudimas naudoti jėgą ir grasinti jėga tarptautiniuose santykiuose: „Visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“. Tačiau Chartijoje nėra konkretizuotas termino „jėga“ turinys, todėl ilgą laiką šis terminas kėlė tam tikrų dviprasmiškumą, buvo nuolat skirtingai interpretuojamas. Formulotė „jėgos nenaudojimas“, o ne „ginkluotos jėgos nenaudojimas“ tarsi suponuoja mintį, kad jėgos nenaudojimas Chartijos rėmuose suprantamas kaip ne vien ginkluotos jėgos panaudojimas. Tačiau turint galvoje, kad Chartijos priėmimas labai ilgai užtruktų, o galbūt Chartija taip niekada ir nebūtų priimta dingus solidarumo jausmui po „karo rykštės, kuris du kartus vienos kartos žmonėms atnešė neapsakomų kančių“²⁶ patirto šoko, jeigu jos priėmimo metu būtų ginčijamasi dėl kiekvieno straipsnio formuluočių plonybių, o ne dėl esmės, buvo siekiama kuo greičiau patvirtinti šią universalią tarptautinę sutartį. Susiklostė praktika, kad esant reikalui, konkreti Chartijos norma buvo konkretizuojama atskira Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija (pavyzdžiui, rezoliucija dėl agresijos apibrėžimo).

²⁴ Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 120.

²⁵ Akehurst ir Malanczuk, *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*, 78.

²⁶ Jungtinių Tautų Chartija

Natūraliai kilo klausimas, ar jėgos panaudojimas turi būti suprantamas siaurąja prasme, t.y. kaip karinės jėgos panaudojimas, ar plačiąja, t.y. kaip politinės jėgos (spaudimo), diplomatiškos, ekonominių priemonių bei sankcijų panaudojimas ir pan.

Šaltojo karo metu Rytų ir Vakarų blokų pozicijos jėgos nenaudojimo turinio interpretacijos prasme kardinaliai skyrėsi. Vakarų blokas jėgos nenaudojimą traktavo kaip išskirtinai karinės jėgos nenaudojimą, o Rytų blokas (taip pat ir dauguma Azijos bei Afrikos valstybių) - plačiąja prasme, t.y. kad politinės jėgos, diplomatiškos, ekonominių priemonių bei sankcijų panaudojimas yra akivaizdus Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio pažeidimas.

Vis dėlto vertinant kitus Chartijos straipsnius bei kitus Jungtinių Tautų dokumentus, galima daryti prielaidą, jog jėgos nenaudojimas turėtų būti suprantamas siaurąja prasme. Chartijos 51 str. skelbia, jog „jokia šios Chartijos nuostata neriboja prigimtinių teisės imtis individualios ar kolektyvinės savignos, jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas...“. Taip pat 1974 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje dėl agresijos apibrėžimo kalbama tik apie karinės jėgos panaudojimą.

1970 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijos dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją preambulė byloja apie „valstybių pareigą susilaikyti jų tarptautiniuose santykiuose nuo karinės, politinės, ekonominės ar kokios nors kitos formos prievartos, nukreiptos prieš bet kurios valstybės politinę nepriklausomybę ar teritorijos vientisumą“²⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad ši preambulės nuostata nekalba apie jėgos naudojimą. Apie jėgos panaudojimą ar grasinimą jėga kalba kita tos pačios rezoliucijos preambulės nuostata, „laikydama, jog ypač svarbu, kad visos valstybės susilaikytų tarptautiniuose santykiuose nuo jėgos panaudojimo ar grasinimo jėga prieš bet kurios valstybės teritorijos vientisumą ar politinę nepriklausomybę ar bet koku kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“.²⁸ Šioje dalyje jau kalbama apie ginkluotą ar karinę jėgą, bet ši jėga nėra siejama su politinės, ekonominės ar kokios nors kitos formos prievarta.

Visi šie pavyzdžiai suponuoja mintį, kad jėgos panaudojimas susijęs tik su karinės (ginkluotos) jėgos panaudojimu bei grasinimais tokią jėgą panaudoti ir todėl nereguliuoja politinės jėgos (spaudimo), ekonominių priemonių bei sankcijų panaudojimo²⁹.

---

²⁷ Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 472.

1.2.3. Termino „agresija“ turinys

Agresija paprastai vadinamas „neteisėtas ir sunkus vienos valstybės jėgos panaudojimas prieš kitą valstybę“³⁰, todėl agresijos fakto nustatymas tiesiogiai siejasi su jėgos nenaudojimu tarptautinėje teisėje. Agresija yra sunkiausia ginkluoto užpuolimo forma. Pagal savo mastą ir sunkumą agresija turi būti skiriama nuo platesnės sąvokos - t. y. ginkluoto užpuolimo, kuris ne visada yra agresija (pvz., ginkluotas pasienio incidentas)³¹. Agresijos akto pavojų, faktą ar situaciją nustatyti yra kompetetinga Saugumo Taryba. Chartijos 39 straipsnis numato, kad Saugumo Taryba nustato grėsmės taikai, jos pažeidimo ar agresijos akto pavojų ir teikia rekomendacijas arba sprendžia, kokių reikia imtis priemonių pagal 41 ir 42 straipsnius siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką bei saugumą. Atsižvelgiant į JT Chartijos 41 ir 42 straipsnį, Saugumo Taryba gali nuspręsti kokių priemonių, nesusijusių su ginkluotos jėgos naudojimu, ji rekomenduoja imtis, o jei šių nekarinių priemonių gali neužtekti arba jau neužtenka, ji gali nuspręsti imtis karinių operacijų tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti bei atkurti.

Tačiau agresijos apibrėžimas Jungtinių Tautų Chartijoje nebuvo įtvirtintas, dėl to net pačioje Saugumo Taryboje buvo nesutariama ką laikyti agresijos aktu, o ką ne. Jungtinių Tautų pastangomis 1967 m. įkuriamas specialus komitetas tam, kad būtų suformuluotas agresijos apibrėžimas. 1974 m. agresija apibrėžiama Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje dėl agresijos apibrėžimo³². Pats agresijos apibrėžimas buvo sukonstruotas dviem būdais. Pirmuoju būdu buvo suformuluotas bendras agresijos apibrėžimas. Rezoliucijos 1 str. skelbia: „Agresija yra valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę arba bet koku kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų Chartija“.

Specialus komitetas, rengęs minėtą rezoliuciją, pasiūlė išvardinti veiksmus, kuriuos konstatavus, juos būtų galima priskirti agresijos aktams. Taigi, antruoju būdu buvo sukonstruotas aplinkybių sąrašas, kada valstybėms atlikus tam tikrą veiką ji bus kvalifikuota kaip agresijos aktas. Rezoliucijos dėl agresijos apibrėžimo 3 straipsnis pateikia agresijos aktų sąrašą:

a) valstybės ginkluotųjų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją ar jos užpuolimas, ar bet kokia karinė okupacija, net laikina, įvykdyta taip įsiveržus ar užpuolus, arba bet kokia kitos valstybės teritorijos ar jos dalies aneksija panaudojus jėgą;

b) valstybės ginkluotųjų pajėgų įvykdytas kitos valstybės teritorijos bombardavimas ar bet kokių ginklų panaudojimas prieš kitos valstybės teritoriją;

---

³⁰ Ten pat, 472.

³¹ Ten pat, 472.

³² Agresijos apibrėžimas. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1974 m. gruodžio 14 d. rezoliucija 3314 (XXIX).

c) valstybės ginkluotosiomis pajėgomis įvykdyta kitos valstybės uostų ar pakrančių blokada;

d) valstybės ginkluotųjų pajėgų įvykdytas kitos valstybės sausumos, jūrų ar oro pajėgų ar jūrų arba oro laivynų užpuolimas;

e) vienos valstybės ginkluotųjų pajėgų, dislokuotų kitos valstybės teritorijoje pagal susitarimą su šia kita jas priimančia valstybe, panaudojimas pažeidžiant šiame susitarime nustatytas sąlygas ar jų buvimo pratęsimas šioje teritorijoje pasibaigus susitarimui;

f) vienos valstybės veiksmai, leidžiantys, kad antra valstybė panaudų jai suteiktą šios pirmosios valstybės teritoriją agresijos aktui prieš trečią valstybę vykdyti;

g) valstybės ar jos vardu siuntimas ginkluotų gaujų, grupių, nereguliarių pajėgų ar samdinių, vykdančių ginkluotus veiksmus prieš kitą valstybę, turintis tokį sunkų pobūdį, kuris prilygsta aukščiau išdėstytiems aktams, arba jos esminis išitraukimas į juos.

Pažymėtina, kad šis sąrašas nėra baigtinis, nes Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, vadovaudamasi Rezoliucijos 4 straipsniu, gali nustatyti, kad pagal Jungtinių Tautų Chartiją ir kitoks aktas yra agresija. Kaip minėta, tik nustatius agresijos faktą, Saugumo Taryba gali nuspręsti kokių priemonių imtis tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti bei atkurti.

1.3. Jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtys

Nors visuotinai pripažįstama, kad jėgos panaudojimo draudimas yra *jus cogens* norma (kitais žodžiais, imperatyvinė norma)³³, tarptautinės teisės normos numato aplinkybes, kurioms egzistuojant jėgos naudojimas yra laikomas teisėtu pagal tarptautinę teisę. Tokios jėgos panaudojimo išimtys yra numatytos Jungtinių Tautų Chartijoje, bei iš dalies 1970 m. rezoliucijoje dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją.

Jungtinių Tautų Chartijoje yra numatytos 4 jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtys: 1) savigynos atveju; 2) jėgos panaudojimas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos leidimu; 3) teisę panaudoti jėgą turi 5 didžiosios galios, tol kol Saugumo Taryba dar

---

³³ Bendrosios tarptautinės teisės imperatyvia norma laikoma norma, kurią tarptautinė valstybių bendrija, kaip visuma, pripažįsta kaip normą, nukrypimas nuo kurios yra neleidžiamas ir kuri gali būti pakeista tik vėlesne tokio paties pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės norma.

nefunkcionuoja; 4) jėga gali būti panaudojama prieš Antrojo Pasaulinio karo „priešiškas“ valstybes³⁴.

Pirmosios 2 Chartijoje numatytos jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo išimtys yra visuotinai pripažintos (tolesniuose skyriuose jos bus plačiau nagrinėjamos), o kitos dvi, tapusios nebeaktualiomis, „praktiškai kalbant, tapo mirusiomis“³⁵.

Chartijos 106 straipsnis skelbia: „Kol pradeda galioti 43 straipsnyje nurodyti specialieji susitarimai, kurie, Saugumo Tarybos nuomone, suteikia jai galimybę pradėti eiti savo pareigas pagal 42 straipsnį, Keturių valstybių deklaracijos, pasirašytos Maskvoje 1943 metų spalio 30 dieną, šalys ir Prancūzija pagal šios deklaracijos 5 punkto nuostatas Organizacijos vardu konsultuosis tarpusavyje ir, kai reikia, su kitomis Jungtinių Tautų narėmis dėl bendrų veiksmų, kurių gali prireikti tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti“³⁶. Čia vertėtų pabrėžti, kad Chartijos 43 straipsnyje nurodyti specialieji susitarimai³⁷, kurie, Saugumo Tarybai suteikia galimybę pradėti eiti savo pareigas, niekada nebuvo pasiekti – t.y. nebuvo suformuotos nuolatinės bendros visų Jungtinių Tautų Organizacijos narių pajėgos. Taigi formaliai 106 straipsnis turėtų galioti, o tai reikštų kad Chartijos 106 straipsnį galėtume laikyti jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtimi. Tačiau, kaip minėta, tarptautinės teisės doktrinoje, ši išimtis laikoma neaktuali ir išimties pritaikymas praktikoje mažai tikėtinas.

Chartijos 107 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „Chartija jokių būdu nepanaikina veiksmų, kurių ėmėsi arba kuriuos sankcionavo po Antrojo pasaulinio karo už tokius veiksmus atsakingos vyriausybės prieš bet kurią valstybę, kuri per Antrąjį pasaulinį karą buvo bet kurios valstybės, pasirašiusios šią Chartiją, priešas, teisėtumo, taip pat nesustabdo tokių veiksmų“³⁸. Chartijos 53 straipsnis skelbia, kad Saugumo Taryba, jei tai tikslinga, naudojasi tokiais regioniniais susitarimais ar institucijomis vykdydama prievartos veiksmus. Atsižvelgiant į tai, kad visos tuometinės „priešiškos“ valstybės yra Jungtinių Tautų narės, šio straipsnio, kaip jėgos ir grasinimo jėga principo išimties, taikyti negalime.

1970 m. rezoliucija dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją suponavo trečiosios jėgos ir

---

³⁴ Arend ir Beck, *International Law and the Use of Force*, 31.

³⁵ Arend ir Beck, *International Law and the Use of Force*, 32.

³⁶ Jungtinių Tautų Chartija

³⁷ JT Chartijos 43 str.: „Visos Jungtinių Tautų narės, prisidėdamos prie tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo, Saugumo Tarybos reikalavimu ir remdamosi specialiu susitarimu ar susitarimais, išipareigoja suteikti ginkluotąsias pajėgas, pagalbą bei atitinkamas aptarnavimo priemones, įskaitant tranzito teisę, kurios būtinos tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti. Toks susitarimas ar susitarimai nustato ginkluotųjų pajėgų skaičių ir rūšis, jų parengtį bei bendrą jų išsidėstymo vietą ir teikiamų aptarnavimo priemonių ir pagalbos pobūdį“.

³⁸ Jungtinių Tautų Chartija

grasinimo jėga nenaudojimo principo išimties atsiradimą - tautos, įgyvendinančios savo teisę į laisvą apsisprendimą, turi teisę ginklu kovoti prieš savo apsisprendimo slopinimą jėga ir tuo tikslu gauti užsienio pagalbą.

Analizuojant tarptautinės teisės principus, darytina išvada, kad šie principai yra tarpusavyje persipynę ir negali būti suabsoliutinti. Jėgos ir grasinimo jėga principas yra itin susijęs su nesikišimo į valstybių vidaus reikalus, tautų lygiateisiškumo ir apsisprendimo principu. Nesant tarptautinės teisės principų hierarchijos, dažnai yra itin sudėtinga nustatyti koks principas konkrečioje situacijoje turėtų „imti viršų“. Jeigu jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtimi taptų jėgos panaudojimas siekiant užtikrinti tautų, įgyvendinančių savo teisę į laisvą apsisprendimą, tai vienareikšmiškai pažeistų nesikišimo į valstybių vidaus reikalus principą. Tokiu atveju išlaikyti *status quo* tarp didžiųjų valstybių būtų sudėtinga. Vakarų šalys turėtų pretekstą kištis į Rusijos Federacijos ir Kinijos Liaudies Respublikos vidaus reikalus su tikslu užtikrinti tibetiečių ir čečėnų teisės į laisvą tautos apsisprendimą užtikrinimą. Be jokios abejonės visas šis kišimasis baigtųsi dar viena „karo rykšte“ visai žmonijai. Kyla klausimas, kiek tautų apsisprendimo principas yra realus, jeigu jo praktiškai nėra įmanoma įgyvendinti, nes siekiant nekonfliktuoti su didžiosiomis valstybėmis, šio principo gynimas trečiųjų šalių yra tiesiog „palaidojamas“. Žinoma, tauta gali kovoti už savo nepriklausomybę ir be tiesioginės kitų (trečiųjų) valstybių karinės intervencijos, tačiau kovojimas tik vienos pačios tautos jėgomis pakankamai retai duoda apčiuopiamų rezultatų.

Vadapalas teigia, jog Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje suformuluotas jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principas, turėtų būti susijęs tik su jėgos ir grasinimo jėga panaudojimu tarptautiniuose santykiuose. Anot jo, šis principas neriboja karinės jėgos panaudojimo valstybės viduje ir tam skirtos kitos apimties ir turinio normos (žmogaus teisių apsaugos normos, taip pat 1949 m. Ženevos konvencijų dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos 1977 m. Antrasis protokolais)³⁹.

Pastebėtina, kad tautos, įgyvendinančios savo teisę į laisvą apsisprendimą, teisės, kaip jėgos ir grasinimo jėga išimties, egzistavimas nėra palaikomas tarptautinės teisės doktrinoje. Atsižvelgiant į šį faktą, šiame magistriniame darbe autorius susilaikys nuo platesnio tautų, įgyvendinančių savo teisę į laisvą apsisprendimą, kaip jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo išimties, nagrinėjimo.

---

³⁹ Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 467.

1.4. Jėgos panaudojimas valstybės savigynos atveju (tradicinė savigynos samprata)

Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnis įtvirtina jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo išimtį. Jame nurodoma, kad „jokia šios Chartijos nuostata neriboja prigimtinės teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas tol, kol Saugumo Taryba nesiima būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti“. Pagal šį straipsnį, valstybės narės privalo nedelsdamos pranešti Saugumo Tarybai apie priemones, kurių jos ėmėsi, įgyvendindamos šią savigynos teisę. Numatyta, kad nukentėjusios nuo ginkluoto užpuolimo valstybės prašymu kitos valstybės gali teikti jai ginkluotą pagalbą taip vykdydamos kartu su ja kolektyvinę savigyną.

Savigyna čia turėtų būti suprantama siaurąja prasme, t.y. kaip valstybės gynimas ginkluota jėga nuo ginkluoto užpuolimo. Taikant analogiją su 2.2. skyriuje aptarta „jėgos nenaudojimo“ samprata, galima teigti, kad atsakomieji veiksmai prieš politinės jėgos, diplomatinių, ekonominių priemonių bei sankcijų panaudojimą neturėtų būti kvalifikuojami kaip savigyna.

Svarbu, kad savigynos tikslais panaudota jėga būtų proporcinga ginkluoto užpuolimo rimtumui bei mastui. Kaip teigia Akehurst, tai yra „logiška, nes priešingu atveju menkiausias pasienio incidentas galėtų tapti pretekstu pradėti totalinį karą“⁴⁰. Savigynos veiksmų būtina imtis nedelsiant po ginkluoto užpuolimo, nes kitu atveju gali išsivystyti piktnaudžiavimas savigynos pretekstu po tam tikro laiko, kai jau buvo nutraukti priešiški veiksmai. Žodžiai „jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas“, aiškinant pažodžiui, reiškia, kad ginkluotas užpuolimas jau turi būti įvykęs ir tik po to gali būti panaudota jėga savigynos tikslais.

Kai kurie mokslininkai įrodinėja, kad savigynos teisė gali būti pasitelkiama tik po to, kai šalis, siekianti panaudoti jėgą, pristato tarptautinei bendruomenei aiškius įrodymus, kad ji patyrė agresiją, kad specifinis tarptautinių santykių subjektas yra kaltas dėl atakos, ir kad jėgos panaudojimas yra būtinas apsaugant šalį nuo didesnės žalos⁴¹. Kiti mokslininkai įtikinėja, kad savigynos teisė neturi tokio reikalavimo, nes karas yra besitęsiantis veiksmas kol baigiamas susitarimu, sutartimi ar kapituliacija. Bet kokių atveju, bendras sutarimas yra tas, kad prieš panaudojant savigyną, šalis turi išnaudoti visas realias galimybes užbėgti už akių gresiančioms

---

⁴⁰ Akehurst ir Malanczuk, *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*, 379.

⁴¹ Jonathan I. Charney, „Editorial Comments: The Use of Force Against Terrorism and International Law.“ *American Journal of International Law*, 2001, 837.

atakoms⁴². Be to, sutariama, kad realizuojant savigynos teisę būtina laikytis būtinumo ir proporcingumo principų⁴³.

Taigi, tradicinė savigyna paprastai suprantama kaip valstybės gynimas ginkluota jėga nuo ginkluoto užpuolimo, kuris yra ką tik įvykęs ar dar tebevykstantis, laikantis būtinumo ir proporcingumo principų.

1.5. Būtinios savigynos (preventive self-defence) samprata

Išnagrinėjus tradicinės savigynos sąvoką, kyla aktualus klausimas, ar savigyna tam tikrais atvejais gali būti panaudota prieš dar faktiškai nepasidėjusį ginkluotą užpuolimą. O gal vis tik savigyna būtinai turi būti panaudojama tik kaip atsakas į ką tik įvykusį ar tebevykstantį ginkluotą užpuolimą?

Vis dėlto prieš Antrąjį Pasaulinį karą tarptautinė paprotinė teisė nustatė, kad šalys gali atsakyti ne tik į šiuo metu vykstantį, bet ir į gresiantį puolimą. Šios „naujovės“ ištakos siejamos su 1837 m. Caroline bylos⁴⁴ tarp Jungtinės Karalystės ir JAV svarstymo metu. Kariniai veiksmai savigynos atveju buvo pripažinti teisėtais tik esant neatidėliotinam savigynos būtinumui, grėsiant sutriuškinimui, neliekant jokių kitų galimų priemonių pasirinkimo ir nesant pakankamai laiko svarstymams.

Jėgos naudojimas dar prieš agresijai prasidėjus, bet jai tapus neišvengiama, įgavo tarptautinį *preemption* savigynos terminą. Tiesa, lietuvių kalboje nėra šio termino atitikmens. Jis nėra

---

⁴² Joshua E. Kastenberg, „The Use of Conventional International Law in Combating Terrorism: A Maginot Line for Modern Civilization Employing the Principles of Anticipatory Self-Defence & Preemption.“ *Air Force Law Review*, 55, 2004, 110.

⁴³ 2005 m. Tarptautinis Teisingumo Teismas byloje *Kongo Demokratinė Respublika prieš Uganda* nagrinėjo savigynos būtinumo ir proporcingumo principų laikymąsi. Uganda, teigė, kad vykdė savigyną nuo Kongo Demokratinės Respublikos ginkluoto užpuolimo, tačiau nesugebėjo nurodyti kokių nors užpuolimų, kuriuos neva Kongo Demokratinės Respublikos ginkluotosios pajėgos būtų įvykdžiusios. Ji tik teigė, jog savigynos pagrindas buvo nereguliariųjų pajėgų užpuolimai iš Kongo Demokratinės Respublikos teritorijos. Tačiau nebuvo pateikta įrodymų, jog Kongo Demokratinės Respublikos vyriausybė būtų tiesiogiai arba netiesiogiai įsivėlusį į šiuos jos nekontroliuojamų ginkluotų būrių veiksmus. Tarptautinis Teisingumo Teismas konstatavo, kad Uganda nesilaikė būtinumo ir proporcingumo principų vykdydama savigyną Kongo Demokratinės Respublikos atžvilgiu.

⁴⁴ 1837 m. Kanados sukilimo prieš Jungtinės Karalystės valdžią metu, pasirengimas sukilimui vyko JAV teritorijoje, nors JAV valdžia to ir nenorėjo. Jungtinės Karalystės pajėgos iš Kanados pusės įžengė į JAV teritoriją, užėmė sukilėlių garlaivį ir jį sunaikino. Per užpuolimą buvo nužudyti du JAV piliečiai. JAV suėmė vieną iš užpuolime dalyvavusių Jungtinės Karalystės piliečių. JAV valstybes sekretorius suformulavo sąlygas, pagal kurias įsiveržimas į kitos šalies teritoriją gali būti pateisintas savigynos motyvais. Turi egzistuoti „savigynos būtinumas, neatidėliotumas, neišvengiamumas, nepalieikantis jokių kitų priemonių pasirinkimo galimybės ir laiko apsvaistymui“, o veiksmai, kurių imamasi, negali būti „nepagrįsti ar perdėti“

vartojamas nei mokslinėje literatūroje, nei specialiojoje literatūroje, pavyzdžiui, mokomajame anglų-lietuvių kalbos karybos žodyne⁴⁵ ar enciklopediniame karybos žodyne⁴⁶. Nagrinėjant etimologiškai, žodis *preempt* verčiant iš anglų kalbos reiškia: įgyti turtą iš anksto prieš kitus; savintis; okupuoti viešąją žemę su tikslu įgyti pirmenybės teisę ją pirkti (ypač būdinga JAV)⁴⁷. Žodis *preemption* suprantamas kaip pirkimas dar prieš tai, kol galimybė pirkti bus pasiūlyta kitiems⁴⁸. Būdvardis *preemptive* Oxford žodyne paaiškinamas kaip kažkieno stabdymas imtis veiksmų, ypač veiksmų, kurie būtų pačiam žalingi. Įvertinus *preempt*, *preemption* ir *preemptive* žodžių vertimus, susidaro išpūdis, kad šie žodžiai turi kiek neigiamą reikšmę, t.y., susijęs su tam tikromis privilegijomis, su tam tikrais savanaudiškais tikslais. Tačiau sugrįžus į savignyos kontekstą, jėgos naudojimas dar prieš agresijai prasidėjus, bet jai tapus neišvengiama, neturėtų būti vartojamas neigiama prasme.

Nagrinėjant *preemption* savignyos termino atitikmenį lietuvių kalboje kyla mintis panaudoti teisinės kategorijas. Tam puikiai tiktų *būtiniosios ginties* terminas. Būtinoji gintis, kaip rašoma Lietuvos Respublikos prokuratūros internetiniame puslapyje⁴⁹, visada yra susijusi su žalos padarymu užpuolikai. Būtinoji gintis galima ne prieš visus veiksmus, o tik prieš tuos veiksmus, kurie yra pavojingi, kurie nukreipti prieš asmens gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę, nuosavybę, būsto neliečiamybę, ar kitas teises, valstybės arba visuomenės interesus. Minėtame internetiniame puslapyje nurodoma, kad pavojingas kėsinimasis taip pat turi būti akivaizdus ir realus. Kėsinimasis laikomas realiu, kai žala jau daroma **arba yra labai aiški jos grėsmė** (išsitraukiamas ginklas, atlenkiamas peilis, besiginantysis apsupamas kitų asmenų ir pan.). Visas šias situacijas, naudojantis analogija, iš mikro lygio galima perkelti į makro lygį - tarptautinius santykius.

Taikant būtiniosios ginties sampratos analogiją jėgos naudojimo tarptautiniuose santykiuose dar prieš agresijai tampant neišvengiamai (*preemption savignyos*) sampratai, bei atsižvelgiant, kad lietuvių kalboje nėra *preemption* savignyos atitikmens, darbe, ir galbūt apskritai visoje praktikoje, šio magistrinio darbo autorius vietoj angliško termino *preemption* siūlo naudoti lietuvišką analogą - „*būtiniosios savignyos*“ sąvoką.

Būtiniosios ginties sąlygas, taikomas individams galima prilyginti ir valstybių *būtiniosios savignyos* sąlygoms. Valstybės atliekami būtiniosios savignyos veiksmai turi būti siejami tik su

⁴⁵ Genovaitė Laugalienė ir Milda Mironaitė, *Mokomasis anglų – lietuvių ir lietuvių – anglų kalbų karybos žodynas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008. <<http://www.lka.lt/index.php/lt/186255/>>

⁴⁶ Petras Algirdas Čiočys et al., *Enciklopedinis karybos žodynas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008. <<http://www.lka.lt/index.php/lt/147969/>>

⁴⁷ Internetinis žodynas. <<http://www.thefreedictionary.com/pre-empt>>

⁴⁸ Internetinė enciklopedija. <<http://www.encyclopedia.com/doc/1O27-preemption.html>>

⁴⁹ Lietuvos Respublikos prokuratūros internetinė svetainė, <http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Prokurorokomentaras/tabid/69/ItemID/251/Default.aspx>

agresoriaus sulaikymu, tik su jam, o ne kam kitam daroma žala. Panaudoti jėgą *būtiniosios savigynos* tikslais galima tik tais atvejais, kai priešiškos šalies veiksmai yra itin pavojingi, t.y. kurie atitinka agresijos apibrėžimą, įtvirtintą 1974 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje dėl agresijos apibrėžimo. Tarkim kokie nors pavienių veikėjų nusikaltimai pasienio ruože, neturėtų būti kvalifikuojami kaip užsienio valstybės agresija ar pan. *Būtinoji savigyna* turi būti atsakas į gresiantį neišvengiamą pavojų, į tikrą ir akivaizdžią grėsmę⁵⁰. Reali grėsmė turėtų būti tokia, kuri egzistuoja objektyvioje tikrovėje, bet ne besiginančiojo, šiuo atveju valstybės pareigūnų, vaizduotėje. *Būtiniosios savigynos* atveju, atsakas taip pat neturėtų būti daromas revanšistiniais tikslais, t.y., turi būti poreikis save apginti nuo netrukus kilsiančio priešo puolimo, o ne atkeršyti priešininkui už kažkada buvusį puolimą.

Michal Walzer įvardina tris komponentus kalbant apie *būtiniosios savigynos* veiksmus. Pirma, aiški intencija padaryti žalą. Antra, aktyvus priešininko pasiruošimas, kuris intencijas aukai padaryti žalą paverčia į pavojų ir baimę būti „mirtinai sutriuškintiems“. Trečia, situacija, kai nieko nedarymas labai sustiprina riziką būti užpultiems. Šie komponentai, atsižvelgiant į pakankamai didelį grėsmių materealizavimosi lygį, padeda paaiškinti, kada yra leidžiama atakuoti pirmiems. Walzer laikėsi pozicijos, kuri įtakota „Websteriškosios“ koncepcijos, kad *būtinoji savigyna* yra teisėta, nes ji yra gynybinis atsakas į artėjančią ataką⁵¹. Šią mintį galėtų papildyti amerikiečių generolo Wesley Clark žodžiai, kad *būtiniosios savigynos* „doktrina – ėmimasis veiksmų prieš užpuoliką, prieš jam sukeliant žalą“⁵².

Crawford nuomone⁵³, *būtinoji savigyna* gali būti pripažįstama teisėta, jeigu atitinka 4 sąlygas. Pirma, *būtinoji savigyna* turi būti tikra savigyna, t.y. atsakas neturi apimti imperinių interesų, o gynyba turi būti atsaku į realiai gresiantį pavojų. Antra, *būtinoji savigyna* turi būti atsakas į realią baimę, kad puolimas neišvengiamai įvyks. Ataka turi būti neišvengiama dviem prasmėmis: ji gali būti akivaizdi valandų ar savaičių bėgyje bei nėra jokios kitos karinės galimybės, kuria pavyks sumažinti ar panaikinti grėsmę. Trečia teisėtos *būtiniosios savigynos* sąlyga yra pasisekimas. *Būtinoji savigyna* yra teisėta, jeigu jos panaudojimas sumažino ar panaikino grėsmę, o ne atvirksčiai. Ketvirta, *būtinoji savigyna* yra teisėta, jeigu ji yra būtina, t.y., kad tik karinių jėgų panaudojimas gali sumažinti ar panaikinti grėsmę, ir kad tos karinės jėgos panaudojimas yra paskutinė išeitis.

⁵⁰ Richard B. Miller, „Justifications of the Iraq War Examined.“ *Ethics & International Affairs*, 22(1), 2008, 43.

⁵¹ Henry Shue ir David Rodin, „Introduction.“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 4.

⁵² Wesley K. Clark, *Winning Modern Wars: Iraq, Terrorism and the American Empire*. New York: Public Affairs, 2003, 57.

⁵³ Neta C. Crawford, „The False Promise of Preventive War: The „New Security Concensus“ and a More Insecure World“. Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 119.

Jau aptartoji būtinoji gintis, kad ji būtų pripažįstama teisėta nacionalinės teisės atžvilgiu, turi visais atvejais atitikti tris požymius: žala padaroma tik besikėsinančiam (užpuolikai), žala padaroma atremiant pavojingą kėsiniimąsi ir žala padaroma neperžengiant būtiniosios ginties ribų. Valstybių *būtinoji savigyna*, autoriaus nuomone, taip pat turėtų atitikti šiuos kriterijus. Taip pat *būtiniosios savigybos* veiksmai turi būti proporcingi, t.y. nepadaryti daugiau žalos negu grėsmė to verta. Jeigu nesilaikoma šių reikalavimų, *būtinoji savigyna* nėra teisėta.

Dauguma autorių neabejoja, kad *būtinoji savigyna* yra teisėta pagal tarptautinę teisę. Kai kurie autoriai, kaip Luban, drąsiai teigia, kad *būtinoji savigyna* yra „aiškiai ir neabejotinai pripažįstama pagal tarptautinę teisę“⁵⁴. Tačiau akademiniam lygyje yra ir *būtiniosios savigybos* teisėtumo pripažinimo skeptikų. David Rodin nuomone⁵⁵, Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnis aiškiai nurodo, kad savigyna galima tik jei įvyksta ginkluotas puolimas. Iš kitos pusės, egzistuoja senesnė paprotinė teisė, suformuluota Caroline bylos metu, kuri apima ribotą teisę imtis *būtiniosios savigybos* prieš neišvengiamą ataką. Rodin teigia, kad tie, kurie palaiko teisę į *būtinąją savigyną*, turi įrodyti, kad Chartijos 51 straipsnis nepakeičia, bet paprasčiausiai papildo, šią senesnę paprotinę teisę. Nepaisant kai kurių pakankamai retų būtiniosios ginties kaip teisėto veiksmo kvestionavimo apraiškų, galima teigti, kad tarptautinėje praktikoje susiformavo bendras požiūris, kad *būtiniosios savigybos* naudojimas yra teisėtas pagal tarptautinę teisę.

Tačiau literatūroje ir įvairiose doktrinos *būtinoji savigyna (preemption)* yra dažnai, manyta, kad sąmoningai, maišoma su kita kontroversiška savigybos rūšimi – *previncine arba išankstine savigyna (prevention)*.

1.6. Prevencinės savigybos (preventive self-defence) samprata

„Niekas neturėtų laukti kol jį užpuls, nebent jis yra kvailys.

Kiekvienas gali imtis priemonių ne tik prieš puolimą,

kuris jau buvo įvykdytas, bet ir prieš tą,

kuris gali būti įvykdytas.“

Alberico Gentili, Oxfordo profesorius, 1598 m⁵⁶.

---

⁵⁴ David Luban, „Preventive War“. *Philosophy and Public Affairs*, 32(3), 2004,52.

⁵⁵ David Rodin, „The Problem with Prevention.“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 144.

⁵⁶ Alberico Gentili, *De Iuri Belli Libri Tres*. Oxford: 1598, cituota iš Neta C. Crawford, „The False Promise of Preventive War: The „New Security Consensus“ and a More Insecure World“. Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 89.

Prevenčinė savigyna – tai jėgos naudojimas dar prieš grėsmei tampa neišvengiama. Jei suprantamiau, dabartinė *prevenčinės savigynos* doktrina suprantama kaip karas su valstybėmis, kurios šiuo metu nekelia tiesioginės grėsmės, tačiau besiginančių valstybių (valstybių, manančių, kad jos bus užpultos) įsitikinimu tiesioginė grėsmė iškils ateityje. Reikėtų pabrėžti, kad valstybių individuali *prevenčinė savigyna* nėra (bent kol kas) teisėta pagal tarptautinę teisę. Atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Chartijos formuluotes, tik Jungtinių Tautų Saugumo Taryba turi teisę legitimizuoti prevencinius karus.

Prevenčinį karą pateisinančioji doktrina skelbia, kad kai buvo rašoma Jungtinių Tautų Chartija, buvo visiškai skirtingi valstybių atakavimo metodai, negu dabar, todėl Chartijos 51 straipsnis reikalauja pataisų. Jungtinės Tautos ne kartą „susimovė“. Diplomacija ne visada veikia sėkmingai. Dėl to, kad diplomacija retai palaikydavo jėgos naudojimą, jos galia su laiku sumažėjo. Karas nėra būtinas jei diplomacija veikia nepriekaištingai, bet jei ji neveikia - karas yra absoliučiai reikalingas. Kai šalies saugumas yra pavojuje, ir diplomatinės priemonės yra išsemtos, šalis turi veikti savo pačios priemonėmis, netgi jei tai nėra palaikoma tarptautinės bendruomenės. Šalys išlaiko teisę į savigyną (net ir prevencinę) iki to laiko, kol Saugumo Taryba imsis būtinų priemonių užtikrinti taiką ir saugumą. Racionalu veikti kol grėsmė yra dar maža ir kol galima ją sumažinti ar net likviduoti. Antraip teks kovoti su pražūtingomis pasekmėmis.

Prevenčinis karas pateisinamas tuo, kad visos šalys turi teisę į savigyną, teisę kilusią iš šalių teisės į kolektyvinį saugumą arba pareigos apsaugoti žmogaus teises. Pagrindinė prielaida yra ta, kad vadovaujantis teisingumo kriterijumi šalys neturi laukti prieš atakos, kad galėtų panaudoti savigyną, siekiant apginti savo teritoriją, piliečius ir institucijas nuo tolimesnio pavojaus.

Kai kurie autoriai teigia, kad tam, kad pateisintume karą, jis nebūtinai turi būti tik refleksinis. Reikalauti iš šalių laukti kol jos bus užpultos prieš leidžiant joms naudoti jėgą, būtų tas pats kas reikalauti jas save statyti į pralaimėtojo padėtį, kas yra neteisinga jų atžvilgiu. Kaip Gentili rašė, niekas neturėtų savęs statyti į pavojų, niekas neturėtų laukti kol jį užpuls. Tęsiant Gentili mintį, galima teigti, kad šalys turi teisę naudoti jėgą, bet tik tada, kai turi įtikinamus įrodymus parodančius, kad jos greitai taps agresijos aukomis. Žinoma, būtina paminėti, kad prevencinio karo galima imtis tik pačiu blogiausiu atveju. Jėgos naudojimo tik blogiausiu atveju kriterijus reikalauja imtis karo tik tuo atveju, kai nėra jokių kitų galimybių apsiginti. Reikia įrodyti, kad karas nėra tik pasirinktas pagal patogumą, bet susijęs su būtinumu.

Miller teigimu, formuluojama pateisinančioji prevencinio karo doktrina pabrėžia keletą kriterijų⁵⁷. Visų pirma turi valstybei kilti didelis saugumo pavojus. Valstybių lyderiai, kurie ketina imtis *prevencinių* veiksmų, turi įrodyti savo tautai ar valstybių sąjungai, kad egzistuoja neabejotinai didelis pavojus, kuris gresia šalies bei žmonių saugumui. Priešininkas turi didelius karinius pajėgumus, turi intenciją atakuoti ar palaikyti priešiškus kitų valstybių planus. Ta grėsmė negali būti miglota, bet turi remtis tikrais realaus pavojaus įrodymais. Antras kriterijus yra įvardijamas kaip proporcingumas, t.y. neveikimas dabar labai padidins pavojų vėliau, o tada gali jau ir nebebūti galimybės veikti. Miller kaip trečią kriterijų išskiria priešo charakterį. Priešininkas privalo turėti visiem žinomą agresyvaus veikimo patirtį. Preziumuojama, kad jei priešininkas naudoja jėgą savo šalyje, tai greičiausiai nevens jos naudoti ir tarptautiniuose santykiuose. Ir ketvirta – neatgrasomumas. Priešininkas turi turėti aiškias intencijas pulti ir turi būti neįmanoma jo atgrasinti atsakomaisiais veiksmais.

Henry Shue pateikia kitas sąlygas nei Miller, kada prevenciniai kariniai veiksmai gali būti pateisinami⁵⁸. Pirma, jie turi būti skirti panaikinti pavojų, išipareigojama užtikrinti, kad tas pavojus dėl prevenciniu veiksmų nepadidės. Antra, prevenciniai kariniai veiksmai turi būti skubūs, kurių niekaip negalima atidėti. Trečia, minėti veiksmai turi būti pagrįsti rimta kompetentingu žvalgybos tarnybų surinkta informacija. Ir galiausiai, kariniai veiksmai iš esmės turi būti daugiašaliai, t.y., turėti platų puolimo priežasčių pateisinimą tarptautiniu lygiu.

Prevencinė savigny kai kur akademinėje literatūroje lyginama su agresija. Tai puikiai iliustruoja Agresoriaus – besiginančiojo paradigma, kurią vienu sakiniu galėtume apibendrinti taip: „jei tu savęs negini, tai tu esi agresorius“⁵⁹. Kariniai veiksmai ne su tikslu save apginti, niekaip negali būti kvalifikuojami kaip gynybiniai. Kad *prevencinio* karo nesumaišytume su gryna agresija, jis turi atitikti kai kurias sąlygas⁶⁰, kurias išskyrė Walzer: pirma, žmonės turi būti visiškai neapsaugoti nuo grėsmės; antra, veiksmai turi būti pritaikomi prie savigny tikslų; trečia, veikimas tuoj pat žymiai sumažintų veikimo vėliau kainą.

Didelę problemą nagrinėjant prevencinę savigny kelia aiškių kriterijų, kada grėsmę galime vadinti neišvengiama, nebuvimas. Tie kriterijai gali būti ir yra manipuliacijos dalykas. Iš kitos pusės, niekada akademiniam lygyje nebus sutariama dėl aiškių neišvengiamumo kriterijų. Gerokai svarbesnis yra tarptautinės teisės reglamentavimas, Tarptautinio Teisingumo Teismo išaiškinimai šiuo klausimu. O kaip žinia, neišvengiamumo kriterijai prevencinio karo kontekste nėra išskirti.

---

⁵⁷ Miller, *Justifications of the Iraq War Examined*, 50.

⁵⁸ Henry Shue, „What Would a Justified Preventive Military Attack Look Like?“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 245.

⁵⁹ Henry Shue ir David Rodin, *Introduction*, 16.

⁶⁰ Miller, *Justifications of the Iraq War Examined*, 43.

Paprastai savigyna suprantama kaip gynybinis veiksmas, tačiau *prevencinės savigynos* atveju tai labiau primena puolamuosius veiksmus. Iš principo tai yra vienas stipriausių argumentų parodančių, kad prevencinį karą yra pakankamai sunku priskirti savigynos kategorijai. O be priskyrimo savigynos kategorijai, vargu ar galėtume prevencinio karo pateisinimui pritaikyti Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnį, numatantį jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtį - teisę imtis individualios ar kolektyvinės savigynos.

2. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos jėgos monopolis

Prevencinė savigyna laikoma teisėta pagal tarptautinę teisę tik tada, kai jos panaudojimą sankcionuoja Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, kurios uždavinys – palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą. Tačiau kyla daug keblumų, jeigu Jungtinių Tautų Saugumo Taryba (dėl įvairių priežasčių) nesankcionuoja prevencinės savigynos panaudojimo. Negavusios leidimo imtis prevencinių karinių priemonių, valstybės turi dvi galimybes: arba laukti kol bus užpultos, arba prevencinę savigyną įgyvendinti pačioms, tuo pažeidžiant vieną pagrindinių tarptautinės teisės principų – jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principą. Susidariusi situacija reikalauja spręsti šią problemą.

2.1. Idealaus pasaulio (ne)egzistavimas

Darykime prielaidą, kad mes gyvename pasaulyje, kuriame yra puikiai išplėtotą jėgos panaudojimo valdymo struktūrą tarptautiniuose santykiuose, kuriame uždrausta naudoti jėgą kaip užsienio politikos instrumentą, ir kuriame yra tarptautinė institucija, atsakinga už taikos ir saugumo išlaikymą bei turinti teisėtas ir veiksmingas sprendimų priėmimo procedūras ir pajėgumus, skirtus priversti šių sprendimų laikytis. Tokiame pasaulyje skirtumas tarp *būtiniosios savigynos* ir *prevencinės savigynos* būtų akivaizdus. *Prevenciniai* karai būtų absoliučiai neteisėti, nes jei šalis tikėtų, kad tam tikri veiksmai, vykstantys kitos šalies viduje, galėtų sukelti kažkokią saugumo grėsmę ateityje, tai ji galėtų kreiptis į tarptautinę instituciją ir ji tinkamai tirtų bei išspręstų šį klausimą⁶¹. *Būtiniosios savigynos* panaudojimas galėtų likti teisėtas. Jei netikėta ataka neabejotinai būtų neišvengiama ir reali, ir jei nebūtų laiko kreiptis į aukščiausią tarptautinę valdžią, tada šalis galėtų apginti save. Tokiu atveju, šalis nebūtų įsipareigojusi leisti agresoriui smogti pirmam. Galima teigti, kad visas šis požiūris labiau atitiktų idealistinę (liberaliąją) Kantiškąją tradiciją.

Realistai vertindami pasaulį, kuriame gyvename, skirtingai nei liberalai, apibūdintų jį kaip anarchišką. Problema yra ta, kad mes gyvenam chaotiškame ir netvarkingame pasaulyje, kur sumaištis ir grėsmės atrodo kaip įprasta kasdieninė tvarka⁶². Tiesa, yra tarptautinė teisėta tvarka (visuotinai nusistovėjusios tarptautinės teisės normos ar nusistovėjęs valstybių elgesys), kontroliuojanti jėgos panaudojimą, taip pat ir institucija, atsakinga už tarptautinės taikos ir saugumo išlaikymą, tačiau tarptautinė tvarka yra netobula, kaip ir Jungtinės Tautos. Be to, tarptautinėje

⁶¹ Chris Brown, „Self-Defence in an Imperfect World“. *International Relations*, 19 (1), 2005, 4.

⁶² Alfred van Staden, *Between the Rule of Power and Power of Rule*. Boston: Leiden University, 2007, 1.

sistemoje radikalčiai skiriasi valstybės pagal savo galią, pagal taisyklių laikymąsi regiono ir tarptautiniu lygiu, pagal jų vyriausybės atsakomybės ir atskaitomybės savo visuomenėms lygį.

Nepaisant to, kad galima kurti karines sąjungas, visgi valstybės norėdamos save apsaugoti gali pasikliauti tikta savimi. Nėra jokios pakankamai stiprios institucijos, kuri galėtų priversti valstybes laikytis taisyklių ar efektyviai spręsti ginčus tarp jų. Dėl to, kad valstybės negali prognozuoti kitų valstybių elgesio, žinoti jų intencijų, jos yra priverstos imtis atsargumo (prevencinių) priemonių, su tikslu pasiruošti blogiausiam, t.y. apsiginti nuo galimo puolimo. Tačiau tokiam nepasitikėjimo ir netinkamos komunikacijos pasaulyje šios priemonės yra paprasčiausiai suprantamos kaip nedraugiškos, ar net kaip priešiški veiksmai, kas įtakoja atsakomųjų priemonių atsiradimą ir ginklų varžybas⁶³.

Tarptautinė teisė smerkia agresijos aktus, tačiau, kaip minėta, nėra teismo ar kitos institucijos, kuri turėtų galią spręsti visus ginčus, ir nėra tarptautinių „policijos“ pajėgų, kurios apsaugotų teisę ir tvarką. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba yra atsakinga už tarptautinės taikos ir saugumo išlaikymą, bet 5 Saugumo Tarybos nuolatinė narių veto teisė reiškia, kad net ir platus sutarimas dėl konkrečios problemos nebūtinai materializuosis į konkrečius veiksmus, todėl galima teigti, kad Jungtinių Tautų struktūra nėra demokratiška. Daugelis Jungtinių Tautų narių neturi demokratinių vidaus sprendimų priėmimo struktūrų. Dažnai turtingos ir galingos šalys be jokių problemų perka neturtingųjų valstybių balsus. Jeigu kažkokios rezoliucijos priimamos, tai jos dažnai būna ignoruojamos, ypač jei jos yra nukreiptos prieš turtingųjų ir galingųjų interesus.

Individams pilietinėje visuomenėje yra draudžiama naudoti prevencinę ar baudžiamąją jėgą dėl to, kad egzistuoja aukštesnė valdžia, kuri, tik ji viena, turi galią naudoti tokią jėgą. Individams leidžiama naudoti tik savigną. Ir priežastis yra paprasta – ten kur yra reali grėsmė ir nėra galimybės kreiptis į aukštesnę valdžią, individams leidžiama patiems apsiginti. Tačiau bausti už padarytus nusikaltimus ar imtis priemonių jiems užkirsti kelią gali tik valdžia. Tačiau tarptautinėje sferoje nėra tokios aukščiausios valdžios, todėl valstybėms nebelieka nieko kito, tik pačioms naudoti ne tik savigną, bet ir apsiginti nuo galimų skriaudų ateityje⁶⁴.

Grociskosios tradicijos (ši pozicija užima tarpinę poziciją tarp Hobso realistinės ir Kantiškosios liberaliosios tradicijos) šalininkai, nors ir pripažįsta tarptautinės anarchijos egzistavimą, visgi nėra tokie pesimistai kaip realistai. Kai Hobsas kėlė visų karo prieš visus idėją (*bellum omnium contra omnes*), Grocijus kreipė dėmesį į tarptautinio kooperavimosi ir koordinavimo galimybę. Grocijus ir jo pasekėjai (žymiausias jų - Headley's Bullas) neneigė, kad

---

⁶³ Staden, *Between the Rule of Power and Power of Rule*, 122.

⁶⁴ Kaufman, „What's Wrong with Preventive War? The Moral and Legal Basis for the Preventive Use of Force“, 33.

tarptautinė anarchija egzistuoja šalia valstybes tarpusavyje surišančių saitų ir institucijų. Nepaisant centrinės valdžios, disponuojančios galia naudoti prievartą, nebuvimo, valstybės yra susaistytos taisyklėmis ir tarptautinės bendruomenės institucijomis, kurioms pačios valstybės ir priklauso. Tarptautinės bendruomenės institucijas, anot Bullo, sudaro diplomatija, tarptautinė teisė, prekyba, galios pusiausvyra ir daugybė neformalių žaidimo taisyklių. Šie visi tarptautinės bendruomenės institucijų komponentai sukuria tam tikrą tvarką anarchijoje.

Bullo ir kitų grociškosios tradicijos šalininkų įsitikinimas, kad tvarka gali egzistuoti netgi be formalių taisyklių, ar su labai primityvia taisyklių sistema, buvo vėliau plėtojamas institucinio (neo)liberalizmo atstovų. Jų požiūriu, valstybės šiuolaikiniame pasaulyje tapo išpainiojusios į institucijų taisykles ir procedūras, reguliuojančias tarptautinius santykius visame pasaulyje, ir kurios yra apibrėžiamos kaip tvarka. Institucijų sukūrimas, derybų, konflikto išsprendimo taisyklės skatina įprotį bendradarbiauti. Svarbu pabrėžti, kad elgesio kodeksai kurie įtakoja tarptautinį elgesį, yra platesni negu formalios tarptautinės teisės taisyklės. Pavyzdžiui, tvarka ginklų kontrolės ir nusiginklavimo srityje gali būti sukurti labai formalizuotais susitarimais, bet taip pat gali kilti ir iš bendro abipusio supratimo ir diplomatinės praktikos. Tai gali puikiai iliustruoti abipusio susinaikinimo teorija, kurios laikymasis ir padėjo išlaikyti stabilumą dvipoliame pasaulyje Šaltojo karo metu.

2.2. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos jėgos monopolio (ne)turėjimas

Saugumo Tarybos jėgos monopolio klausimą kelia daugelis tarptautinius santykius nagrinėjančių autorių, nes jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtimi laikomas ir jėgos panaudojimas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sprendimu.

Jungtinių Tautų Chartija 24 straipsnio 1 dalimi įpareigoja Saugumo Tarybą imtis veiksmų tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti bei atkurti⁶⁵. Pagal Chartijos 39 straipsnį, Saugumo Taryba nustato grėsmės taikai, jos pažeidimo ar agresijos akto pavojų ir teikia rekomendacijas arba sprendžia, kokių reikia imtis priemonių pagal 41 ir 42 straipsnius siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką bei saugumą. Chartijos 41 str. skelbia jog, Saugumo Taryba gali nuspręsti, kokių priemonių, nesusijusių su ginkluotosios jėgos naudojimu, turi būti imamasi jos sprendimams vykdyti, taip pat gali pareikalauti, kad Jungtinių Tautų narės taikytų

---

⁶⁵ JT Chartija 24 str. 1 d.: „Siekdamos užtikrinti greitą ir veiksmingą Jungtinių Tautų veiklą, jos narės patiki Saugumo Tarybai pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir susitaria, kad, vykdydama savo pareigas, susijusias su šia atsakomybe, Saugumo Taryba veikia jų vardu“.

šias priemones (tai gali būti visiškas arba dalinis ekonominių santykių, geležinkelio, jūrų, oro, pašto, telegrafo, radijo ir kitokių ryšių bei susisiekimo nutraukimas, taip pat diplomatinių santykių nutraukimas). Tačiau Chartijos 42 str. įtvirtinta ir griežta nuostata, jog „jeigu, Saugumo Tarybos nuomone, 41 straipsnyje numatytų priemonių gali nepakakti arba jau nepakanka, ji, pasinaudodama oro, jūrų bei sausumos pajėgomis, gali imtis veiksmų, kurių reikia tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti arba atkurti. Tokie veiksmai gali būti demonstracijos, blokada ir kitokios Jungtinių Tautų narių oro, jūrų bei sausumos pajėgų operacijos“⁶⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal šiuos straipsnius Saugumo Taryba gali leisti panaudoti ginkluotą jėgą net ir nesant tarptautinės teisės pažeidimo, pakanka jos konstatavimo, kad egzistuoja grėsmės taikai, jos pažeidimo ar agresijos akto pavojus ir sprendžia, kokių reikia imtis priemonių, siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką bei saugumą .

Kai kurie autoriai kritikuoja Jungtines Tautas ir teigia, kad Jungtinės Tautos nėra, ir galbūt niekada ir nebuvo, aukščiausia tarptautinė valdžia, turinti jėgos monopolį⁶⁷. Kiti teigia, kad pirminė Jungtinių Tautų aspiracija buvo, kad ji turės savo pačios ginkluotąsias pajėgas ir galimybę didinti karinius pajėgumus, reikalingus vykdyti tikrą aukščiausią valdžią. Jungtinės Tautos, deja, neturi savo ginkluotųjų pajėgų, nors jų turėjimas ir buvo numatytas Chartijoje. Nesant šių dalykų, Jungtinės Tautos negali efektyviai naudotis tarptautinių ginkluotojų pajėgų monopoliumi.

Tarptautinėje sistemoje nėra centrinės, viršnacionalinės vyriausybės, kuri efektyviai galėtų apginti tautas nuo užpuolimų. Nors Jungtinės Tautos turi teisinius įgaliojimus (įpareigojimus) įsikišti apsaugant tautas nuo užpuolimų, užtikrinant taiką ir saugumą, pirmiausia nuo karinės agresijos, Jungtinės Tautos pačios neturi karinių pajėgų, kuriomis galėtų įgyvendinti šią plačią valdžią.

A. Arend daro prielaidą, kad Jungtinių Tautų Chartijos sistema yra mirusi⁶⁸. Jo manymu, jeigu taip yra iš tiesų, tai G. Bush *prevenčinės savigynos* doktrina nepažeidžia tarptautinės teisės, nes chartijos sistema nebeatsispindi valstybių praktikoje.

T. Franck teigia, kad pagrindinio Jungtinių Tautų Chartijos pažado - užtikrinti veiksmingą kolektyvinių priemonių sistemą, kuri apsaugotų valstybes nuo taikos pažeidėjų – nebuvo laikomasi. Pasak T. Franko, planas sukurti kolektyvinio saugumo sistemą nepasiteisino, nes buvo paremtas dviem netinkamomis prielaidomis:

1. Saugumo Taryba greitai ir objektyviai priims sprendimus dėl kolektyvinių priemonių;

---

⁶⁶ Jungtinių Tautų Chartijos 42 str.

⁶⁷ Kaufman, „*What's Wrong with Preventive War? The Moral and Legal Basis for the Preventive Use of Force*“, 34.

⁶⁸ Anthony C. Arend, „International Law and the Preemptive Use of Military Force.“ *Washington Quarterly*, 26 (2), 2003, 101.

2. Šalys susitars Saugumo Tarybai perduoti efektyvius karinius pajėgumus⁶⁹.

Nedažnas jėgos panaudojimas Saugumo Tarybos sprendimo pagrindu yra susijęs su sudėtinga sprendimo priėmimo procedūra pačioje Saugumo Taryboje, kurioje taikomas didžiųjų valstybių (nuolatinių narių) vienbalsiškumo principas. Nors Saugumo Taryba susideda iš 15 narių - 5 nuolatinių narių (JAV, Jungtinė Karalystė, Kinija, Prancūzija ir Rusija) ir 10 kitų valstybių, renkamų 2 metams, nuolatinių valstybių balsas priimant sprendimus čia turi ypatingą reikšmę. Saugumo Tarybos sprendimai neprocedūriniais klausimais gali būti priimami 9 Saugumo Tarybos balsų dauguma, jeigu nė viena iš didžiųjų valstybių nebalsavo prieš. Tačiau nuolatinių narių „veto“ taisyklė taikoma visiems neprocedūriniais Saugumo Tarybos sprendimams. Pastebėtina, kad didžiųjų valstybių „veto“ principas Saugumo Taryboje jau seniai kritikuojamas. Vienintelis jo pateisinimas yra tas, kad didžiųjų valstybių „veto“ principu galima užkirsti jėgos panaudojimą prieš didžiąją valstybę ir kartu pasaulinį branduolinį karą. Seniai diskutuojamas Saugumo Tarybos išplėtimo klausimas, nes tokios valstybės kaip, Brazilija, Indija, Japonija, Vokietija gali pretenduoti į didžiųjų valstybių statusą. Tačiau esamos padėties pakeitimas yra susijęs su visais Jungtinių Tautų Chartijos pakeitimų sunkumais⁷⁰.

Savipagalba tapo dominuojančia taisykle tarptautiniuose santykiuose. Jeigu yra tiesa, kaip teigia W.Kaufman, jog Jungtinės Tautos tikrai nepajėgios apginti valstybių narių nuo grėsmių tokių kaip al-Qaeda, tada atsiranda stiprus argumentas teigiantis jog Jungtinių Tautų jėgos monopolis išnyksta, ir šalys yra laisvos naudoti preventyvią savigyną, jeigu mano, kad tai yra būtina⁷¹. Jei valdžia negina žmonių, susidūrusių su neišvengiamu pavojumi, tai jiems nieko kito nebelieka, kaip patiems užsitikrinti saugumą pačiu patogiausiu jiems būdu⁷².

Viena pagrindinių Jungtinių Tautų kaip institucijos prerogatyvų yra prevencinis jėgos naudojimas. Pasak M. Ramsey, nesėkmė sankcionuojant Irako karą simbolizuoja Jungtinių Tautų sistemos žlugimą⁷³. Pasak jo, nei viena racionali šalis nenorėtų atsisakyti galimybės pasinaudoti prevencine savigyna, nebent jei ta šalis būtų užtikrinta, kad ji tikrai bus apginta centrinės valdžios. Jei paaiškėja, kad Jungtinės Tautos negali ar nenori apginti šalies, tai ta šalis išlaikys (ar įgys) teisę į platesnį jėgos panaudojimą, įskaitant ir prevencinę savigyną⁷⁴.

---

⁶⁹ Thomas Franck, „When, If Ever, May States Deploy Military Force without Prior Security Council Authorization?“ *Washington University Journal of Law and Policy*, 5, 2001, 51-52.

⁷⁰ Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 450.

⁷¹ Ten pat, 34.

⁷² Ten pat, 34.

⁷³ Michael Ramsey, „Reinventing the Security Council: The U.N. as a Lockean System.“ *Notre Dame Law Review*, 79, 2004, 1558.

⁷⁴ Kaufman, „What’s Wrong with Preventive War? The Moral and Legal Basis for the Preventive Use of Force“, 37.

Nagrinėjant šią susiklosčiusią situaciją, kyla probleminis klausimas – ar teisė į prevencinės savigynos panaudojimą turėtų būti įtvirtinta tarptautinėje teisėje netgi tuo atveju, jeigu Jungtinių Tautų Saugumo Taryba nesankcionuotų prevencinių karinių priemonių naudojimo?

2.3. G. Bush prevencinio karo doktrina

Nepaisant to, kad prevencinė savigyna uždrausta tarptautinės teisės, ji tapo pačiu svarbiausiu 2002 m. JAV Nacionalinės saugumo strategijos kertinių akmenų. Šio politinio dokumento, dar vadinama G. Bush (jaunesniojo) doktrina, normos dramatiškai nukrypsta nuo pamatinių karo etikos vertybių, jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo tarptautiniuose santykiuose principo. Pagrindinė idėja yra ta, kad JAV, turi teisę atakuoti kitas valstybes, siekiant sustabdyti masinio naikinimo ginklų platinimą. Ypatingai atkreipiamas dėmesys į tuos ginklus, kurie galėtų sukelti milžinišką žalą. JAV turi teisę „apsisaugoti nuo šalių, kurios suteikia prieglobstį ar teikia paramą teroristams. JAV turi nuversti užsienio režimus, kurie reprezentuoja potencialią ar juntamą grėsmę JAV saugumui, netgi jei ta grėsmė nėra neišvengiama (tiesioginė)⁷⁵”.

2002 m. JAV Nacionalinėje saugumo strategijoje įtvirtinta, kad JAV turi priderinti neišvengiamos grėsmės koncepciją prie šiandieninių priešų pajėgumų ir tikslų. Priešiškos šalys ir teroristai nesiekia JAV smogti konvencinėmis priemonėmis. Jie žino, kad tokios atakos bus nesėkmingos. Vietoj to, jie kliaujasi teroristiniais aktais bei potencialiu masinių naikinimo ginklų panaudojimu – ginklų, kuriuos galima lengvai paslėpti, slaptai jais keistis ir juos naudoti be jokio perspėjimo.

Šioje Strategijoje toliau tęsiama: „JAV ilgai rėmė *prevencinių* (aut. pastaba, Strategijos tekste vartojama *preemptive* sąvoka) veiksmų pasirinkimą, kurie padeda atremti grėsmę mūsų nacionaliniam saugumui. Kuo didesnė grėsmė, tuo didesnė neveikimo rizika, todėl tai įtikina imtis išankstinių veiksmų, siekiant mus apginti, net jei kyla abejonių dėl priešo atakos vietos ir laiko. JAV, jei reikės, veiks *prevenciškai* (aut. pastaba, Strategijos tekste vartojama *preemptively* sąvoka), kad užbėgtų už akių ar užkirstų kelią tokiems priešiškiems mūsų priešų veiksmams⁷⁶“. Taigi, pagal Strategijos logiką, yra racionaliau veikti kai grėsmė vis dar yra maža ir išsprendžiama, negu turėti reikalų su daugybe iš tos grėsmės kylančių pasekmių. Užkirsti kelią masinio naikinimo ginklų plitimui yra kur kas efektyvesnis žingsnis, nei laukti užpuolimo. JAV turi milžiniškus karinius

⁷⁵ 2002 m. JAV Nacionalinė saugumo strategija, <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>>

⁷⁶ 2002 m. JAV Nacionalinė saugumo strategija

pajėgumus bei ekonominę galią, todėl tai galėtu būti panaudota neleidžiant jos priešams sukurti pajėgumus, kurie būtų panaudojami atakuojant JAV.

G. Bush doktriną teisinančioje literatūroje, teigiama, kad JAV, kaip hegemonas, yra atsakingos už globalaus stabilumo išlaikymą. Todėl turi užtikrinti masinio naikinimo ginklų kontrolę. Jei to nepavyksta pasiekti per diplomatines priemones, tenka imtis karinės jėgos. JAV turi hegemono resursus ir galią, ir turi veikti kaip hegemonas kai globalus stabilumas yra pavojuje. Be to, JAV turi pareigą apsaugoti savo piliečius, kai jų saugumas yra pavojuje. Pasaulio tvarka, susiformavus po Jungtinių Tautų įkūrimo 1945 m., negalėjo apsaugoti JAV nuo tapimo teroristinių atakų auka 2001 metais. Terorizmas prasilenkia su tarptautine teise, todėl Jungtinių Tautų normos negali pasiekti terorizmo. Turėdama atsakomybę prieš savo piliečius, JAV turi apsaugoti savo žmonės nuo ateities atakų.

Dauguma akademikų atkreipia dėmesį, jog G. Bush administracija sąmoningai naudojo *būtiniosios savigynos (preemption)* sąvoką, nors kalbėjo apie *prevencinį karą (prevention war)*. David Luban pastebi, kad kai G. Bush administracija sako „preemption“, tai reiškia prevencinį karą⁷⁷. Miller teigia, kad G. Bush naudodamas *būtiniosios savigynos* kalbą, operuoja prevenciniam karui būdingomis savybėmis⁷⁸. Mažiau kontraversišku sąvokų, nei prevencinis karas, ar prevencinė savigyna, naudojimas silpnina visuomenės pasipiktinimą G. Bush administracijos veiksmais bei padidina galimybes rasti tokių veiksmų užtarimą akademiniam lygyje. Švelnesnių terminų vartojimas didina galimybes diskusijas apie prevencinį karą tiesiog įklampinti, tuo į akademinio ir tarptautinio lygio diskusijas įnešant kuo daugiau painiavos.

Hew Strachan teigia, kad prevencinių karų politiką JAV naudojo ir anksčiau. 20 a. šeštajame dešimtmetyje ir septinto dešimtmečio pradžioje JAV naudojo savo karinę galią ar sukarintą galią vidutiniškai kartą per 18 mėnesių⁷⁹. Karinė jėga buvo naudojama siekiant užkirsti kelią nepageidautinoms vyriausybėms ateiti į valdžią arba nuversti revoliucinę ar reformatorišką valdžią, kuri nerodo didelio draugiškumo Amerikos interesams. Strachan nuomone, „Amerikos intervencijos buvo ne būtinoji savigyna, bet prevenciniai karai“⁸⁰.

Iš kitos pusės, nors ir pripažįstama, kad JAV prevencinius karus kariavo ilgą laiką, tačiau 2002 metais pirmą kartą ši „prerogatyva“ buvo įtvirtinta viename svarbiausių JAV dokumentų. Įvyko didelis lūžis - pasaulio nekvestionuojama ir vienintelė supergalia, demokratijos pasaulyje skleidėja oficialiai paskelbė prevencinį karą teisėtu. Tai jokių būdu nesuderinama su

---

⁷⁷ David Luban, „Preventive War“, 48.

⁷⁸ Miller, *Justifications of the Iraq War Examined*, 49.

⁷⁹ Hew Strachan, „Preemption and Prevention in Historical Perspective“. Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 38.

⁸⁰ Strachan, „Preemption and Prevention in Historical Perspective“, 38.

demokratinėmis vertybėmis. Ankstesni JAV prezidentai vengė (bent retorikoje) naudoti prevencinį karą kaip užsienio politikos instrumentą.

2.4. G. Bush prevencinio karo doktrinos kritika

„Mes netikime agresija ar prevenciniu karu. Toks karas yra diktatorių, o ne demokratiškos valstybių, tokių kaip JAV, ginklas“⁸¹

Harry S. Truman, JAV prezidentas, 1950 m.

G. Bush prevencinio karo doktrina sukuria pavojingą situaciją tarptautinėje aplinkoje. Kaip teigia Kofi Annan, G. Bush doktrina gali sukurti precedentus, kurie sukeltų vienašališkos ir neteisėtos jėgos panaudojimo praktikos paplitimą, nesvarbu su pateisinimu ar be jo. G. Bush doktrina pakerta Jungtinių Tautų konfliktų prevencijos ir išsprendimo bei diplomatines pastangas. Jei potencialaus priešininko egzistavimas tampa pateisinama prevencinio karo priežastimi, tai mes savo rankomis sukūrėme nelaimę⁸².

Kas turėtų ir galėtų sustabdyti Kiniją nuo įsiveržimo į Taivaną, ar Rusiją nuo įsiveržimo į Gruziją dar kartą? Ar Turkija turi teisę įsiveržti į Iraką persekiojant kurdus? Ar Azerbaidžianas dabar jau turi pateisinimą užpulti Armėniją? Šios šalys nebuvo tokios įžūlios anksčiau, tačiau kai dabar turim tokius aiškius pavyzdžius, kodėl šioms šalims savęs nepaklausus – o kodėl ne?⁸³

Prevencinis karas yra suvokiamas kaip stimulus sukelti konfliktą. Prevencinis karo inicijavimas nėra išmintingas sprendimas, nes jis sukelia karus, kurie paprastai galėtų ir neįvykti, be to, padidina pasaulio bendruomenės pasipiktinimą. JAV prevencinės savigynos doktrina prieštarauja pagrindiniams modernios tarptautinės teisinės sistemos principams ir pagrindinei priežasčiai, dėl kurios po II Pasaulinio karo buvo įkurtos Jungtinės Tautos – išlaikyti tarptautinę taiką ir saugumą. O tarptautinę taiką ir saugumą išlaikyti įmanoma tik uždraudus vienašališkai naudoti jėgą sprendžiant konfliktus. Jungtinių Tautų Chartija, buvo sukurta tam, kad kodifikuotų bendras pamatines idėjas dėl taikos ir pagrindinių žmogaus poreikių užtikrinimo daugiašalėje

---

⁸¹ Marc Trachtenberg, „A ‘Wasting Asset’: American Strategy and the Shifting Nuclear Balance, 1949-1954.“ *International Security*, 13 (3), 1988/89, 103.

⁸² Marcel Kaba, „Targeting the World: Assessing the Lawfulness of the ‘Bush Doctrine’.“ *The New Presence: The Prague Journal of Central European Affairs*, 12 (2), 2009, 33.

⁸³ Kaba, *Targeting the World: Assessing the Lawfulness of the “Bush Doctrine”*, 35.

sistemoje. Kai tos vertybės susikerta su plačiai pasmerktais vienašališkais veiksmais tai rodo, kad tarptautinė teisinė sistema sugedo.

Taip pat yra ir prevencinės savigynos doktrinos moralaus pateisinimo aspektas. Renesanso filosofas Francisco de Vitoria savo politinėse apybraižose 16 a. pirmoje pusėje rašė, kad nėra priimtina, kad asmuo turi būti nužudytas už nuodėmes, kurių dar nepadarė⁸⁴. Sunku nesutikti su šia mintimi.

R. Miller⁸⁵ savo straipsnyje teigia, kad naujoji prevencinės savigynos (*prevencinio karo*) doktrina sukuria pavojingą situaciją tarptautinėje aplinkoje. Pirmą, prevencinės savigynos doktrina sukuria pavojų, kuris yra susijęs su atgrasymu. G. Bush doktrina suteikia JAV teisę, prerogatyvą smogti pirmą. Ši prerogatyva yra labai pavojinga, kai suvokiame, kaip kiti gali ją suprasti ir kaip į ją reaguoti. Problema yra susijusi su Šaltojo karo debatais apie branduolinio ginklo panaudojimo ir atgrasymo doktrinas. Pareiškimas, suteikti sau teisę smogti pirmą, sukuria paskatas kitiems įsigyti pajėgumus neutralizuoti bet kokį pranašumą, kurį bet kas gali įgauti smogdamas pirmas. Prevencinio karo doktrina skatina kitas šalis įsigyti panašius pajėgumus. Jei kitos tautos baiminasi, kad jos negali atgrasinti savo potencialaus priešo, jos dės visas pastangas įgyti pajėgumus, neutralizuojančius pirmo smūgio galimybę. **Efektas bus ginklavimosi varžybos**, kur nei viena valstybė nesijaus saugi ir vėl didins savo ginklų arsenalą. Ir taip pasaka be galo. Taigi, prevencinio karo doktrina daro pasaulį nesaugesnį.

Antra, prevencinio karo doktrina ne tik kuria paskatas kurti pirmo smūgio pajėgumus, bet ji sukelia paskatas kitiems plėtoti galimybę atsakyti tuo pačiu. Tai liečia Šiaurės Korėjos atvejį. Kadangi G. Bush Š. Korėją įvardino kaip „blogio ašies“ dalį, ši šalis gali būti prevencinio karo taikyns. Bet panašu, kad JAV neatakuos Korėjos, nes ji turi branduolinį ginklą. Iš čia kyla kita **prevencinio karo doktrinos pasekmė: ji suteikia nebranduolinėms valstybėms didžiulę paskatą siekti branduolinio ginklo, siekiant atgrasinti potencialų agresorių**. Doktrina suteikia stimulą branduolinio ginklo plitimui tarp šalių, kurios bijo galingesnių valstybių. **Ironiška, jog prevencinio karo doktrina sukuria paskatas šalims kurti ar įgyti ginklus, nuo ko pačios doktrinos šalininkai stengiasi apsisaugoti**. Taigi, renkantis prevencinį karą be Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos leidimo, G. Bush doktrina negali pasiekti tikslų, dėl kurių ji buvo priimta.

Trečia, prevencinio karo doktrina ignoruoja problemas, kurios atsirastų, jei kitos šalys taip pat reikalaus panašių teisių. Prevencinio karo doktrina numato JAV karinę viršenybę ir tai kelia kitų valstybių nepasitenkinimą, todėl jos kelia šios nuostatos moralinio pateisinimo klausimą. Problema

---

⁸⁴ Whitley Kaufman, „What’s Wrong with Preventive War? The Moral and Legal Basis for the Preventive Use of Force“. *Ethics & International Affairs*, 19 (3), 2005, 35.

⁸⁵ Miller, *Justifications of the Iraq War Examined*, 52.

yra ne politinė, bet moralinė. JAV doktrina teigia, kad **tik Amerika gali dominuoti karinėje srityje, tuo tarpu kitos valstybės to daryti negali**. JAV Nacionalinio saugumo strategija numato šią asimetriją – „Mūsų pajėgos bus pakankamai stiprios, kad įtikintų potencialius priešininkus nuo siekimo taip sustiprinti kariuomenes, kad jos pranoktų, ar susilygintų su JAV galia⁸⁶“.

Ketvirta, G. Bush doktrina sudaro galimybes karui tapti kiek įmanoma lengviau pateisinamu. Pagal šią doktriną net nesiekama vadovautis paskutinės galimybės kriterijumi. Nuo tradicinės savigynos sampratos vis labiau tolstama, ieškoma vis labiau karą pateisinančių priežasčių. Pradžioje teisėta savigyna buvo suprantama kaip atsakas į esantį užpuolimą, vėliau - kaip atsakas į neišvengiamai įvyksiantį užpuolimą. Dabartinė prevencinės savigynos doktrina suprantama kaip karas su valstybėmis, kurios šiuo metu nekelia tiesioginės grėsmės, bet besiginančiųjų valstybių (valstybių, manančių, kad jos bus užpultos) įsitikinimu tiesioginė grėsmė iškils ateityje. Sekant šita logika, galima kalbėti ir apie prevencinį karą prieš priešiškas valstybes, kurios nekelia grėsmės, bet priglaudžia teroristus, kurie tą grėsmę kelia. Maža to, galime eiti dar toliau – **naudoti prevencinį karą prieš šalis, kurios nori padidinti savo karinius pajėgumus ir mesti iššūkį JAV dominavimui**. Sekant tokia logika galima priėti absoliutaus absurdo, jei jau anksčiau nėra prie jo prieita.

Ir penkta, atsiranda didžiulė problema pritaikant prevencinio karo doktriną regioniniame kontekste. Žinoma, galima teigti, kad G. Bush doktrina yra skirta tik JAV, ir visos kitos valstybės ja vadovautis neturi. Tačiau dominuojančios galios doktrinų nuostatas gan imliai perima ir kitos valstybės. Įsivaizduokim kokia siaubinga tragedija viskas baigtųsi, jei, pavyzdžiui, Pakistanas ir Indija, formuojant savo karines doktrinas pasitelktų JAV prevencinio karo modelį.

Taigi, G. Bush prevencinio karo doktrina tarptautinę sistemą stumia į pavojų: atsiranda prielaidos atsinaujinti ginklavimosi varžyboms; nebranduolinėms valstybėms suteikiama didžiulė paskata siekti branduolinio ginklo, siekiant atgrasinti potencialų agresorių; keliama įtampa dėl primetamų asimetrinių sąlygų kitom šalims – tik JAV gali dominuoti karinėje dimensijoje, kiti metę iššūkį bus sutriuškinti; sukuriamas precedentas, kuris gali sukeltų vienašališkos ir neteisėtos jėgos panaudojimo praktikos paplitimą.

Svarbu paminėti, kad kai kurios valstybės jau sureagavo į G. Bush prevencinės savigynos doktrinos atsiradimą. Pavyzdžiui, atnaujintoje 2010 m. Rusijos karinėje doktrinoje numatyta galimybė Rusijai siųsti savo karius už šalies ribų, siekiant apginti savo nacionalinius interesus bei savo piliečius. Rusijos karinių doktrinų transformacijos tema bus toliau nagrinėjama kitame

---

⁸⁶ JAV Nacionalinio saugumo strategija: „Our forces will be strong enough to dissuade potential adversaries from pursuing a military build-up in hopes of surpassing, or equaling, the power of the United States.”

poskiryje. Atsižvelgiant į Rusijos karinė doktrinos pakeitimus, galima teigti, kad G. Bush prevencinės savigynos doktrinos atsiradimas realiai įtakojo ir kitų valstybių karinių doktrinų „pakoregavimą“.

Inicijuodama prevencinį karą be Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos leidimo, JAV gali destabilizuoti globalią politinę situaciją ir į pavojų statyti taiką, saugumą ir teisingumą – visa tai, ką šalys stengėsi išlaikyti nuo Jungtinių Tautų įkūrimo.

Siekiant atskleisti prevencinės savigynos šalininkų ir priešininkų pagrindinių argumentų priešpriešą, tikslinga šiuos argumentus pavaizduoti lentelėje.

Už prevencinę savigyną	Prieš prevencinę savigyną
Pasaulio tvarka, susiformavus po Jungtinių Tautų įkūrimo 1945 m., negalėjo apsaugoti JAV nuo tapimo teroristinių atakų auka 2001 metais. Terorizmas prasilenkia su tarptautine teise, todėl JT normos negali pasiekti terorizmo	JAV prevencinės savigynos doktrina prieštarauja pagrindiniams modernios tarptautinės teisinės sistemos principams ir pagrindinei priešasčiai, dėl kurios buvo įkurtos JT – išlaikyti tarptautinę taiką ir saugumą. O visa tai išlaikyti įmanoma tik uždraudus vienašališkai naudoti jėgą sprendžiant konfliktus
JAV, kaip hegemonas, yra atsakingos už globalaus stabilumo išlaikymą. JAV turi resursus ir galią užtikrinti globalų stabilumą	Inicijuodama prevencinį karą be JT leidimo, JAV destabilizuoja globalią politinę situaciją ir stato į pavojų taiką, saugumą ir teisingumą
Pasikeitė situacija – dabar kiti atakavimo metodai	Stiprus stimulus nebranduolinėms valstybėms siekti įgyti branduolinį ginklą, nes JAV nepuola tų, kurie turi branduolinį ginklą
Racionalu veikti kol grėsmė yra dar maža ir išsprendžiama	Prevencinis karas skatina ginklavimosi varžybas, kur nei viena valstybė nesijaus saugi ir vėl didins savo ginklų arsenalą.
JAV turi pareigą apsaugoti savo piliečius nuo ateities atakų	Prevencinės savigynos doktrina nesuderinama su JAV demokratinėmis vertybėmis
Diplomatija ne visada yra sėkminga. Karas nebūtinai kai diplomatija veikia, kai neveikia – būtinai	JAV prevencinis karas remiasi ne neabejotinų faktų buvimu, bet tik jų galimumu.
Smogti priešininkui anksčiau yra geriau nei vėliau	Klaidingai preziumuojama kad karas yra neišvengiamas (ypač tolimoje perspektyvoje), bet ignoruojamas pasirinkimas „niekada“, t.y. kad karas galėtų ir nekilti

Autoriaus sudaryta lentelė

2.5. Naujoji Rusijos karinė doktrina

„Jei preventyvos jėgos naudojimo principas įsigalės tarptautinėje praktikoje, tada Rusija turės teisę veikti tokiu pačiu būdu, siekdama apsaugoti savo nacionalinius interesus“⁸⁷.

V.Putinas, 2003

Šios V.Putino mintys po 7 metų buvo įgyvendintos naujai priimtoje Rusijos karinėje doktrinoje, pakeitusioje ankstesnę 2000 metų karinę doktriną. 2010 m. kovo 5 d. Rusijos prezidentas D. Medvedevas patvirtino šalies naują karinę doktriną, kuri įtraukia branduolinio smūgio prieš potencialius agresorius naudojimo galimybę.

Doktrinoje numatyta, kad Rusija išlaiko teisę naudoti branduolinį ginklą kaip atsaką į jėgos naudojimą prieš ją ar jos sąjungininkus, branduolinį ar kitus masinio naikinimo ginklus, taip pat ir agresijos prieš Rusiją atveju, kai naudojami konvenciniai ginklai, kurie kelia grėsmę valstybės egzistavimui. Galbūt ir nėra nieko keisto, kad branduolinį ginklą turinti valstybė savo karinėje doktrinoje nurodo galimybę tam tikrais atvejais juo pasinaudoti. Pažymima⁸⁸, kad naujoji doktrina numato griežtesnius kriterijus kada branduolinis ginklas gali būti panaudotas. 2000 metų karinė doktrina „leido“ branduolinį ginklą naudoti Rusijos nacionalinio saugumui kritiškose situacijose, o dabar tik kai „keliami grėsmė valstybės egzistavimui“. Šią nuostatą tarsi galima vertinti pozityviai, ypač turint galvoje, kad prieš tai buvusi karinė doktrina numatė branduolinio naudojimo galimybę platesniame kontekste - kritinėse situacijose. Žinoma, kas tos kritinės situacijos, kada jos skelbiamos, doktrina nutylėjo. Tačiau doktrinos nuostatą, numatančią branduolinio naudojimo naudojimą, negalima vertinti be kitos „naujovės“ – nuostatos, leidžiančios Rusijai ginti savo piliečius užsienyje.

Daugiausia nerimo kelia 2010 m. karinės doktrinos 20 straipsnis, numatantis, kad Rusija gali siųsti karius už šalies ribų, siekiant apginti savo nacionalinius interesus ar savo piliečius. Tiesa priduriama, kad visa tai bus daroma atsižvelgiant į tarptautinės teisės normas. Kaip pastebi

---

⁸⁷ V.Putino interviu su Italijos naujienų agentūra „ANSA“, laikraščiu „Corriere della sera“ ir televizijos kompanija „RAI“, 2003. <<http://www.great-britain.mid.ru/pressrel/pres19-03.htm>> [Žiūrėta 2010 m. sausio 9 d.]

⁸⁸ Nikolai Sokov, „The New, 2010 Russian Military Doctrine: The Nuclear Angle“, 2010. <<http://npsglobal.org/eng/home-mainmenu-1/147-articles/847-the-new-2010-russian-military-doctrine-the-nuclear-angle-nikolai-sokov-.html>>

V.Volovoj, „[...] bet, kaip žinome, šios normos yra tokios lanksčios, kad visada galima greitai sukurti sau naudingą jų interpretaciją ir panaudoti jėgą⁸⁹“. Be jokios abejonės šios naujos normos atsiradimas siejamas su 2008 m. rugpjūčio karu su Gruzija. Doktrinos tekstas aiškiai nurodo, kad Rusijos ginkluotosios pajėgos gali būti naudojamos apginti Rusijos piliečius užsienyje. Šios nuostatos nebuvo 2000 m. karinės doktrinos versijoje. Doktrina gina ir Rusijos sąjungininkų teritorinį vientisumą. Tai apima Abchaziją ir Pietų Osetiją, su kuriomis Rusija pasirašė karinio bendradarbiavimo sutartis. Netgi karinės pratybos kaimyninėse šalyse (pvz., Gruzijoje ir Ukrainoje) gali būti traktuojamos kaip provokacija ir priimamos kaip grėsmė Rusijai⁹⁰.

Nemalonus akibrokštas doktrinoje laukia ir NATO. NATO ir jos plėtra yra identifikuojama kaip pagrindinė Rusijos išorinė grėsmė. 2000 m. doktrinoje NATO nėra įvardijama kaip priešas. Pastebėtina⁹¹, kad 2000 metais NATO nesiplėtė, apimdama Baltijos valstybes, ir neskelbė planų suteikti narystę Gruzijai ir Ukrainai. Galperovich stebisi, nejaugi Talibanas bei branduolinio ginklo plitimas iš Irano ir Šiaurės Korėjos kelia mažesnę grėsmę, nei NATO? Beje, Baltarusijai skiriama išskirtinė vieta Rusijos karinėje doktrinoje. Numatyta, kad Baltarusijos užpuolimas bus prilyginamas Rusijos užpuolimui. Įdomu, ar Lukašenka, kuris tik dabar pradėjo gerinti santykius su Europa, yra labai patenkintas tokiu Rusijos „kariniu glėbiu“⁹².

Įdomus faktas, kad 2000 m. karinės doktrinos preambulėje skelbiama, kad „karinė doktrina yra dokumentas, skirtas pereinamajam periodui – demokratinio valstybingumo kūrimo ir mišrios ekonomikos, valstybės karinės sistemos pertvarkymo transformacijos ir dinamiškam tarptautinių santykių transformacijos periodui“⁹³. Taip pat 2000 m. karinėje doktrinoje teigiama, kad ji yra gynybinio pobūdžio. Naujoji 2010 m. karinė doktrina nemini demokratiškas struktūras Rusijos valstybėje (beje, žodis demokratija dokumente nėra randamas jokia forma) ir nėra paminėta apie doktrinos gynybinį charakterį. Nėra aišku ar demokratinė valstybė jau yra sukurta ar Maskva nusprendė nekurti tokios valstybės⁹⁴. Tas pats pasakytina ir apie karinės doktrinos „gynybinį charakterį“.

Naujojoje Rusijos karinėje doktrinoje juntama reakcija į G. Bush doktrinos atsiradimą. Doktrinos 7 straipsnyje konstatuojama: „Dabartinė egzistuojanti globalaus saugumo architektūra (sistema), įskaitant jos mechanizmus, grindžiamus tarptautine teise, neužtikrina vienodo saugumo

---

⁸⁹ Vadim Volovoj, „Naujoji Rusijos karinė doktrina“, Geopolitika, 2010. <<http://geopolitika.lt/?artc=3889>>

⁹⁰ Danila Galperovich, „Much Has Changed Since Russia's Last Military Doctrine“, Radio Free Europe, 2010. <http://www.rferl.org/content/Much_Has_Changed_Since_Russias_Last_Military_Doctrine/1973713.html>

⁹¹ Ten pat.

⁹² Ten pat.

⁹³ 2000 m. Rusijos karinė doktrina. <http://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00>

⁹⁴ Galperovich, „Much Has Changed Since Russia's Last Military Doctrine“.

visoms tautoms^{95c}. Galima nuspėti, kad tai yra atsakas į JAV prevencinės savigynos doktrinos naudojimą. 2000 m. karinėje tokios nuostatos nebuvo. Žinoma, galima daryti prielaidą, kad nuo 2000 m. daug kas pasikeitė – atsirado reali globalaus terorizmo grėsmė. Tik kyla klausimas kodėl 2010 m. karinės doktrinos išorinių grėsmių sąraše tarptautinio terorizmo plitimas yra įvardijamas dešimtu punktu, o NATO – pirmu.

2.6. Prevencinės savigynos legalizavimas ir Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos jėgos monopolio efektyvumą didinančios alternatyvos

Nėra abejonių, kad terorizmo fenomenas reikalauja energingos, ankstyvos ir efektyvios prevencinės savigynos. Tai ypač aktualu šiandieniniame laikotarpyje, kai teroristai siekia masinio naikinimo ginklų. Teisingo karo doktrina (tradicija) visiškai pritaria prevencinių karinių priemonių panaudojimui, kai jos yra būtinos bei proporcingos. Doktrina teigia, kad jei aukštesnė valdžia dėl neatsargumo ar sąmoningai nevykdo savo pareigų užtikrinti saugumą, teisė kariauti (netgi puolamąjį karą) sugrįžta žemesniajai valdžiai⁹⁶. Tuo pačiu daromas aiškus atskyrimas tarp būtinosios savigynos, kai yra tikras ir neišvengiamas pavojus, ir prevencinio karo, kai potenciali neišvengiama grėsmė kils tik ateityje. *Būtinoji* savigyna yra kiekvienos valstybės teisė, tuo tarpu *prevencinės savigynos (karo) teisė* priklauso centrinei valdžiai, kuri naudojasi tarptautinių ginkluotų pajėgų monopoliumi, t.y. Saugumo Tarybai. Kaip jau pastebėta, Saugumo Taryba veikia neefektyviai sankcionuodama prevencinės jėgos panaudojimą, tačiau, „jei kritika Jungtinių Tautų atžvilgiu ir teisinga, alternatyvos gali sukelti žymiai blogesnių pasekmių – grįžimą į anarchiją Masinio naikinimo ginklo amžiaus metu“⁹⁷.

Įvertinus G. Bush doktriną ir jos kritiką, G. Bush doktrinos „įkvėptą“ atnaujintą Rusijos karinę doktriną, bei atsakant į probleminį klausimą – ar teisė į prevencinės savigynos panaudojimą turėtų būti įtvirtinta tarptautinėje teisėje netgi tuo atveju, jeigu Jungtinių Tautų Saugumo Taryba nesankcionuotų prevencinių karinių priemonių naudojimo – galima teigti, kad prevencinės savigynos legalizavimas galėtų turėti neatitaisomų pasekmių, nes kiekviena valstybė naudotų prevencinę savigyną savo nuožiūra, o visa tai tikrai neprisidėtų prie Jungtinių Tautų pastangų užtikrinti taiką ir saugumą visame pasaulyje. Prevencinės savigynos legalizavimas sukurtų prielaidas atsinaujinti ginklavimosi varžyboms, nes valstybės nesijausdamos saugios, stengtųsi didinti savo ginklų

---

⁹⁵ 2010 m. Rusijos karinė doktrina. <http://news.kremlin.ru/ref_notes/461>

⁹⁶ Ten pat, 35.

⁹⁷ Ten pat, 37.

arsenalą. Nebranduolinės valstybės siektų branduolinio ginklo, nes tik taip įmanoma atgrasinti potencialų agresorių. Prevencinės savigynos legalizavimas tik stumtų tarptautinę sistemą į pavojų.

Taigi, vienintelė išeitis iš šios situacijos yra ne legalizuoti vienašališką valstybių prevencinės savigynos naudojimą, bet kažkoku būdu didinti Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos (o gal būt ir kažkokios kitos institucijos) efektyvumą, nagrinėjant ir sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą.

Neoliberalai A.Buchanan ir R.O.Keohane⁹⁸ pateikia 3 alternatyvius institucinius modelius, kurių įgyvendinimas galėtų prisidėti prie Saugumo Tarybos efektyvumo didinimo nagrinėjant ir sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą.

Pirmajame instituciniame modelyje nurodoma būtinybė **panaikinti veto teisę** nuolatinėms Saugumo Tarybos narėms. Tiksliau, veto nebūtų galima naudoti nagrinėjant tik prevencinės jėgos panaudojimo klausimus, tačiau kituose Saugumo Tarybos posėdžiuose, svarstant ne prevencinės jėgos panaudojimo klausimus, veto būtų leidžiama kaip ir iki šiol. Siūloma į sprendimų priėmimą dėl prevencinės jėgos naudojimo labiau įtraukti nenuolatinės Saugumo Tarybos nares. Jei 9 (iš 15) Saugumo Tarybos narės Saugumo Taryboje balsuotų už, tai pasiūlyti prevenciniai kariniai veiksmai būtų priimti. 9 balsų daugumos reikalavimas, priimant rezoliucijas dėl jėgos panaudojimo, atrodo pateisinamas, nes jis užtikrina, kad skirtingos šalių grupės sutiks su minėtais veiksmais⁹⁹.

Modelio autoriai nurodo 3 pagrindinius argumentus, kodėl sprendimuose dėl prevencinių karinių priemonių naudojimo Saugumo Tarybos nuolatinėms narių veto teisė turi būti panaikinta. Pirma, Saugumo Tarybos nuolatinėms narių veto teisės naudojimas neturi moralinio pagrindo. Tai pažeidžia abipusę pagarba grindžiamą valstybių lygybės prezumpciją, suteikiant neproporcingą galią kai kurioms valstybėms. Antra, veto panaikinimas sumažintų ydingą tendenciją dabartinėje sistemoje, kai įvairiausiais būdais vengiama sankcionuoti prevencinės jėgos naudojimą. Ir galbūt pats svarbiausias argumentas būtų, kad veto panaikinimas paskatintų valstybes, kurios priešinasi prevencinės jėgos naudojimui, pasiūlyti konstruktyvias alternatyvas. Dabar, panaudojus veto, prevencinės jėgos panaudojimo klausimas „uždaromas“, valstybei nereikia aiškintis, kodėl ji priėmė tokį ar anokį sprendimą. Tačiau, jeigu veto teisė būtų panaikinta, tai valstybė, prieštaraujanti prevencinės jėgos panaudojimui, siektų įtikinti kitas valstybes, kad prevencinės jėgos panaudojimas yra ne pati geriausia išeitis, todėl tikėtina, kad kitų valstybių įtikinimui naudotų svarius argumentus ir pateiktų konkrečias konstruktyvias alternatyvas.

---

⁹⁸ Allen Buchanan ir Robert O. Keohane, „The Preventive Use of Force: A Cosmopolitan Institutional Proposal.“ *Ethics & International Affairs*, 18, 2004, 16-22.

⁹⁹ Ten pat, 16.

Tačiau patys šio modelio autoriai abejoja šios alternatyvos įgyvendinimo realumu, nes toks pasiūlymas, siūlantis panaikinti nuolatinų narių veto susidurs su didžiuliu politiniu pasipriešinimu. Šalys, kurios naudojasi veto teise yra nelinkusios atsisakyti šios privilegijos. Iš kitos pusės, baiminamasi, kad gali kilti konfliktai, peraugantys ir į karinius, tarp pačių Saugumo Tarybos nuolatinų narių, kai į jų interesus nebus atsižvelgiama. O tai grėstų didžiule katastrofa visai žmonijai.

Antruoju modeliu siūloma, palikti Saugumo Tarybos nuolatinėms narėms naudotis veto teise, tačiau **paskirti nešališką instituciją, kuri be jokių politinių sumetimų**, profesionaliai nustatytų ar prevencinių karinių priemonių naudojimas konkrečioje situacijoje yra pateisinamas, ar tų priemonių panaudojimas leis pasiekti norimų tikslų ir kokios gali būti viso to pasekmės¹⁰⁰. Tikimasi, kad paskyrus tokią instituciją veto teisė bus naudojama rečiau, nes Saugumo Tarybos nuolatinės narės mažiau remsis savo valstybių pareigūnų argumentais, pateisindamos veto naudojimą, ar atvirksčiai – prevencinės jėgos naudojimą. Profesionalios nešališkos institucijos išvados turėtų daryti įtaką Saugumo Tarybos nuolatinų narių sprendimams. Taip pat, kaip teigia Buchanan ir Keohane, būtų galima numatyti atitinkamas baudas minėtai institucijai už klaidingą situacijos bei pasekmių įvertinimą.

Antrasis modelis yra labiau įmanomas, nei pirmasis, nes jis nereikalauja Saugumo Tarybos nuolatinų narių atsisakyti veto teisės. Tačiau šis modelis taip pat nėra pakankamai realus, nes nešališkos institucijos išvados gali netenkinti valstybių, kurios yra labai suinteresuotos prevencinių priemonių panaudojimu (arba atvirksčiai – jų nenaudojimu). Nešališkos institucijos išvados gali (anksčiau ar vėliau) prieštarauti valstybių pozicijoms prevencinės jėgos nenaudojimo klausimui konkrečioje situacijoje. Saugumo Tarybos nuolatinės narės, tai suprasdamos, gali nebūti suinteresuotos įgyvendinti šį modelį. Iš kitos pusės, nešališkos institucijos išvada, kad prevencinės jėgos panaudojimas tam tikroje situacijoje yra būtinas (ar nebūtinas), pateisintų jėgos naudojimą (arba nenaudojimą) pasaulio žmonių akyse. Būtina pabrėžti, kad Saugumo Tarybos nuolatinės narės vis tiek išlaikytų savo veto teisę, nepaisant nešališkos institucijos pateiktų išvadų.

Trečias modelis remiasi **demokratių valstybių koalicijos įsteigimu**. Šis modelis nepanaikintų pačios Saugumo Tarybos bei jos nuolatinų narių veto teisės. Demokratių valstybių koalicija galėtų priimti sprendimus leisti prevencinės jėgos panaudojimą, tuo atveju kai Saugumo Taryba negalėtų ar nenorėtų sankcionuoti šių veiksmų¹⁰¹. Jeigu didžioji demokratių valstybių koalicijos dalis priimtų sprendimą imtis prevencinių karinių priemonių, tai nei viena atskira

---

¹⁰⁰ Ten pat, 17.

¹⁰¹ Ten pat, 18.

valstybė negalėtų lengvai užblokuoti šio sprendimo. Įsteigti demokratinių valstybių koaliciją nereikėtų formalaus Jungtinių Tautų sutikimo.

Demokratinėmis valstybės, anot šio modelio autorių, yra laikomos tos valstybės, kurios turi konstituciją, atstovaujančias vyriausybes, kiek įmanoma teisingus rinkimus bei užtikrina pagrindines pilietines ir politines teises. Šiuos demokratinių valstybių kriterijus atitinka daug valstybių. Svarbiausia, kad demokratinėje valstybių koalicijoje nedalyvautų valstybės, kurios yra nedviprasmiškos žmogaus teisių pažeidėjos. Buchanan ir Keohane įsitikinę, kad kai demokratijos pažeidžia pagrindinius tarptautinės teisės, žmogaus teisių principus, jos yra labiau kritikuojamos savo piliečių už tokius veiksmus, todėl labiau linkusios taip nesielgti. Valstybės būtų suinteresuotos naryste demokratinių valstybių koalicijoje, nes Saugumo Tarybai nesankcionavus prevencinės jėgos panaudojimo valstybės turėtų galimybę gauti leidimą imtis prevencinių karinių priemonių jeigu tam pritartų dauguma demokratinių valstybių koalicijos narių.

Didžiausias trečiojo modelio privalumas yra tas, kad jis leidžia galimybę priimti atsakingus sprendimus naudoti jėgą tuo atveju, kai dėl kažkokių priežasčių Saugumo Taryba atsisako tai daryti. Kitas taip pat svarbus privalumas, kad Saugumo Taryba taip atmetinai nenagrins prašymų imtis prevencinės savignyos, žinodama, kad leidimą imtis šių veiksmų valstybė galės gauti iš demokratinių valstybių koalicijos. Šis institucinis modelis sukurtų konstruktyvias varžybas su Jungtinių Tautų sistema jos visiškai neaplenkiant¹⁰². Demokratinė valstybių koalicija paskatintų nuolatinės Saugumo Tarybos nares naudoti veto atsakingiau, taip pat visoms Saugumo Tarybos narėms leistų suprasti, kad Saugumo Taryba daugiau nebesimėgus absoliučiu monopoliumi sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą.

Nors vieno institucinio modelio įgyvendinimas – ar tai būtų **veto teisės panaikinimas** nuolatinėms Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narėms nagrinėjant prevencinės savignyos panaudojimo sankcionavimo klausimą, ar **paskirimas nešališkos institucijos**, kuri be jokių politinių sumetimų, profesionaliai nustatytų prevencinių karinių priemonių naudojimo būtinumą ir pasekmes, ar **demokratinių valstybių koalicijos**, kuri galėtų priimti sprendimus leisti prevencinės jėgos panaudojimą, tuo atveju kai Saugumo Taryba negalėtų ar nenorėtų sankcionuoti šių veiksmų, įsteigimas - galėtų prisidėti prie Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos efektyvumo didinimo nagrinėjant ir sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą. Šis kelias, autoriaus nuomone, yra geresnis, nei prevencinės savignyos legalizavimas.

---

¹⁰² Ten pat, 19.

3. Tikėtinas prevencinės savigynos panaudojimas: Irano atvejis

Vidurio Rytų regionas po II karo pabaigos, tiksliau nuo Izraelio valstybės įkūrimo, tapo vienu karščiausių įtampos židinių planetoje. Izraelio įkūrimas Palestinos žemėse vis dar kaitina musulmonų revanšistines aistras. JAV ir Izraelio dominavimas regione paskatino atsirasti islamo fundamentalizmui ir ekstremizmui. Vidurio Rytų regione įvyko daug karinių konfliktų, tačiau atsižvelgiant į tai, kad darbe siekiama atskleisti valstybių prevencinės savigynos problematiką, autoriaus manymu, verta analizuoti tik rezonancinius karinius konfliktus, kurie nebuvo sankcionuoti Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos ir kuriuos buvo siekiama traktuoti kaip valstybių teisę į savigyną. Patys žymiausi kariniai konfliktai, kuriose valstybės naudojo prevencinę savigyną, yra Izraelio – Arabų valstybių (Šešių dienų karas), JAV-Irako karas (Antrasis Irako karas) ir Izraelio branduolinio reaktoriaus Irake bombardavimas (detaliau bus nagrinėjamas šiame skyriuje).

Šešių dienų karas vyko 1967 m. birželio 5-10 d. tarp Izraelio ir 3 arabų valstybių - Egipto, Sirijos ir Jordanijos. Šis karas žymus tuo, kad jo metu Izraelio kariniai lėktuvai pirmieji bombardavo karines oro bazines Egipte, kas iš principo lėmė Izraelio pergalę. Prieš mėnesį iki Izraelio oro atakos prieš Egipto karinius taikinius, Egipto prezidentas Gamel Nasser įsakė Jungtinių Tautų taikdarius išvykti iš Gazos ir Sinajaus regiono, besiribojančio su Izraeliu. Netrukus buvo mobilizuotos gausios Egipto karinės pajėgos Izraelio pasienyje (80 tūkst. karių ir 900 tankų), siekiant pasiruošti karinei invazijai į Izraelį. Egipto prezidentas pranešė, kad nuo 1967 m. gegužės 23 d. Tirano sąsiauris (pagrindiniai Izraelio vartai į Raudonąją jūrą) bus uždarytas „visiems laivams, plaukiantiems su Izraelio vėliava ar gabenantiems strategines medžiagas“¹⁰³. Taip pat, Egipto ir kitų arabų valstybių vadovai viešai reiškė savo troškimą „paskandinti Izraelį jūroje“¹⁰⁴. Šiuos Egipto veiksmus Izraelis suprato kaip neišvengiamai įvyksiantį puolimą Izraelio atžvilgiu, todėl nusprendė pirmas atakuoti Egipto oro uostus, kol jų lėktuvai dar buvo ant žemės¹⁰⁵. Teisindamas karinius veiksmus prieš arabų valstybes, Izraelis Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje rėmėsi keliais argumentais. Izraelis tvirtino, kad arabų valstybių užpuolimas buvo neišvengiamas ir kad, Egipto vykdomas Tirano sąsiaurio blokavimas buvo ankstesnis agresijos veiksmas¹⁰⁶. Tarptautinė bendruomenė nepasmerkė šių veiksmų, ji kvalifikavo juos kaip teisėtą būtinąją savigyną.

¹⁰³ Ron Prossor, „Israel, unlike Iran, poses no threat to its neighbours“, 2007. <<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2007/nov/30/iran.israel>>

¹⁰⁴ Kastenbergs, „The Use of Conventional International Law in Combating Terrorism: a Magnet Line for Modern Civilization Employing the Principles of Anticipatory Self-Defence & Preemption“, 115.

¹⁰⁵ Walter Sinnott-Armstrong, „Preventive War, What is it Good for?“, 219.

¹⁰⁶ Anthony C. Arend, „International Law and the Preemptive Use of Military Force.“ *Washington Quarterly*, 26 (2), 2003, 129

Kitaip nei Šešių dienų karo atveju, JAV invazija į Iraką Antrojo Irako karo metu negali būti traktuojama kaip būtinoji savigyna. Kaip aptarta ankstesniuose skyriuose, būtinoji savigyna suprantama kaip besiginančiojo jėgos naudojimas dar neprasidėjus puolančiojo agresijai, bet būnant įsitikinus, kad puolimas tuoj pat prasidės. JAV kaltino Iraką, neva jis gaminasi masinio naikinimo, taip pat ir branduolinį ginklą. Šiuo atveju JAV prieš įsiverždama į Iraką manė, kad Irakas gali panaudoti branduolinį ginklą ne tuoj pat, bet mažų mažiausiai tik po keletos metų. JAV invaziją į Iraką galima kvalifikuoti kaip prevencinį karą, nors G. Bush administracija pateisindama karą, kaip minėta 2.3. poskyryje, sąmoningai vartojo būtiniosios savigynos (*preemption*) terminą.

Šiuo metu pasaulio žiniasklaidos dėmesio centre yra Iranas. JAV ir Izraelis kaltina Iraną neva branduolinio ginklo gaminimu, grasina panaudoti karines priemones, jei branduolinio ginklo gaminimas nebus nutrauktas. Formuojasi prielaidos įvykti dar vienam kariniam konfliktui. Šiame darbo skyriuje analizuojamas galimas prevencinės savigynos naudojimas Irano atžvilgiu.

3.1. Irano branduolinė programa

Irano bandymai plėtoti branduolinės energijos gaminimą prasidėjo 1957 m, JAV prezidentui D. Eisenhower pradėjus tiekti karinę ir ekonominę pagalbą Iranui. Tais metais abidvi šalys paskelbė pasirašančios bendradarbiavimo taikios atominės energijos naudojimo tyrimų sutartį. Šis susitarimas buvo D. Eisenhower programos „Atomas taikai“ dalis. Minėtas susitarimas turėjo padėti JAV investicijoms pasiekti Irano civilinę branduolinę industriją, sveikatos apsaugą ir mediciną. Vadovaujantis D. Eisenhower programa, JAV Atominė energijos komisija Iranui tyrimų tikslams pasiekti perleido apie 6 kilogramus mažai prisotinto urano.

Praėjus dviems metams po sutarties sudarymo, šachas Pahlavi įkūrė Teherano universitete institutą – Teherano branduolinių tyrimų centrą. Per keletą metų JAV patiekė Iranui branduolinį kurą ir kitą įrangą, reikalingą pradėti tyrimus. 1968 m. liepos mėn. Iranas pasirašė Branduolinio ginklo neplatavimo sutartį¹⁰⁷. 1974 m. Iranas pasirašė Saugos garantijų susitarimą su Tarptautine atominės energijos agentūra (TATENA). Aštuntajame dešimtmetyje prie JAV pagalbos plėtoti Irano branduolinę programą prisijungė Prancūzija ir Vokietija.

---

¹⁰⁷ Branduolinio ginklo neplatavimo sutartis.

<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc140.pdf>>

Visgi regioniniai karai ir su tuo susijusi energijos išteklių trūkumo prognozė paskatino šachą ieškoti alternatyvių energijos užsitikrinimo formų. 1974 m. šachas įkūrė Atominę Irano energijos organizaciją, ir paskelbė planus kaip įmanoma greičiau gauti 23 tūkst. megavatų elektros iš atominės elektrinės. Tuo tikslu Iranas aštunto dešimtmečio pabaigoje pasirašė sutartis su Prancūzijos Framatome ir Vokietijos Kraftwerk kompanijomis dėl branduolinės elektrinės statybų ir branduolinio kuro tiekimo.

1974 m. Vakarų vyriausybių pagalba Irano branduolinei pagalbai pradėjo mažėti, nepaisant anksčiau buvusių branduolinių technologijų tiekimo į Teheraną. JAV žvalgyba 1974 m. pareiškė, kad „Irano branduolinės galios intencijos yra planavimo lygmenyje“¹⁰⁸, šacho ambicijos gali paskatinti Iraną siekti branduolinio ginklo, ypač atsižvelgiant į Indijos sėkmingą branduolinį bandymą 1974 m.

Šis susirūpinimas leido Vakarų vyriausybėms nutraukti paramą Irano branduolinei programai. Spaudimas Prancūzijai, kuri 1973 m. pasirašė sutartį statyti 2 reaktorius Darkhovine, bei Vokietijai, kurios kompanija pradėjo statyti porą reaktorių Bušere (Bushehr) 1975 m., privedė prie abiejų projektų nutraukimo. Irano islamo revoliucijos, vykusios 1979 m., metu JAV ir Irano santykiai tapo priešiški. JAV ambasados darbuotojų paėmimo įkaitais drama ir diplomatinių santykių tarp Irano ir JAV nutraukimas lėmė JAV pasipriešinimą Irano branduolinėms pastangoms devintajame ir dešimtajame dešimtmetyje. Vašingtonas blokavo branduolinius susitarimus tarp Irano ir Argentinos, Kinijos bei Rusijos. Mohammad Javad Zarif, buvęs Irano ambasadorius Jungtinėse Tautose, 2007 m. rašė, kad Vašingtono nutraukta parama Irano branduolinės energijos programai suteikė Iranui galimybes slėpti savo branduolinę veiklą¹⁰⁹. Siekiant išvengti JAV apribojimų, Iranas atsisakė atskleisti savo programos detales.

Islamo revoliucija (ajatola Ruhollah Khomeini buvo skeptiškas branduolinėms technologijoms) bei Vakarų atsisakymas remti Irano branduolinės energijos programą sulėtino Irano branduolinį progresą. Taip pat kaip atgrasymo priemone galėjo būti ir 1981 m. Irako branduolinės gamyklos Osirak bombardavimo Izraelio oro pajėgomis pavyzdys. Nenuostabu, kad Irano entuziazmas branduolinės programos plėtojimu, atsižvelgiant į minėtą situaciją, bent laikinai atvėso. Tačiau daugelis vakarų ekspertų mano, kad Irano susidomėjimas branduoline programa tuo metu neišblėso. Teigiama, kad yra įrodymų, jog Iranas 1985 m. gavo pagalbą iš Pakistano¹¹⁰ branduolinių technologijų specialistų dar prieš Khomeini mirtį 1989 m.

---

¹⁰⁸ Greg Bruno, „Iran's Nuclear Program“, Council On Foreign Relations, 2010.
<http://www.cfr.org/publication/16811/irans_nuclear_program.html>

¹⁰⁹ Bruno, „Iran's Nuclear Program“.

¹¹⁰ Joby Warrick, „Nuclear Program in Iran Tied To Pakistan“, The Washington Post, 2003.
<<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A18170-2003Dec20?language=printer>>

Kitaip nei jo pirmtakas, ajatola Ali Khamenei palankiau žiūrėjo į branduolinę energiją ir karinę technologiją, todėl pamėgino atgaivinti Teherano programą. Analitikų manymu, Irano susidomėjimą branduoline programa paskatino 1991 m. Irako intensyviai plėtojama slapta branduolinio ginklo programa, taip pat ir JAV augantis dalyvavimas regione. Šie faktai neabejotinai pastūmėjo Teheraną atnaujinti savo branduolinius tyrimus.

1995 m. Rusija pasirašė sutartį su Iranu, kurioje numatyta pabaigti dviejų reaktorių Bušere statybas (įskaitant ir branduolinio kuro tiekiamą iš Rusijos). 2010 m. kovo mėn. Rusija pranešė, kad Rusijos kompanijos Rosatom statoma Bušero atominė elektrinė bus pabaigta statyti šių metų rugpjūčio mėnesį¹¹¹. Irano pareigūnai taip pat pranešė, kad Darkhovin projektas bus pabaigtas ir reaktorius pradės veikti 2016 metais. Iranas, bendradarbiaujantis su Kinija, Pakistanu ir Šiaurės Korėja branduolinių technologijų ir su tuo susijusios pagalbos srityje, tvirtina, kad jis siekia pastatyti branduolines jėgaines, tam kad galėtų diversifikuoti savo energetinį portfelį¹¹².

3.2. Irano branduolinių objektų tinklas

Siekiant pasigaminti branduolinį kurą, reikalingą naudotini vietinėms reikmėms – arba kaip dauguma ekspertų sako, plėtoti branduolinio ginklo gamybą – Iranas išplėtojo didžiulį urano kasimo šachtų, urano sodrinimo gamyklų, urano perdirbimo gamyklų, reaktorių ir kitų objektų tinklą (žr. priede Nr.1). Dauguma šių objektų yra branduoliniai. Kai kuriuose iš jų, kaip pavyzdžiui, Istafan branduolinių technologijų centre, dirba virš 3 tūkst. mokslininkų, kurie, pasak amerikiečių, kuria branduolinį ginklą.

2004 m. TATENA savo atskaitoje pažymėjo, kad jai yra žinomi šie Irano branduoliniai objektai:

Vietovė	Objektas/Veikla (iki 2004 m. lapkričio)	Statusas
Amirabad (Teherano branduolinių tyrimų centras)	Teherano tyrimo reaktorius.	Veikia
	Molibdeno, jodo ir ksenono radioaktyvių izotopų gamybos įrengimai	Pastatyta, bet neveikia

¹¹¹ „Iran’s Bushehr nuclear reactor to start up in August“, 2010. < <http://www.asianews.it/news-en/Iran%E2%80%99s-Bushehr-nuclear-reactor-to-start-up-in-August-18143.html>>

¹¹² Paul Hughes, „Iran's arguments for nuclear power make some sense“, 2005. <<http://www.dawn.com/2005/03/04/int8.htm>>

	Jabr Ibn Hayan daugiafunkcinės laboratorijos	Veikia
	Radioaktyvių atliekų tvarkymo įrenginiai	Veikia
Teheranas	Kalaye elektros kompanija	Išmontuotas bandomasis sodrinimo įrenginys
Bushehr	Bushehr atominė elektrinė	Statoma
Esfahan (Istafan) branduolinių tyrimų centras	Miniatiūrinių neutronų reaktorius	Veikia
	Sunkaus vandens nulinės galios reaktorius (Heavy Water Zero Power Reactor)	Veikia
	Branduolinio kuro gamybos laboratorija	Veikia
	Urano chemijos laboratorija	Uždaryta
	Urano perdirbimo įrenginiai	Statoma
	Branduolinio kuro gamykla	Detalaus projektavimo etapas
Natanz	Bandomoji branduolinio kuro sodrinimo gamykla	Veikia
	Branduolinio kuro sodrinimo gamykla	Statoma
Karaj	Radioaktyvių atliekų saugykla	Dalinai veikia
Lashkar Ab'ad	Bandomoji urano sodrinimo gamykla	Išmontuota
Arak	Irano branduolinis tyrimo reaktorius IR-40	Detalaus projektavimo etapas
	Karštų kamerų įrenginys, skirtas gaminti radioaktyvius izotopus	Kuriamas
	Sunkiojo vandens išgavimo gamykla	Statoma
Anarak	Radioaktyvių atliekų saugykla	Radioaktyvios atliekos nukreiptos į Jabr Hayan laboratorijas

Šaltinis: Tarptautinė atominės energijos agentūra, 2004¹¹³.

Sprendžiant iš lentelėje pateiktų duomenų, Iranas turi platų decentralizuotą gamyklų, reaktorių, tyrimų laboratorijų ir kitų objektų tinklą, kurie, pakeitus kai kurių paskirtį, galėtų pasitarnauti gaminant branduolinį ginklą. Atkreiptinas dėmesys, kad šis branduolinių objektų

¹¹³ TATENA ataskaita 2004. <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-75.pdf>>

sąrašas nėra baigtinis. Įtariama, kad daugumos objektų lokacija yra vis dar nežinoma. Jie slepiami, kai kurie iš jų gali būti netgi po žeme¹¹⁴. Kai kurie branduoliniai objektai yra pastatyti tankiai apgyvendinamų miestų centruose.

Irano mokslininkai 2010 m. vasarį per dvi dienas prisodrina uraną nuo 3,5 proc. iki 20 proc. Irano Atominės energijos organizacijos vadovas teigė, kad jų 20 proc. prisodrinto urano produkcijos gamyba vyksta „puikiai“¹¹⁵. Jis teigia, kad Iranas gali uraną prisodrinti net iki 100 proc. Pasak Irano Atominės energijos organizacijos vadovo, Iranas „niekada neturėjo ir neturi intencijų to daryti, nebent prireiktų“¹¹⁶. Pastebėtina, kad jo teigimu, 1,5 kg per mėnesį 20 proc. prisodrinto branduolinio kuro visiškai pakanka Teherano reaktoriaus reikmėms. Vakarų ekspertų teigimu, 90 procentų prisotinto urano pakanka branduolinės bombos gamybos poreikiams.

Irano prezidentas M. Ahmadinejad 2010 m. vasario mėnesį, švenčiant 31-ąją Irano islamo revoliucijos sukaktį, susirinkusiai miniai pareiškė, kad Iranas jau yra branduolinė valstybė¹¹⁷. Jo teigimu, mokslininkai pagamino gausiai prisodrintą uraną, kuris yra rimtas postūmis link tokios kokybės, kuri reikalinga gaminant branduolinius ginklus. M. Ahmadinejad miniai teigė, kad Iranas yra pajėgus gaminti ginklus, bet neketina to daryti, nes Iranas neva netiki bombos gaminiu. Prezidento tikinimu, „kai mes sakome, kad mes netikime bombos gaminiu, mes tai ir turime galvoje, kad mes netikime bombos gaminiu. Jei mes norėtume gaminti bombas, mes apie tai praneštume.“¹¹⁸

Taigi galima reziumuoti, kad Iranas yra pajėgus pasigaminti branduolinį ginklą, turi tam gerai išvystytą infrastruktūrą. Urano prisodrinimas iki 20 proc. per dvi dienas neabejotinai byloja apie Irano pajėgumus pasigaminti branduolinį ginklą, „jei jam to reikės“¹¹⁹. Tačiau ar pajėgumai pasigaminti branduolinį ginklą reiškia, kad Iranas jį ir gamina?

---

¹¹⁴ Joe Burgess, Kevin Quealy ir Archie Tse, „Iran’s Hidden Nuclear Facility“, *The New York Times*, 2009. <<http://www.nytimes.com/interactive/2009/09/29/world/middleeast/iran-nuclear-facility.html>>

¹¹⁵ Diana Abdallah, „Iran says nuclear fuel production goes "very well"“, *REUTERS*, 2010. <<http://www.reuters.com/article/idUSTRE61A4AS20100211>>

¹¹⁶ Abdallah, „Iran says nuclear fuel production goes "very well"“.

¹¹⁷ Catherine Philip, „Mahmoud Ahmadinejad declares Iran a 'nuclear state'“, 2010. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article7023727.ece>

¹¹⁸ Philip, „Mahmoud Ahmadinejad declares Iran a “nuclear state”“.

¹¹⁹ Abdallah, „Iran says nuclear fuel production goes "very well"“.

3.3. TATENA pozicija dėl Irano branduolinės programos

2009 metais IAEA generalinis direktorius pranešė¹²⁰, kad Iranas tęsia urano sodrinimą, nors tai prieštarauja Saugumo Tarybos sprendimams ir pasigamino virš tonos mažai prisotinto urano. Ataskaitoje teigiama, kad Iranas atsisako pateikti detalią informaciją, susijusią su Irano branduoliniu tyrimo reaktoriumi IR-40, ar bent netrukdomai prie jos prieiti. Nors Iranas tokius veiksmus teisina tuo, kad šis branduolinių tyrimų reaktorius dar nėra baigtas statyti, todėl Iranas nėra įsipareigojęs pateikti norimą informaciją apie jį, ar tuo labiau į jį įsileisti TATENA atstovus, tačiau TATENA atrėžia, kad gauti duomenis dėl branduolinių objektų yra TATENA teisė, net ir dėl nebaigtų statyti branduolinių objektų. Konstatuojama, kad dėl nuolat trūkstamo bendradarbiavimo su Iranu „klausimais, kurie kelia susirūpinimą dėl galimų Irano branduolinės programos karinių aspektų, Agentūra nepadarė jokios esminės pažangos šioje srityje“¹²¹. Maža to, TATENA atstovė M. Fleming, duodama interviu Reuters, užtikrino, kad jokios branduolinės medžiagos negali būti pašalintos iš įrengimų be Agentūros žinios, nes Agentūra yra įrengusi stebėjimo kamerų sistemą šiuose objektuose¹²².

2010 metais tvirtų įrodymų, kad Iranas gamina branduolinį ginklą neatsirado. 2010 m. vasario 18 d. TATENA atnaujino ataskaitą apie Irano branduolinę veiklą, kurioje kalbama, kad Iranas prisodrina uraną 20 proc. Ataskaitos 46 punkte konstatuojama, kad kol TATENA „toliau tikrino nukrypimus nuo deklaruotų branduolinių medžiagų Irane, Iranas neužtikrino reikiamo bendradarbiavimo, leidžiančio Agentūrai patvirtinti, kad visos branduolinės medžiagos Irane naudojamos taikiais tikslais“¹²³. Tačiau atsakydamas į minėtą TATENA ataskaitą, Iranas džiūgaudamas 2010 m. vasario 22 d. pareiškė, kad po 6 metų intensyvių tyrimų, TATENA nerado jokių įrodymų teigiančių, kad Teheranas siekia branduolinio ginklo, kaip teigė G. Bush administracija¹²⁴.

Taigi, TATENA taip iki galo neatsakė ir neįrodė, kad Iranas gamina branduolinį ginklą. Nuolat konstatuojama, kad Iranas neužtikrina norimo bendradarbiavimo su TATENA, tačiau tvirti įrodymai, kad Iranas gamina branduolinį ginklą, per 6 tyrimo metus taip ir nebuvo pateikti.

---

¹²⁰ TATENA ataskaita dėl Branduolinių ginklų neplatavimo sutarties Saugos garantijų susitarimo įgyvendinimo Irane, 2009. <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2009/gov2009-8.pdf>>

¹²¹ TATENA ataskaita dėl Branduolinių ginklų neplatavimo sutarties Saugos garantijų susitarimo įgyvendinimo Irane.

¹²² Mark Heinrich, „Iran cooperates after understating atom stocks-IAEA“, REUTERS, 2009. <<http://in.reuters.com/article/worldNews/idINIndia-38148320090222?pageNumber=2&virtualBrandChannel=0>>

¹²³ TATENA ataskaita dėl Branduolinių ginklų neplatavimo sutarties Saugos garantijų susitarimo įgyvendinimo Irane, 2010. <http://www.foreignpolicy.com/files/fp_uploaded_images/IAEA_Report_Iran_18Feb2010.pdf>

¹²⁴ „Military strikes against Iran no longer an option: IAEA chief“, 2010. <http://www.tehrantimes.com/index_View.asp?code=189772>

Atsižvelgiant į šiuos faktus, galima teigti, kad Irano branduolinio ginklo programos egzistavimo klausimas nėra grįstas tvirtų įrodymų buvimu ir yra daugiau politinio manipuliavimo objektas.

3.4. Irano retorika Izraelio atžvilgiu

Irano ir Izraelio santykiai Pahlavi dinastijos laikais buvo pakankamai artimi, tačiau prasidėjus Irano islamo revoliucijai, t.y. kai Iranui pradėjo vadovauti ajatola R. Khomeini, santykiai tapo priešiški. Nuo to laiko Iranas nutraukė visus diplomatinius ir komercinius santykius su Izraeliu bei nebeprispažino Izraelio kaip valstybės ir vadino ją sionistiniu režimu. Įtampa tarp šių valstybių XXI amžiuje dar labiau išaugo dėl Irano branduolinių technologijų plėtros.

2005 m. naujai išrinktas Irano prezidentas M. Ahmadinejad savo nuolatiniais aštriais komentarais apie Izraelio egzistavimo klausimą dar labiau padidino įtampą tarp Irano ir Izraelio. Viena garsiausių jo kalbų minėta tema buvo išsakyta 2005 m. spalio 26 d. vykusioje konferencijoje „Pasaulis be sionizmo“. Konferencijos metu Irano prezidentas drastiškai rėžė, kad „Izraelis turi būti ištrintas iš žemėlapio“¹²⁵. Toje pačioje konferencijoje kalbėdamas apie Palestiną M. Ahmadinejad tęsė: „sionistų režimo įkūrimas buvo pasaulio engėjo veiksmas prieš Islamo pasaulį. Susirėmimai okupuotoje žemėje yra dalis karo likimo. Pasekmės šimtus metų trukusio karo bus pažymėtos Palestinos žemėje“¹²⁶.

2008 m. gegužės 8 d. Izraelio valstybės įkūrimo 60-mečio proga M. Ahmadinejad taip pat drastiškai pasisakė teigdamas, kad „tie, kurie galvoja jog gali atgaivinti grobikiško ir netikro Izraelio režimo dvokiantį lavoną surengiant gimtadienio vakarėlį, tie yra rimtai suklaidinti. Šiandien sionistinio režimo klausimas yra kvestionuojamas, ir šis režimas yra pakeliui į sunaikinimą“¹²⁷. Irano prezidentas toliau tęsė kalbą teigdamas, kad „Izraelis priėjo galą, kaip negyva žiurkė, po Libano pliaukštelėjimo“¹²⁸, referuodamas į 2006 m. liepos-rugpjūčio karą tarp Izraelio ir Hezbollah.

Irano prezidentas M. Ahmadinejad yra pagarsėjęs visame pasaulyje savo itin aršia retorika Izraelio atžvilgiu. Tačiau ši antiizraelietiška retorika galbūt tėra tik retorika, skirta išlaikyti M. Ahmadinejad populiarumą Irano viduje, todėl šios retorikos nereikėtų vienaprasmiškai sieti su augančiu Irano pasitikėjimu dėl branduolinės programos rezultatų. Visgi, kaip žinia, tikrasis Irano

¹²⁵Nazila Fathi, „Wipe Israel 'off the map' Iranian says“, *The New York Times*, 2008.

<<http://www.nytimes.com/2005/10/26/world/africa/26iht-iran.html>>

¹²⁶„Wipe Israel 'off the map' Iranian says“, *The New York Times*.

¹²⁷„Ahmadinejad brands Israel a 'stinking corpse““, *AFP*, 2008.

<http://findarticles.com/p/articles/mi_kmafp/is_200805/ai_n25413483/>

¹²⁸Ten pat.

Islamiškos Respublikos vadovas yra dvasinis lyderis ajatola Ali Khamenei, kuris ir priima visus sprendimus dėl Irano branduolinės programos. Todėl M. Ahmadinejad siekis išlaikyti populiarumą, bent aršiu Izraelio kritikavimu, yra suprantamas.

Taip pat nereikia pamiršti to fakto, kad Iranas yra šiitiška valstybė, gyvenanti arabų sunitų apsuptyje, todėl Iranui būtina stengtis ieškoti bendrų sąryšio taškų su sunitinėmis valstybėmis. Vienas svarbiausių bendrų sąlyčio taškų galėtų būti Izraelio egzistavimo klausimas. Negalima atmesti tikimybės, kad Irano neapykanta Izraeliui – bandymas įrodyti arabams, kad Teheranas buvo ir liks ištikimas sąjungininkas ir idėjinis draugas¹²⁹. Po Irako nokauto, Iranui tapus didžiausia regiono valstybe, Iranas siekia stiprinti pozicijas regione ir tapti tikra lydere, todėl Izraelio egzistavimo klausimo eskalavimas šiai islamiškajai respublikai yra itin naudingas.

Taipogi, M. Ahmadinejad aršią retoriką Izraelio atžvilgiu galbūt galima susisieti ir su skandalu dėl jo kilmės. Britų dienraštis „The Daily Telegraph“ 2009 m. spalį išspausdino straipsnį, teigiantį, kad atsižvelgiant į identifikavimo dokumentus, kurie buvo nufotografuoti M. Ahmadinejad rankose prezidento rinkimų Irane metu, dokumentuose buvo įrašyta kita pavardė – Sabourijan, kuri yra žydiška. Straipsnyje taip pat buvo keliama versija, kad prezidento šeima buvo žydai, kurie atsivertė į islamą ir pasikeitė pavardę po M. Ahmadinejad gimimo. Skandalo metu M. Ahmadinejad pripažino, kad jo šeima pakeitė pavardę, tačiau jie nebuvo žydai. Minėtame straipsnyje buvo konstatuota, kad jeigu yra tiesa, kad M. Ahmadinejad turi žydiškas šaknis, tai visa tai paaiškintų kodėl jis jaučia tokį didelį priešišumą judaizmui ir Izraeliui: “Kiekviena šeima, kuri atsiverčia į skirtingą tikėjimą priima naują identitetą ir pasmerkia prieš tai buvusį tikėjimą”¹³⁰.

Taigi, apibendrinus M. Ahmadinejad retoriką Izraelio atžvilgiu, galima teigti, kad būtų netikslu šią retoriką sieti su Irano branduoline programa ir kažkokiomis neva Irano intencijomis Izraeliui smogti branduoliniu ginklu. Visgi vertinant aršius prezidento pareiškimus reikia atsižvelgti į jo, kaip politinės figūros, statusą Irano viduje, geopolitinį bei galbūt net ir į jo asmeninį šeimos kontekstą.

---

¹²⁹ Aušra Radzevičiūtė, „Irano pavasaris“, Geopolitika, 2009. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=3331>>

¹³⁰ Damien McElroy ir Ahmad Vahdat, „Mahmoud Ahmadinejad revealed to have Jewish past“, *The Daily Telegraph*, 2009. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/6256173/Mahmoud-Ahmadinejad-revealed-to-have-Jewish-past.html>>

3.5. JAV pozicija dėl Irano branduolinės programos

J. Bolton, buvęs JAV ambasadorius prie Jungtinių Tautų G. Bush (jaunesniojo) prezidentavimo metu, 2010 m. kovo mėn. tvirtino, kad vienintelis veiksmas, kuris gali sustabdyti Iraną nuo branduolinio ginklo plėtojimo yra Izraelio smūgis, nukreiptas į Teherano branduolinius įrengimus. Jo manymu, dabar jau yra žinoma apie įrengimus, kur jie yra, kokias konkrečias funkcijas jie atlieka. Jo manymu šie branduoliniai objektai dabar yra „jautrūs Irano atakai“¹³¹. Bolton teigė, kad Izraelio karinės galimybės nebus amžinai tokios, kokios yra dabar. Jo manymu, „jeigu Izraelis ruošiasi naudoti karinę jėgą, tai reikia ją panaudoti anksčiau, nei vėliau“¹³². Šiuo metu jis mato tikrai vieną scenarijų - karinėmis priemonėmis pulti Irano branduolinius įrengimus, taip nutraukiant Irano branduolinio kuro gamybos ciklo kontroliavimą. Bolton įsitikinimu, „kiekviena praeinanti diena yra diena, kai Iranas gali pasigaminti papildomus įrengimus, reikalingus urano perdirbimui, urano prisodrinimui, ginklų gamybos pritaikymui, kurie yra nežinomose vietovėse, giliai užkasti ar paslėpti ir Izraelio pajėgos jų negalės rasti“. Buvusio JAV ambasadoriaus prie Jungtinių Tautų manymu, beveik nėra jokių galimybių, kad Jungtinės Tautos priimtų griežtas sankcija Iranui. Jo teigimu, „būtų klaidinga tikėti, kad Saugumo Taryba, jau priėmusi 3 sankcionuotas rezoliucijas prieš Iraną, padarys ką nors daugiau, nei tik šiek tiek padidins sankcijas, kurios jau yra priimtose“¹³³. Bolton retorika be jokios abejonės įkūnija G. Bush prevencinio karo doktrinos dvasią.

Visiškai skirtingą požiūrį į Irano puolimo galimybę turi įtakingasis, buvęs Jimmy Carterio patarėjas nacionalinio saugumo klausimais, Zbigniewas Brzezinski, kuris, kaip spekuliuojama viešoje erdvėje, yra vienas iš svarbiausių Barako Obamos patarėjų tarptautinės politikos klausimais. 2009 m. rugsėjo mėn. Brzezinski pasiūlė numušti Izraelio karinius naikintuvus, jeigu šie atakuotų Irano branduolinius objektus per Irako teritoriją¹³⁴. 2009 m. gruodžio mėn. duodamas interviu žydiškam laikraščiu „Haaretz“ Brzezinski pabrėžė, kad Izraelis realiai negali įvykdyti efektyvaus puolimo be JAV leidimo, „nes jei pažiūrėsit į žemėlapi, tai suprasit kodėl“¹³⁵. Jis ragino Izraelio vyriausybę neįtikinėti JAV pulti Iraną, nes, jo manymu, JAV neketina pulti Irano, o jei tai ir

---

¹³¹ „Dire warning: Israel must strike Iran now“, *World Net Daily*, 2010. <<http://www.wnd.com/?pageId=127255>>

¹³² Ten pat.

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Gerald Posner, „How Obama Flubbed His Missile Message“, 2009. <<http://www.thedailybeast.com/blogs-and-stories/2009-09-18/how-obama-flubbed-his-missile-message/>>

¹³⁵ Natasha Mozgovaya, „Zbigniew Brzezinski: Israel's push for Iran strike may hurt U.S. ties“, 2008. <<http://www.haaretz.com/news/zbigniew-brzezinski-israel-s-push-for-iran-strike-may-hurt-u-s-ties-1.259081>>

padarytų, tai pasekmės būtų katastrofinės. Brzezinskis įspėjo, kad jei Izraelis ir toliau vykdys lobistinę veiklą Vašingtone dėl JAV karinių veiksmų Irane, tai jis rizikuoja susigadinti santykius su JAV. Jo teigimu, net jeigu Izraelis ir pultų Iraną, tai jis nebūtų pajėgus smogti visiems branduoliniams įrengimams. Brzezinskio įsitikinimu Irano branduolinių objektų puolimas gali juos tik sugadinti, todėl tai tik atitolintų procesą. Tokie veiksmai galėtų sukelti Irano ekstremizmą, kuris susijungtų su Irano nacionalizmu ir Irano fundamentalizmu, kas, įtakingojo patarėjo manymu, tikrai nėra niekieno siekis.

Panašu, kad Obama laikosi Brzezinskio linijos. Stengiasi neeskaluoti karinių pajėgų panaudojimo Irano atžvilgiu klausimo, suteikdamas diplomatinėms priemonėms išskirtinę vietą konflikto sprendime¹³⁶. Nors Vašingtonas atkakliai reikalauja, kad Teheranas sustabdytų savo branduolinę programą, o Iranas atsisako tai padaryti, visgi renkantis tarp karinio spaudimo ir bandymų užmegzti dialogą, būtent antras variantas yra priimtinesnis. JAV savo kailiu ne kartą patyrė, kad karinės priemonės nėra visada efektyvios. Negalima pavadinti visiškai sėkmingomis operacijas Afganistane ir Irake, be to masinėje amerikiečių sąmonėje dar neišblėso Vietnamo karas, kuris tapo rimtos karinės nesėkmės simboliu¹³⁷. Būtų sudėtinga Obamai paaiškinti JAV piliečiams, kad JAV ketina įsivelti į dar vieną karinį konfliktą. Be to, nereikėtų pamiršti to fakto, kad nepaisant to, kad Irano aukščiausi valdžios pareigūnai JAV vadina „Didžiuoju šetonu“ ir pan., visgi daugumai paprastų iraniečių JAV jaučia didelius sentimentus. „The Washington Post“ teigia, kad Iranas yra viena didžiausių proamerikietišku valstybių Vidurio Rytuose¹³⁸. Aukščiausių Irano pareigūnų atšiauri laikysena JAV atžvilgiu yra suprantama – tokiu būdu norima regionui ir pasauliui „padeonstruoti savo raumenis“.

3.6. Rusijos pozicija dėl Irano branduolinės programos

Rusijos, vienos iš Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinių narių, poziciją Irano branduolinės programos atžvilgiu galima apibūdinti kaip nevienareikšmišką. Rusijos užsienio reikalų ministras S. Lavrov 2009 m. rugsėjo mėn. teigė, kad Maskva nepalaikys naujų sankcijų prieš Iraną Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje. Jis taip pat pridūrė, kad net jeigu Iranas ir stengiasi pasigaminti ginklams reikalingą kurą, tai bus aptikta, todėl naujos sankcijos nereikalingos. Lavrovo

---

¹³⁶ „Obama: No green light for Israel to attack Iran“, *CNN*, 2009.

<<http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/07/07/obama.israel.iran/index.html>>

¹³⁷ Viktor Denisenko, „Ar nugalės dialogo kultūra?“, *Geopolitika*, 2008. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=2344>>

¹³⁸ Azadeh Moaveni, „Stars (and Stripes) in Their Eyes“, *The Washington Post*, 2008.

<<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/05/30/AR2008053002567.html>>

teigimu, „Iranas yra partneris, kuris niekad nekėlė grėsmės Rusijai“¹³⁹. Po 2 savaitių Rusijos prezidentas D. Medvedev, pareiškė, kad Maskva gali būti pasiruošusi sušvelninti savo opoziciją sankcijoms prieš Iraną dėl jo branduolinių gamyklų¹⁴⁰. Medvedevas teigė, kad sankcijos buvo retai efektyvios, todėl jis „atvers duris galimybėms“, jei Iranas spartina įtariamą branduolinio ginklo programą. Dar pridėjo, kas „mes turime padėti Iranui priimti teisingą sprendimą“¹⁴¹. Tokia principinių nuostatų kaita Irano atžvilgiu per gana trumpą laiką atrodo keistokai ir kelia mintis, kad tradiciškai Rusija iš šios situacijos stengiasi išpešti tiek kiek gali.

Nepaisant to, kad Rusija deklaruoja susirūpinimą Irano atžvilgiu ir neva remia Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sankcijas, tačiau kartu ji žaidžia savo žaidimus. 2010 m. kovo mėn. Rusija pranešė, kad Rusijos kompanijos Rosatom statoma Bušero atominė elektrinė bus pabaigta statyti rugpjūčio mėnesį. Rosatom vadovo teigimu „Bušeras bet kokiame atveju negrasina ginklų neplatinimo režimui. Niekas neturi jokių įtarimų dėl Bušerui“¹⁴². Jo manymu, sankcijos prieš Irano branduolinę programą neturi nieko bendro su Bušero atominė elektrine. JAV Valstybės sekretorė H. Clinton kritikavo Rusijos planus atnaujinti šios atominės elektrinės statybas, teigdama, kad šis veiksmas yra skubotas. Pažymėtina, kad Rusija 2007 metų pabaigoje pradėjo tiekti branduolinį kūrą Bušero jėgainei. Rusija pernai pristatė paskutinę kuro siuntą pagal kontraktą, kurio numanoma vertė - apie 1 mlrd. JAV dolerių. Rusija nurodo, kad ta elektrinė yra išimtinai civilinis objektas ir Iranas visus panaudoto kuro strypus gražins Rusijai¹⁴³.

Kitas Rusijos akibrokštas – prekyba raketomis su Iranu. 2006 m. Rusija Iranui pardavė 30 oro apsaugos raketinių sistemų¹⁴⁴. Sandorio vertė – 700 mln. dolerių. Tai supykė JAV ir Izraelį, kurios išreiškė nuogąstavimą, kad šie ginklai gali būti panaudoti puolant kaimynines šalis. Rusija atkirto, kad šios Tor-M1 sistemos yra trumpojo nuotolio raketos ir yra visiškai gynybinio pobūdžio. Žibalo į ugnį pila Rusijos ketinimas artimiausiu metu Iranui pristatyti priešlėktuvinių raketų kompleksus S-300. Rusija ir Iranas prieš kelerius metus pasirašė sutartį dėl penkių zenitinių raketų sistemų S-300 pardavimo už 800 mln. dolerių, tačiau tuo metu tiekimai buvo išaldyti.

---

¹³⁹ Marc Champion ir Jay Solomon, „Russia Says No to Iran Nuclear Sanctions“, 2009. <<http://online.wsj.com/article/SB125260385206300253.html>>

¹⁴⁰ „Russia 'rethinks' Iran sanctions“, BBC, 2009. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8271990.stm>>

¹⁴¹ Ten pat.

¹⁴² „Iran's Bushehr nuclear reactor to start up in August“, 2010. <<http://www.asianews.it/news-en/Iran%E2%80%99s-Bushehr-nuclear-reactor-to-start-up-in-August-18143.html>>

¹⁴³ Katya Golubkova, „Russia delays Iran's Bushehr nuclear power station“, *REUTERS*, 2009. <<http://www.reuters.com/article/idUSTRE5AF1MF20091116>>

¹⁴⁴ „Russia fulfils Iran missile deal“, *BBC*, 2007. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6289981.stm>

Reuters 2010 m. gegužės 12 d. pranešė, kad Rusija davė atkirtį JAV įspėjimams dėl Rusijos planų parduoti zenitines raketas Iranui, sakydama, kad Maskvai nereikia Vašingtono patarimų dėl ginklų prekybos¹⁴⁵. JAV įspėjo Rusiją, kad zenitinių raketų S-300 sistemų pristatymas Iranui turės rimtų pasekmių santykiams su Vašingtonu. S-300 sistemos, kurio gali nušauti kelis orlaivius ar raketas vienu metu, gali atremti galimą Izraelio ar JAV oro smūgį susijusį su Irano branduoline programa, taip pakeisdama galių balansą regione. Tačiau Rusijos užsienio reikalų ministras S.Lavrovas atkirto, kad Maskvai nereikia „jokių patarimų anapus Atlanto“ apie S-300 pardavimus.

Stebint Rusijos bendradarbiavimą su Iranu dėl Bušero branduolinės elektrinės statybų bei dėl raketų sistemų pardavimo, kyla labai didelių abejonių ar tikrai Rusija palaiko taip deklaruojamą paramą Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijoms ir ar Rusija ryžtusi Saugumo Taryboje balsuoti už itin griežtas sankcijas Iranui, t.y. už karinės jėgos panaudojimą, siekiant nutraukti Irano branduolinę programą.

3.7. Kinijos pozicija dėl Irano branduolinės programos

Kinija yra paskutinė Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinė narė, kuri prieštarauja sankcijų Iranui griežtinimui. Kitaip nei Rusija, Kinija nežaidžia žaidimo – vienu metu deklaruodama naujų griežtesnių sankcijų Iranui reikalingumą ir tuo pačiu prekiaudama raketomis su Iranu. Ji nuosekliai deklaruoja būtinybę Irano branduolinės programos klausimą spręsti diplomatinio būdu. Kinijos aukščiausi pareigūnai nuolat pabrėžia, kad Pekinas yra susirūpinęs dėl dabartinės situacijos, tačiau visos Irano branduolinės programos sureguliuavimu suinteresuotos šalys turi „padidinti diplomatinės pastangas ir parodyti lankstumą, siekiant išspręsti Irano branduolinį klausimą dialogo ir derybų būdu“¹⁴⁶. 2010 m. sausio mėn. Kinijos užsienio reikalų ministerija pareiškė, kad „vis dar esama erdvės diplomatinėms pastangoms, todėl mes viliamės, jog visos suinteresuotos šalys laikysis lankstesnio ir labiau pragmatiško kurso, kad būtų paremtos diplomatinės pastangos, kurios paskatintų greitą derybų atnaujinimą“¹⁴⁷.

Kinija yra pragmatiška santykiuose su Iranu. Kinijai rūpi ilgalaikis priėjimas prie naftos, dujų ar kitų išteklių, reikalingų jos milžiniškiems poreikiams. Iranas yra antras pagal dydį

---

¹⁴⁵ „Russian rebuffs U.S. warning on Iran missile sale“, *REUTERS*, 2010.
<<http://uk.reuters.com/article/idUKTRE64B37R20100512>>

¹⁴⁶ Chris McGreal, „Obama urges China to back Iran nuclear sanctions“, 2010.
<<http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/02/obama-urges-china-iran-sanctions>>

¹⁴⁷ Ten pat.

neapdirbtos naftos Kinijai eksportuotojų, parduodantis Kinijai 14 proc. viso jos naftos suvartojimo per metus, o tai sudaro apie milijoną barelių kasdien¹⁴⁸. Anot, JAV pareigūnų, Kinijos kompanijos yra labai daug investavusios į Irano naftos ir dujų žvalgybą ir jos plėtrą. Kinijos vis didėjantis naftos importas garantuoja, kad Kinijos komerciniai ir politiniai ryšiai vis gilės¹⁴⁹.

Taip pat Iranas yra antras pagal dydį Kinijos ginklų pirkėjas. Nuo 2005 m. iki 2009 m. Iranas iš Kinijos importavo virš 1000 priešlėktuvinių ir priešlaivinių raketų, taip pat apie 50 karinių transporto priemonių vienetų¹⁵⁰.

Pekinas garsiai svarsto, kad Šiaurės Korėja turėdama branduolinį ginklą yra mažiau nestabili, nei Šiaurės Korėja būdama chaose. Pekinas įsitikinęs, kad niekas nesiruošia pulti Š.Korėjos. Tačiau nėra įsitikinę dėl Irano¹⁵¹. Taip leidžiama suprasti, kad valstybės, turinčios branduolinį ginklą, yra ramesnės, todėl nesiblaško ir negrasina tarptautiniam saugumui.

2010 m. gegužės 7 d. „World Tribune“ paskelbė sensacingą straipsnį, kad Kinija, Iranas ir Š.Korėja neva suformavo strateginį aljansą¹⁵². Teigiama, kad Kinija ir Š.Korėja buvo pagrindinės balistinių raketų Iranui tiekėjos. Straipsnyje įtikinėjama, kad Š.Korėja padėjo išplėtoti Irano Šibab balistinių raketų seriją. Vidutinio nuotolio raketų sukūrimas yra Irano programos dalis, kaip ir branduolinių tarpkontinentinių balistinių raketų kūrimas, kurios gali nuskristi iki 6000 kilometrų.

Kinija yra daug investavusi į Iraną, jo energetiką, taip pat Iranas yra vienas didžiausių Kinijos karinės produkcijos pirkėjų, todėl nenuostabu, kad Kinija nėra suinteresuota, kad Jungtinių Tautų Saugumo Taryba sankcionuotų jėgos panaudojimą prieš Iraną. Tvirtas Kinijos laikymasis, kad karinės priemonės nepadės, kad šį konfliktą reikia spręsti tik taikiomis diplomatinėmis priemonėmis, vargu ar lengvai pasikeis. Nebent Vakarai Kinijai pateiktų tokį pasiūlymą, kurio pragmatiškasis Pekinas negalėtų atmesti. Vis dėlto, esant dabartinei situacijai labai tikėtina, kad balsuojant Saugumo Taryboje dėl karinės jėgos panaudojimo Irano atžvilgiu Kinija pasinaudos veto teise.

---

¹⁴⁸ Bill Powell, „China's Iran Dilemma“, 2010. <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1963587,00.html>>

¹⁴⁹ Robert Haddick, „This Week at War: Could China Disarm Iran?“, 2010. <http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/04/16/this_week_at_war_could_china_disarm_iran>

¹⁵⁰ Richard Weitz., „Why China Snubs Russia Arms“, 2010. <<http://www.freerepublic.com/focus/f-news/2487396/posts>>

¹⁵¹ Ten pat.

¹⁵² „Report: China, Iran, North Korea have formed strategic alliance“, 2010. <http://www.worldtribune.com/worldtribune/WTARC/2010/ea_china0383_05_07.asp>

3.8. Izraelio pozicija dėl Irano branduolinės programos

Vis dėlto, Irano neva branduolinio ginklo gaminimo klausimas labiausiai jaudina ne Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nares, bet Izraelį. Irano branduolinė programa ir galimybė pasigaminti branduolinį ginklą, taip pat antiizraelietiška M. Ahmadinejad retorika, skelbianti idėjas „ištrinti Izraelį iš žemėlapių“, kelia Izraelio baimę būti užpultiems. Izraelis yra įsitikinęs, kad Iranas gamina branduolinį ginklą ir oficialiai skelbia, kad nesitaikstys su branduolinio ginklo gaminimu ir jei reikės, tai panaudos prevencinę savigyną.

Izraelio pareigūnų retorika Irano atžvilgiu, kaip ir Irano retorika Izraelio atžvilgiu nėra švelni. 2003 m. lapkričio mėn. Izraelio gynybos ministras teigė, kad Izraelis „įspėja, kad jis yra pasirengęs imtis karinių veiksmų prieš Iraną jei tarptautinė bendruomenė nestabdys branduolinio ginklo plėtros šalies atominės energijos įrengimuose“¹⁵³. 2006 m. gegužės mėn. Izraelio vicepremjeras Shimon Peres teigė, kad „Irano prezidentas neturėtų pamiršti, kad Iranas taip pat gali būti ištrintas iš žemėlapių“¹⁵⁴. 2009 m. liepos mėn. Izraelio gynybos ministras E. Barak įspėjo Iraną, kad karinis smūgis nukreiptas į jo branduolinius objektus yra galimas¹⁵⁵.

Kitaip nei Iranas, Izraelis ne tik kalba, bet ir veikia. Izraelis įtikinėja JAV pareigūnus ir Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nares imtis prevencinių veiksmų. 2009 m. liepą Izraelio ambasadorė JAV, specialioje Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sesijoje sukėlė diskusiją apie situaciją Vidurio Rytuose, pavadindama Iraną didžiausia terorizmo rėmėja. Jos teigimu, Irano branduolinė programa ir jo parama terorizmui kelia grėsmę visiems Vidurio Rytams. Keistas sutapimas, tačiau JAV Valstybės sekretorė H. Clinton 2010 m. vasario 16 d. taip pat Iraną įvardino kaip „didžiausią terorizmo rėmėją“¹⁵⁶. Tačiau tokio teiginio pagrindimas apsiribojo tik konstatavimu, kad Iranas nepakankamai bendrauja su TATENA ir kad Iranas „nepateikė įrodymų, kad jo branduolinė programa yra taiki“¹⁵⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad Iranas nėra suinteresuotas globaliu terorizmu. Kaip pastebi A. Radzevičiūtė, „kad ir kaip atrodytų keista, Iranas turi ir bendrų interesų su JAV: abi valstybės

---

¹⁵³ Ross Dunn, „Israel Threatens Strikes on Iranian Nuclear Targets“, 2003.
<<http://www.rense.com/general45/nucle.htm>>

¹⁵⁴ Jerusalem Post, „Iran can also be wiped off the map“, 2006.
<<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1145961301962&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>>

¹⁵⁵ James Hider, „Ehud Barak warns Iran of possible Israeli strike on nuclear facilities“, 2009.
<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article6729276.ece>

¹⁵⁶ Wael Mahdi, „Clinton calls Iran 'largest supporter of terrorism'“, 2010.
<<http://www.thenational.ae/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100217/FOREIGN/702169834/1042>>

¹⁵⁷ Ten pat.

suinteresuotos padėties Irake ir Afganistane stabilizavimu¹⁵⁸. Iranas siekia išvengti talibaniškos sunitų ideologijos plėtos, taip pat yra linkęs padėti pažaboti Afganistano narkotikų gamintojus ir platintojus. Žinoma, negalima nepaminėti, kad Iranas teikia materialinę paramą grupuotėms „Hezbollah“ ir „Hamas“. Tačiau šios grupuotės veikiau yra regioninio ar net vietinio lygio žaidėjos, siekiančios Palestinos nepriklausomybės, o ne pretenduojančios į globalių tikslų įgyvendinimą.

Izraelis nepraleido progos kištis ne tik į tarptautinių organizacijų darbą, bet ir į JAV rutininių vidinių diplomatinių sprendimų priėmimą. Izraelis, vienintelis turintis branduolinį ginklą Vidurio Rytuose (vieša paslaptis!) ir nepriklausantis Branduolinių ginklų neplatavimo sutarties šalims, atmetė TATENA 2007 m. lapkričio ir 2008 m. vasario mėn. ataskaitas dėl Irano. Maža to, Izraelio pareigūnai reikalavo atstatyti TATENA generalinį direktorių ElBaradei, kaltindami jį esant proiranietiška¹⁵⁹. Izraelio pareigūnai išreiškė susirūpinimą dėl G. Bush administracijos 2008 m. liepos 16 d. sprendimo išsiųsti aukšto rango diplomatai dalyvauti derybose tarp Europos Sąjungos atstovų ir Irano vyriausiojo derybininko branduolinėje srityje.

2008 m. Izraelio Ministro Pirmininko pavaduotojas S.Mofaz išreiškė nusivylimą sankcijų neefektyvumu, kurios turėjo Iraną atgrasinti nuo urano sodrinimo. Mofaz teigė, kad Jungtinių Tautų Saugumo Taryba ir tarptautinė bendruomenė turi pareigą ir atsakomybę „paaiškinti Iranui drastiškomis priemonėmis, kad jų nuolatinis branduolinio ginklo siekimas turės niokojamą padarinių“¹⁶⁰. Mofaz pagrasino, jei Iranas toliau tęs savo branduolinio ginklo plėtojimo programą, tai Izraelis jį puls. Grasinimai imtis prevencinių karinių veiksmų yra visai tikėtini, juolab kad Izraelis jau turi analogišką patirtį bombarduojant Osirak reaktorių Irake. Tolimesniame poskyryje bus trumpai apžvelgiama 1981 m. Izraelio ataka, kurios metu buvo bombarduojamas Irako Osirak branduolinis reaktorius. Osirak branduolinio reaktoriaus bombardavimą Izraelis traktavo kaip būtinają savigyną.

3.8.1. Osirak reaktoriaus Irake bombardavimas

Klasikiniu prevenciniu karu galima įvardinti 1981 m. Izraelio ataką, kurios metu buvo bombarduojamas Irako Osirak branduolinis reaktorius.

---

¹⁵⁸ Radzevičiūtė, „Irano pavasaris“.

¹⁵⁹ Ori Lewis, „Israeli minister says sack ElBaradei over Iran“, *REUTERS*, 2008. <<http://www.reuters.com/article/idUSL09395804>> [Žiūrėta 2010 05 10]

¹⁶⁰ „Israeli minister threatens Iran“, *BBC*, 2008. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7440472.stm>

XX a. 8 dešimtmečio pabaigoje Irako vyriausybė iš Prancūzijos įsigijusi įrenginius, galinčius gaminti branduolinį kurą, pradėjo statyti branduolinį reaktorių Osirak. Kadangi reaktorių galėjo būti pajėgus gaminti ne tik energiją, bet ir kurą, reikalingą branduoliniam ginklui, taip pat kadangi Irako vyriausybė tęsė stiprią antisemitinę retoriką, Izraelio vyriausybė priėjo išvados, kad reaktorių yra „mirtina“ grėsmė Izraelio egzistavimui. Antiizraelietišrame kontekste, galimybė sulaukti branduolinio smūgio iš Irano pusės Izraelio pareigūnų buvo matoma kaip kelianti realią grėsmę Izraelio saugumui¹⁶¹. Izraelio pareigūnų teigimu, Irako vyriausybė siekė įsigyti medžiagas bei įrenginius tam, kad pasigamintų branduolinį ginklą, be to, pasak jų, Irako vyriausybė rėmė kitas antiizraelietiškas organizacijas¹⁶².

Izraelis nusprendė veikti - 1981 m. birželio 7 d., Izraelio bombonešiai sugriovė dar nepastatytą branduolinį reaktorių. Reido metu žuvo keletas žmonių, vienas iš jų prancūzų inžinierius.

Jungtinių Tautų Saugumo Taryba pasmerkė bombardavimą, nepaisant grėsmės, kad branduolinis ginklas Huseino rankose galėjo būti panaudotas prieš Izraelį. Saugumo Taryba nusprendė, kad „Izraelio kariniai veiksmai yra aiškus Jungtinių Tautų Chartijos pažeidimas ir tarptautinės teisės normų pažeidimas“¹⁶³. JAV atstovė Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje, ambasadorė J. Kirkpatrick, teigė, kad Izraelis pažeidė Jungtinių Tautų Chartiją, nes jis neišnaudojo taikių alternatyvų prieš puolimą. Daugelį atstovų nustebino TATENA generalinio direktoriaus liudijimas, kad TATENA nerado jokių įrodymų, kad Irako vyriausybė būtų neteisėtai plėtojusi branduolinių ginklų gamybą. Ne tik TATENA nerado jokių įrodymų, kad buvo gaminamas branduolinis ginklas, bet ir Izraelis negalėjo pateikti svarių įrodymų, kad ataka buvo neišvengiama¹⁶⁴.

Izraelis būtinybę bombarduoti Osirak reaktorių argumentavo tuo, kad jei jie lauktų, reaktorių greičiausiai jau būtų parengtas gaminti branduolinius ginklus. Jei Izraelis bombarduotų jau veikiantį reaktorių, tai labai daug žmonių Irake būtų žuvę nuo branduolinio sprogo, o dabartinėje situacijoje žuvo tik keli žmonės Izraeliui bombarduojant reaktorių prieš jam pradėdant veikti.¹⁶⁵

---

¹⁶¹ Joshua E. Kastenberg, „The Use of Conventional International Law in Combating Terrorism: A Maginot Line for Modern Civilization Employing the Principles of Anticipatory Self-Defence & Preemption.“ *Air Force Law Review*, 55, 2004, 116.

¹⁶² Ten pat, 116.

¹⁶³ Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 487.

<<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/6C57312CC8BD93CA852560DF00653995?>

¹⁶⁴ Marry Ellen O’Connell, „The Myth of Preventive Self-Defence.“ *The American Society of International Law*, 2002, 12.

¹⁶⁵ Walter Sinnott-Armstrong, „Preventive War, What is it Good for?“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 217.

Nors Izraelis reikalavo pripažinti šiuos veiksmus kaip būtiną savigyną, jo argumentai, kitaip nei Šešių dienų karo atveju, nebuvo priimti tarptautinės visuomenės. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja ir Saugumo Taryba pasmerkė Izraelio jėgos naudojimą Irako atžvilgiu. Betkokių atveju, kadangi Irako branduolinė elektrinė nekėlė neišvengiamos grėsmės Izraeliui, net jei Izraelis matė šią jėgainę kaip ilgalaikę grėsmę, Izraelio veiksmai nebuvo kvalifikuoti kaip savigyna¹⁶⁶. Gresianti ataka nebuvo neišvengiama, nes ji būtų buvusi reali tik po keletos metų kol reaktorius pagamintų reikiamas medžiagas branduoliniui ginklui¹⁶⁷.

3.9. Izraelio galimas prevencinės savigynos panaudojimas Irano atžvilgiu

Vertinant dabartinę Irano branduolinę programą ir tuometinę Irano branduolinę programą, galima išvelgti daug panašumų. Pirmas panašumas, tai tas pats objektas – branduolinė programa. Izraelis kaltino Iraką, o dabar ir Iraną, kad šios valstybės gaminasi branduolinį kurą ne taikios energetikos tikslais, o su siekiu pasigaminti branduolinį ginklą. Kitas esminis panašumas tarp šių situacijų yra tas pats subjektas – Izraelis. Izraelis tiek Irako atveju, tiek ir Irano, jaučia, kad būsamas branduolinis ginklas bus panaudotas būtent prieš juos. Trečias pagrindinis panašumas – antiizraeliška tuometinio Irako ir dabartinio Irano retorika. Ketvirtuoju panašumu būtų galima įvardinti Izraelio norą pulti dar prieš tai, kol branduoliniai reaktoriai nėra pastatyti.

Visi šitie faktoriai, kurie įtakojo Izraelio prevencinius karinius veiksmus Irako atžvilgiu, egzistuoja Irano branduolinės programos kontekste. Izraelis Iraną kaltina lygiai tais pačiais dalykais, kaip ir Iraką – branduolinio ginklo gaminimas, jo galimas panaudojimas prieš Izraelį, antiizraeliška retorika. Šių kaltinimų pakako Izraeliui pradėti prevencinius karinius veiksmus prieš Iraką juos traktuojant kaip būtiną savigyną.

Taigi reikia pradžioje išsiaiškinti ar Izraelis pagrįstai kaltina Iraną branduolinio ginklo gaminimu. Kaip minėta ankstesniame skyriuje, TATENA taip ir nepateikė įrodymų, kad Iranas gaminasi branduolinį ginklą. Buvo nekarta konstatuota, kad Iranas nepakankamai bendradarbiauja su TATENA, tačiau įrodymai, kad Iranas gamina branduolinį ginklą, taip iki šiol per 6 TATENA tyrimo metus, niekada ir nebuvo pateikti. Izraelis taip pat negali nei TATENA, nei Jungtinių Tautų Saugumo Tarybai įrodyti, kad Iranas gaminasi branduolinį ginklą. Negaudamas iš TATENA norimų išvadų Izraelis spaudžia šią agentūrą pateikti būtent tokias išvadas, kokių jam reikia. Spaudimo

---

¹⁶⁶ Kastenbergs, „The Use of Conventional International Law in Combating Terrorism: a Magnot Line for Modern Civilization Employing the Principles of Anticipatory Self-Defence & Preemption”, 112.

¹⁶⁷ Sinnott-Armstrong, „Preventive War, What is it Good for?“, 217.

būdas – bandymas atstatydinti TATENA generalinį direktorių ElBaradei, kaltinant jį esant proiranietišku.

Mažai kas abejoja, kad Iranas yra pajėgus pasigaminti branduolinį ginklą. Išvystytas branduolių objektų tinklas galėtų tam labai pasitarnauti. Iranas pademonstravo pasauliui, kad gali per dvi dienas prisodrinti uraną nuo 3,5 proc. iki 20 proc. Ir reikalui esant, galėtų uraną prisodrinti net iki 100 proc. (atominei bombai pasigaminti užtenka 85-90 proc. prisodrinto urano). Tačiau, ar galimybės pasigaminti branduolinį ginklą vienareikšmiškai reiškia, kad branduolinis ginklas yra gaminamas? Branduolinį ginklą turintis Izraelis akiplėšiškai kvestinuoja TATENA darbą ir išvadas. Atsižvelgiant į visą šią situaciją, galima drąsiai konstatuoti, kad Irano branduolinio ginklo programos egzistavimo klausimas nėra grįstas tvirtų įrodymų buvimu, tačiau yra politinio manipuliavimo objektas.

Kitas svarbus momentas, kurį reikia išsiaiškinti, ar Irano branduolinis ginklas, jeigu jis kada nors hipotetiškai būtų pagamintas, bus panaudotas prieš Izraelį. Atskaityti į šį klausimą tas pats, kas burti iš kavos tirščių. Į klausimą galima bandyti atsakyti nebent remiantis Irano intencijomis. Intencijas galima aiškinti analizuojant retoriką, tačiau, kaip žinia, valstybių retorika labai dažnai skiriasi nuo valstybių veiksmų. M. Ahmadinejad retorika Izraelio atžvilgiu yra itin antiizraelietiška. Irano prezidentas pakankamai dažnai vartoja frazes, kuriomis raginama „ištrinti Izraelį iš žemėlapių“. Tačiau įvertinus M. Ahmadinejad retoriką Izraelio atžvilgiu, negalima jos vienareikšmiškai sieti su Irano intencijomis Izraeliui smogti branduoliniu ginklu. Visgi vertinant aršius prezidento pareiškimus reikia atsižvelgti į jo, kaip politinės figūros, statusą Irano viduje, geopolitinį bei galbūt net ir į jo asmeninį šeimos kontekstą (gan detalai ši tema atskleista 3.4. poskiryje).

Taigi, nėra įrodymų, konstatuojančių jog Iranas gaminasi branduolinį ginklą, tuo labiau, kad jis bus panaudotas prieš Izraelį. Pastebėtina, kad Osirak reaktoriaus bombardavimo atveju, TATENA nerado jokių įrodymų, kad Irako vyriausybė būtų neteisėtai plėtojusi branduolinių ginklų gamybą. Galime daryti prielaidą, kad šių įrodymų nebuvimas Izraeliui nedaro didelės įtakos siekiant, kad prieš Iraną būtų panaudotos karinės priemonės. 1981 m. įrodymų neturėjimas nesustabdė Izraelio imtis prevencinių karinių priemonių prie Iraką. Vadovaujantis analogija, įrodymų neturėjimas, kad Iranas gaminasi branduolinį ginklą, neturėtų sustabdyti Izraelio pačiam imtis prevencinių karinių veiksmų prieš Iraną.

Izraeliui imtis prevencinių karinių veiksmų, autoriaus nuomone, trukdo bent pora priežasčių. Pirmas „stabdis“ pulti Iraną yra JAV. Barakas Obama, turintis itin didelį populiarumą globaliu lygiu, siekia neeskaluoti karinių pajėgų panaudojimo Irano atžvilgiu klausimo, suteikdamas diplomatinėms priemonėms išskirtinę vietą konflikto sprendime. Nenorima įsivelti į dar vieną karinį

konfliktą Vidurio Rytuose, nes tokie veiksmai nepateisintų daugumos JAV piliečių lūkesčių, be to naudos, bent jau Amerikai, įsivėlimas į karinį konfliktą atneštų (jeigu atneštų) itin mažai. Pažymėtina, kad vertinant eilinių iraniečių sentimentus JAV, Iranas yra gana proamerikietiška valstybė. Iranas siekia išvengti talibaniškos sunitų ideologijos plėtros, taip pat yra linkęs padėti Amerikai pažaboti Afganistano narkotikų gamintojus ir platintojus.

Antra priežastis, trukdanti Izraeliui pulti Iraną yra decentralizuotas branduolinių objektų išsidėstymas visoje Irano teritorijoje. Įtariama, kad daugumos objektų lokacija yra vis dar nežinoma. Kai kurie branduoliniai objektai yra pastatyti tankiai apgyvendinamų miestų centruose. Didžiulių civilių aukų grėsmė turėtų veikti kaip priežastis, atgrasinanti pulti Irano branduolinius objektus.

Izraelio potencialų karinį puolimą būtų sunku traktuoti kaip būtinąją savigyną. Kaip jau tai nagrinėta I darbo dalyje, kad atsirastų galimybė taikyti būtinąją savigyną, grėsmė turi būti reali ir neišvengiama. Iranas dar tik statosi branduolinius reaktorius. Izraelio teigimu, Iranas dar neturi branduolinio ginklo, o jį turės tik po metų ar dviejų. Taigi, Izraelio galimybė pulti Iraną prisidengiant būtinąją savigyną yra mažai tikėtina. Nors iš kitos pusės, Izraelis bombarduodamas Osirak reaktorių, savo veiksmus argumentavo būtent per teisę į būtinąją savigyną.

Atmetus būtinąją savigyną, kaip puolimo pateisinimo, panaudojimo galimybę, Izraeliui telieka bandyti karinius veiksmus prieš Iraną teisinti tik prevencine savigyna. Pažymėtina, kad prevencinė savigyna yra neteisėta pagal tarptautinę teisę, nebent prevencinės savigynos panaudojimą sankcionuotų Jungtinių Tautų Saugumo Taryba.

Saugumo Taryba prevencinių karinių veiksmų sankcionavimo prieš Iraną atžvilgiu yra nevienalytė. Tradiciškai JAV, Didžioji Britanija ir Prancūzija turi bendrą sutarimą (bent Saugumo Taryboje). Šiuo atveju, bendras sutarimas yra remti griežtesnių sankcijų Iranui priėmimą, tačiau, autoriaus manymu, tai neapimtų prevencinių karinių veiksmų sankcionavimą. Tokios išvados daromos iš anksčiau minėtos JAV pozicijos dėl įsivėlimo į naujus karus. Be to, Iranas nėra susijęs su al-Qaeda globaliu teroristiniu tinklu, todėl kariniai veiksmai prieš Iraną Amerikoje bei Europoje nebūtų sutikti entuziastingai. Bet taip teigti galima vertinti tik dabartinę situaciją. Pasikeitus aplinkybėms, pavyzdžiui, radus nedviprasmiškų įrodymų, kad Iranas gaminasi branduolinį ginklą, *status quo* pasikeistų. Neįsivėlimo į naujus karus pozicija taip pat lengvai galėtų pasikeisti, net nesant aplinkybėms, tiesiogiai susijusioms su Irano branduoline programa. Tai, pavyzdžiui, galėtų būti ir JAV diplomatų Irane (šiuo metu dirbančių Šveicarijos ambasadoje Teherane¹⁶⁸) paėmimas įkaitais, kaip jau yra nutikę Islamo revoliucijos metu. Taigi, nors JAV ir partnerės iš Europos šiuo

---

¹⁶⁸JAV Valstybės departamento internetinė svetainė, http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1142.html [Žiūrėta 2010 05 06]

metu neketina imtis prevencinių karinių priemonių prieš Iraną, tačiau šios Saugumo Tarybos narės labiau linkusios šių priemonių panaudojimu prieš Iraną nei Rusija ar Kinija.

Rusija iš vienos pusės deklaruoja paramą taikyti griežtas sankcijas Iranui, iš kitos pusės pati vykdo Bušero branduolinės elektrinės statybas. Tokie kontraversiški Rusijos veiksmai tampa dar labiau kontraversiškais stebint Rusijos prekybą raktomis su Iranu. Rusija Iranui pardavė 30 oro apsaugos raketinių sistemų Tor-M1, o šiuo metu ketina parduoti zenitines raketas S-300. JAV išpėjus dėl Rusijos planų parduoti zenitines raketas Iranui, Rusija atrėžė, kad Maskvai nereikia Vašingtono patarimų dėl ginklų prekybos¹⁶⁹. Įvertinus šiuos Rusijos žaidimus, abejotina ar Rusija nepasinaudos veto teise Saugumo Taryboje balsuodama už itin griežtas sankcijas Iranui, t.y. už karinės jėgos panaudojimą, siekiant nutraukti Irano branduolinę programą.

Dar daugiau klausimų, sankcijų Iranui taikymo atžvilgiu, kyla dėl Kinijos. Kinija nuosekliai deklaruoja būtinybę Irano branduolinės programos klausimą spręsti diplomatinio ir derybų būdu¹⁷⁰. Ši didžioji valstybė santykiuose su Iranu yra labai pragmatiška. Kinija yra daug investavusi į Iraną, jo energetiką, be to Iranas yra vienas didžiausių Kinijos karinės produkcijos pirkėjų. Todėl nenuostabu, kad Kinija nori Irano branduolinės programos klausimą spręsti diplomatinio būdu. Taigi, Kinija, tikėtina, kad pasinaudotų veto teise balsuojant Saugumo Taryboje dėl jėgos panaudojimo sankcionavimo prieš Iraną.

Vertinant Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinių narių skirtingas pozicijas dėl Irano branduolinės programos, yra labai menka galimybė, kad Saugumo Taryba sankcionuos jėgos panaudojimą Irano atžvilgiu. Taigi, jeigu Izraelis panaudos karinę jėgą prieš Iraną, jis nebus sankcionuota Saugumo Tarybos, todėl automatiškai bus neteisėta pagal tarptautinę teisę.

Prognozuoti ar Izraelis vis dėlto pasiryš pulti Iraną, nepaisant to, kad toks puolimas bus neteisėtas pagal tarptautinę teisę, yra sudėtinga, beje tai nėra šio darbo tyrinėjimo objektas. Iš kitos pusės, prieš bombarduojant Osirak, Izraelis nesikreipė į Saugumo Tarybą prašydamas leidimo pulti Irako branduolinį objektą. Tačiau galima drąsiai teigti, kad egzistuoja prielaidos Izraeliui pulti Iraną – Izraelis įtaria, kad Iranas gamina branduolinį ginklą ir, kad jis bus panaudotas prieš Izraelį. Izraelį šiuo metu nuo puolimo atbaido JAV pozicija ir tikslų duomenų dėl Irano branduolinių objektų lokacijos nebuvimas. Bet laikas bėga, pozicijos kinta, duomenys (pagrįsti ar nepagrįsti) atsiranda. Bet kokių atveju, autoriaus manymu, Irano branduolinės programos klausimas kažkoku būdu turės išsispęsti, ir tikėtina, kad jis neišsispęs be karinių priemonių panaudojimo.

---

¹⁶⁹ Guy Faulconbridge, „Russian rebuffs U.S. warning on Iran missile sale“, *REUTERS*.

¹⁷⁰ McGreal, „Obama urges China to back Iran nuclear sanctions”

Išvados

Jungtinių Tautų Chartijoje įtvirtintas vienas pagrindinių principų, kuriuo vadovaujasi Jungtinių Tautų narės, siekdamos išlaikyti tarptautinę taiką ir saugumą - jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principas. Jungtinių Tautų Chartijoje yra numatytos 4 jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtys, tačiau tik 2 iš jų yra visuotinai pripažintos, o kitos dvi tapo nebeaktualiomis. Viena iš šio principo visuotinai pripažintų išimčių yra valstybių savigny.

Valstybių savigny, kaip jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principo išimtį, galima suskirstyti į 3 rūšis: tradicinę, būtinąją (*preemptive self-defence*) ir prevencinę (*preventive self-defence*). Tradicinė savigny paprastai suprantama kaip valstybės gynimas ginkluota jėga nuo ginkluoto užpuolimo, kuris yra ką tik įvykęs ar dar tebevykstantis. Būtinoji savigny - besiginančiojo jėgos naudojimas dar neprasidėjus puolančiojo agresijai, bet esant įsitikinimui, kad ta agresija bus tuoj pat panaudota. Tuo tarpu prevencinė savigny suprantama kaip jėgos naudojimas prieš valstybes, kurios šiuo metu nekelia tiesioginės grėsmės, tačiau besiginančių valstybių (valstybių, manančių, kad jos bus užpultos) įsitikinimu tiesioginė grėsmė iškils ateityje. Tik tradicinė ir būtinoji savigny yra teisėta pagal tarptautinę teisę, prevencinė savigny – ne. Prevencinė savigny gali būti teisėta pagal tarptautinę teisę tik tuo atveju, jeigu prevencinių karinių priemonių panaudojimą sankcionuoja Jungtinių Tautų Saugumo Taryba.

Jungtinėms Tautoms neturint karinių pajėgų, taip pat Jungtinių Tautų Saugumo Tarybai labai retai sankcionuojant prevencinių karinių priemonių naudojimą, valstybės linkusios prevencinę savigny įgyvendinti pačios. Šios priežastys paskatino JAV savo karinėje doktrinoje (dar vadinama G. Bush prevencinio karo doktrina) numatyti vienašališką prevencinės savigny naudojimo galimybę. Šios doktrinos nuostatos, numatančios, kad savigny teisę galima įgyvendinti nesant neišvengiamos grėsmės, prieštarauja tarptautinei teisei. Panašios nuostatos įtvirtintos ir 2010 m. Rusijos karinėje doktrinoje. Reaguodami į tai, kai kurie politikai ir tarptautinės teisės specialistai mano, kad valstybių prevencinę savigny reikia legalizuoti ir tais atvejais, kai valstybės nesikreipia į Jungtinių Tautų Saugumo Tarybą ar kai ši nepriima tas valstybes patenkinančių sprendimų.

Prevencinės savigny panaudojimas Irano atžvilgiu yra gana tikėtinas. Egzistuoja visos prielaidos Izraeliui pulti Iraną – Izraelis įtaria, kad Iranas gaminasi branduolinį ginklą ir, kad jis bus panaudotas prieš Izraelį. Tos pačios prielaidos egzistavo ir 1981 m., kai Izraelio oro pajėgos bombardavo Osirak reaktorių Irake. Prielaidos, kurios įtakojo Izraelio prevencinius karinius veiksmus Irako atžvilgiu, egzistuoja Irano branduolinės programos kontekste. Šiuo metu nėra tvirtų įrodymų, jog Iranas gaminasi branduolinį ginklą, tuo labiau, kad jis bus panaudotas prieš Izraelį. Tačiau taikant analogiją su Osirak reaktoriaus bombardavimo atveju, tikėtina, kad įrodymų

neturėjimas, jog Iranas gaminasi branduolinį ginklą, neturėtų stabdyti Izraelio pačiam imtis prevencinių karinių veiksmų prieš Iraną.

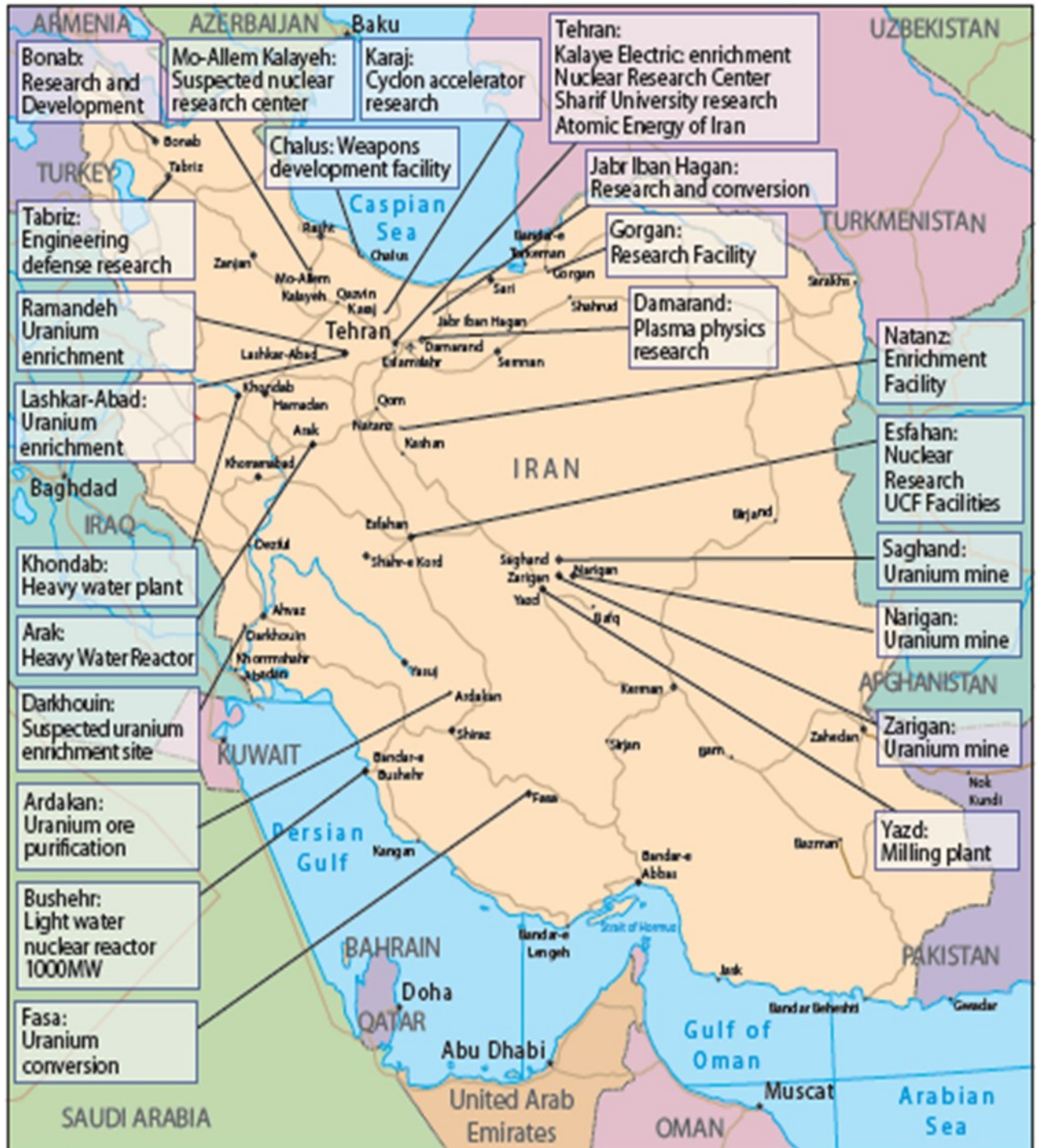
Esant skirtingoms Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinėse narių pozicijoms dėl Irano branduolinės programos, yra labai menka galimybė, kad Saugumo Taryba sankcionuos jėgos panaudojimą Irano atžvilgiu. Tikėtina, kad Izraelis galėtų pulti Iraną ir be Saugumo Tarybos leidimo, nes 1981 m. Izraeliui leidimas taip pat nebuvo duotas. Puolimo teisėtumo pagal tarptautinę teisę faktorius, Izraeliui neturėtų vaidinti didelio vaidmens puolant Iraną. Izraelį šiuo metu nuo puolimo atgraso tik JAV pozicija ir tikslų duomenų dėl Irano branduolinių objektų lokalizacijos stoka. Laikui bėgant JAV pozicija gali pasikeisti, o duomenys (pagrįsti ar nepagrįsti) dėl Irano branduolinių objektų lokalizacijos gali atsirasti. Jei taip atsitiks, tokiu atveju tikėtina, kad Izraelis vis dėlto pasiryš pulti Iraną.

Preveninės savigynos legalizavimas galėtų turėti neatitaisomų pasekmių, nes kiekviena valstybė naudotų prevencinę savigyną savo nuožiūra, o visa tai tikrai neprisidėtų prie Jungtinių Tautų pastangų užtikrinti taiką ir saugumą visame pasaulyje. Susiklosčiusią situaciją siūlytina spręsti ne prevencinės savigynos legalizavimo keliu, bet didinant Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos efektyvumą, nagrinėjant ir sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos efektyvumas, nagrinėjant ir sankcionuojant prevencinės jėgos naudojimą, gali būti padidintas įgyvendinus bent vieną iš trijų siūlomų institucinių modelių: 1. veto teisės panaikinimas nuolatinėms Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos narėms; 2. nešališkos institucijos, kuri be jokių politinių sumetimų galėtų profesionaliai nustatyti prevencinių karinių priemonių naudojimo būtinumą ir naudojimo pasekmes, sukūrimas; 3. demokratinių valstybių koalicijos, kuri galėtų priimti sprendimus leisti prevencinės jėgos panaudojimą, tuo atveju kai Saugumo Taryba negalėtų ar nenorėtų sankcionuoti šių veiksmų, įsteigimas.

Tačiau šių institucinių modelių įgyvendinimas yra komplikuoatas. Pirmo modelio įgyvendinimas yra abejotinas, nes pasiūlymas naikinti Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinėse narių veto teisę gali susidurti su didžiuliu politiniu pasipriešinimu. Iš kitos pusės, veto teisės suteikimas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinėms narėms užtikrina taiką bent tarp jų. Antro modelio įgyvendinimas taip pat yra gana sudėtingas, nes nešališkos institucijos pateiktos išvados dėl prevencinių karinių priemonių naudojimo (ar nenaudojimo) gali anksčiau ar vėliau prieštarauti Saugumo Tarybos nuolatinėse narių pozicijoms šiais klausimais. Trečiasis modelis yra realiausias, nes įsteigiant demokratinių valstybių koaliciją nereikėtų formalaus Jungtinių Tautų sutikimo.

Priedai

1 priedas. Irano branduoliniai objektai

Šaltinis: <http://www.nti.org>

Literatūros sąrašas

Teorinė literatūra, knygos, studijos:

1. Akehurst M., Peter Malanczuk, *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000.
2. Arend. A. C., Robert J. Beck, *International Law and the Use of Force*. London: Routledge, 1993.
3. Clark W. K., *Winning Modern Wars: Iraq, Terrorism and the American Empire*. New York: Public Affairs, 2003.
4. Crawford N. C., „The False Promise of Preventive War: The „New Security Concensus“ and a More Insecure World“. Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 89-125.
5. Gray C., „The principle of non-use of force“. Kn. Colin Wabrick ir Vaughan Lowe (sud.), *The United Nations and the principles of international law –essays in memory of Michael Akehurst*. London: Routledge, 1999, 33-49.
6. Rodin D., „The Problem with Prevention.“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 143-170.
7. Shue H., David Rodin, „Introduction.“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 1-22.
8. Shue H., „What Would a Justified Preventive Military Attack Look Like?“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 222-246.
9. Sinnott-Armstrong W., „Preventive War, What is it Good for?“ Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 202-221.
10. Staden van, Alfred., *Between the Rule of Power and Power of Rule*. Boston: Leiden University, 2007.
11. Strachan H., „Preemption and Prevention in Historical Perspective“. Kn. Henry Shue ir David Rodin (sud.), *Preemption: military action and moral justification*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 23-39.

12. Vadapalas, V., *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

Teisės aktai, strateginiai dokumentai, tarptautinių institucijų ataskaitos:

1. 1968 m. Branduolinio ginklo neplatavimo sutartis.

<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcires/Others/infcirc140.pdf>> [Žiūrėta 2010-05-03]

2. 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (Žin., 2002, Nr. 13-480).

3. 1982 m. Jungtinių Tautų Manilos deklaracija dėl taikaus tarptautinių ginčų sprendimo.

4. 2000 m. Rusijos karinė doktrina. <http://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00> [Žiūrėta 2010-04-25]

5. 2002 m. JAV Nacionalinė saugumo strategija, <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>> [Žiūrėta 2010-02-18]

6. 2010 m. Rusijos karinė doktrina. <http://news.kremlin.ru/ref_notes/461> [Žiūrėta 2010-04-10]

7. Jungtinių Tautų Chartija (Žin., 2002, Nr. 15-557)

8. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1970 m. spalio 24 d. Deklaracija dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus valstybių santykius ir jų bendradarbiavimą pagal Jungtinių Tautų Chartiją, rezoliucijos nr. 2625 (XXV)

9. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1974 m. gruodžio 14 d. Agresijos apibrėžimas, rezoliucijos nr. 3314 (XXIX)

10. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1987 m. lapkričio 18 d. Deklaracija dėl jėgos nenaudojimo tarptautiniuose santykiuose principo veiksmingumo.

11. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 1981 m. birželio 19 d. Rezoliucija 487.

<<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/6C57312CC8BD93CA852560DF00653995>> [Žiūrėta 2010-05-03]

12. TATENA ataskaita 2004. <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-75.pdf>> [Žiūrėta 2010-05-04]

13. TATENA ataskaita dėl Branduolinių ginklų neplatavimo sutarties Saugos garantijų susitarimo įgyvendinimo Irane, 2009. <<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2009/gov2009-8.pdf>> [Žiūrėta 2010-05-06]

14. TATENA ataskaita dėl Branduolinių ginklų neplatavimo sutarties Saugos garantijų susitarimo įgyvendinimo Irane, 2010.

<http://www.foreignpolicy.com/files/fp_uploaded_images/IAEA_Report_Iran_18Feb2010.pdf> [Žiūrėta 2010-05-06]

Akademiniai straipsniai:

1. Arend A.C., „International Law and the Preemptive Use of Military Force.“ *Washington Quarterly*, 26 (2), 2003.

2. Brown C., „Self-Defence in an Imperfect World“. *International Relations*, 19 (1), 2005.

3. Buchanan A., Robert O. Keohane, „The Preventive Use of Force: A Cosmopolitan Institutional Proposal.“ *Ethics & International Affairs*, 18, 2004.

4. Charney J., „Editorial Comments: The Use of Force Against Terrorism and International Law.“ *American Journal of International Law*, 2001.

5. Franck T., „When, If Ever, May States Deploy Military Force without Prior Security Council Authorization?“ *Washington University Journal of Law and Policy*, 5, 2001.

6. Kaba M., „Targeting the World: Assessing the Lawfulness of the ‘Bush Doctrine’.“ *The New Presence: The Prague Journal of Central European Affairs*, 12 (2), 2009.

7. Kastenberg J. E., „The Use of Conventional International Law in Combating Terrorism: A Maginot Line for Modern Civilization Employing the Principles of Anticipatory Self-Defence & Preemption.“ *Air Force Law Review*, 55, 2004.

8. Kaufman W., „What’s Wrong with Preventive War? The Moral and Legal Basis for the Preventive Use of Force“. *Ethics & International Affairs*, 19 (3), 2005.

9. Luban D., „Preventive War“. *Philosophy and Public Affairs*, 32(3), 2004.

10. Miller R. B., „Justifications of the Iraq War Examined.“ *Ethics & International Affairs*, 22(1), 2008.
11. O'Connell M. E., „The Myth of Preventive Self-Defence.“ *The American Society of International Law*, 2002.
12. Ramsey M., „Reinventing the Security Council: The U.N. as a Lockean System.“ *Notre Dame Law Review*, 79, 2004.
13. Trachtenberg M., „A 'Wasting Asset': American Strategy and the Shifting Nuclear Balance, 1949-1954.“ *International Security*, 13 (3), 1988/89.

Straipsniai periodiniuose leidiniuose, internetinėse svetainėse:

1. Abdallah D., „Iran says nuclear fuel production goes "very well" “, REUTERS, 2010.
<<http://www.reuters.com/article/idUSTRE61A4AS20100211>> [Žiūrėta 2010-05-01]
2. AFP, „Ahmadinejad brands Israel a 'stinking corpse““, 2008.
<http://findarticles.com/p/articles/mi_kmaf/is_200805/ai_n25413483/> [Žiūrėta 2010-05-10]
3. Asia News, „Iran's Bushehr nuclear reactor to start up in August““, 2010.
<<http://www.asianews.it/news-en/Iran%E2%80%99s-Bushehr-nuclear-reactor-to-start-up-in-August-18143.html>> [Žiūrėta 2010-05-03]
4. BBC, „Israeli minister threatens Iran““, 2008.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7440472.stm> [Žiūrėta 2010-05-12]
5. BBC, „Russia fulfils Iran missile deal““, 2007.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6289981.stm> [Žiūrėta 2010-05-15]
6. BBC, „Russia 'rethinks' Iran sanctions““, 2009. <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8271990.stm>>
[Žiūrėta 2010-05-15]
7. Bruno G., „Iran's Nuclear Program““, Council On Foreign Relations, 2010.
<http://www.cfr.org/publication/16811/irans_nuclear_program.html> [Žiūrėta 2010-05-03]

8. Burgess J., et al., „Iran’s Hidden Nuclear Facility“, *The New York Times*, 2009.
<<http://www.nytimes.com/interactive/2009/09/29/world/middleeast/iran-nuclear-facility.html>>
[Žiūrēta 2010-05-03]
9. Champion M., Jay Solomon, „Russia Says No to Iran Nuclear Sanctions“, 2009.
<<http://online.wsj.com/article/SB125260385206300253.html>> [Žiūrēta 2010-05-15]
10. CNN, „Obama: No green light for Israel to attack Iran“, 2009.
<<http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/07/07/obama.israel.iran/index.html>> [Žiūrēta 2010-05-13]
11. Denisenko V., „Ar nugalēs dialogo kultūra?“, *Geopolitika*, 2008.
<<http://www.geopolitika.lt/?artc=2344>> [Žiūrēta 2010-05-03]
12. Dunn R., „Israel Threatens Strikes on Iranian Nuclear Targets“, 2003.
<<http://www.rense.com/general45/nucle.htm>> [Žiūrēta 2010-05-10]
13. Fathi N., „Wipe Israel 'off the map' Iranian says“, *The New York Times*, 2008.
<<http://www.nytimes.com/2005/10/26/world/africa/26iht-iran.html>> [Žiūrēta 2010-04-27]
14. Faulconbridge G., „Russian rebuffs U.S. warning on Iran missile sale“, REUTERS, 2010.
<<http://uk.reuters.com/article/idUKTRE64B37R20100512>> [Žiūrēta 2010-05-13]
15. Galperovich D., „Much Has Changed Since Russia's Last Military Doctrine“, Radio Free Europe, 2010.
<http://www.rferl.org/content/Much_Has_Changed_Since_Russias_Last_Military_Doctrine/1973713.html> [Žiūrēta 2010-04-20]
16. Golubkova K., „Russia delays Iran's Bushehr nuclear power station“, REUTERS, 2009.
<<http://www.reuters.com/article/idUSTRE5AF1MF20091116>> [Žiūrēta 2010-05-13]
17. Haddick R., „This Week at War: Could China Disarm Iran?“, 2010.
<http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/04/16/this_week_at_war_could_china_disarm_iran>
[Žiūrēta 2010-05-17]
18. Heinrich M., „Iran cooperates after understating atom stocks-IAEA“, REUTERS, 2009.
<<http://in.reuters.com/article/worldNews/idINIndia-38148320090222?pageNumber=2&virtualBrandChannel=0>> [Žiūrēta 2010-05-07]

19. Hider J., „Ehud Barak warns Iran of possible Israeli strike on nuclear facilities”, 2009. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article6729276.ece> [Žiūrėta 2010-05-15]
20. Hughes P., „Iran's arguments for nuclear power make some sense“, 2005. <<http://www.dawn.com/2005/03/04/int8.htm>> [Žiūrėta 2010-05-01]
21. Jerusalem Post, „Iran can also be wiped off the map“, 2006. <<http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1145961301962&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>> [Žiūrėta 2010-05-10]
22. Lewis, O., „Israeli minister says sack ElBaradei over Iran“, REUTERS, 2008. <<http://www.reuters.com/article/idUSL09395804>> [Žiūrėta 2010-05-10]
23. Mahdi W., „Clinton calls Iran 'largest supporter of terrorism'“, 2010. <<http://www.thenational.ae/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100217/FOREIGN/702169834/1042>> [Žiūrėta 2010-05-15]
24. McElroy D., Ahmad Vahdat, „Mahmoud Ahmadinejad revealed to have Jewish past“, *The Daily Telegraph*, 2009. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/6256173/Mahmoud-Ahmadinejad-revealed-to-have-Jewish-past.html>> [Žiūrėta 2010-05-17]
25. McGreal C., „Obama urges China to back Iran nuclear sanctions“, 2010. <<http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/02/obama-urges-china-iran-sanctions>> [Žiūrėta 2010-05-15]
26. Moaveni A., „Stars (and Stripes) in Their Eyes“, *The Washington Post*, 2008. <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/05/30/AR2008053002567.html>> [Žiūrėta 2010-05-11]
27. Mozgovaya N., „Zbigniew Brzezinski: Israel's push for Iran strike may hurt U.S. ties“, 2008. <<http://www.haaretz.com/news/zbigniew-brzezinski-israel-s-push-for-iran-strike-may-hurt-u-s-ties-1.259081>> [Žiūrėta 2010-05-16]
28. Philip C., „Mahmoud Ahmadinejad declares Iran a 'nuclear state'“, 2010. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article7023727.ece> [Žiūrėta 2010-04-27]

29. Posner G., „How Obama Flubbed His Missile Message“, 2009.
<<http://www.thedailybeast.com/blogs-and-stories/2009-09-18/how-obama-flubbed-his-missile-message/>> [Žiūrėta 2010-05-11]
30. Powell B., „China's Iran Dilemma“, 2010.
<<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1963587,00.html>> [Žiūrėta 2010-05-15]
31. Prosser R., „Israel, unlike Iran, poses no threat to its neighbours“, 2007.
<<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2007/nov/30/iran.israel>> [Žiūrėta 2010-05-10]
32. Radzevičiūtė A., „Irano pavasaris“, Geopolitika, 2009. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=3331>> [Žiūrėta 2010-04-27]
33. Sokov N., „The New, 2010 Russian Military Doctrine: The Nuclear Angle“, 2010.
<<http://npsglobal.org/eng/home-mainmenu-1/147-articles/847-the-new-2010-russian-military-doctrine-the-nuclear-angle-nikolai-sokov-.htm>> [Žiūrėta 2010-04-20]
34. Tehran Times, „Military strikes against Iran no longer an option: IAEA chief“, 2010.
<http://www.tehrantimes.com/index_View.asp?code=189772> [Žiūrėta 2010-05-07]
35. Volovoj V., „Naujoji Rusijos karinė doktrina“, Geopolitika, 2010.
<<http://geopolitika.lt/?artc=3889>> [Žiūrėta 2010-04-20]
36. Warrick J., „Nuclear Program in Iran Tied To Pakistan“, The Washington Post, 2003.
<<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A18170-2003Dec20?language=printer>> [Žiūrėta 2010-05-07]
37. Weitz R., „Why China Snubs Russia Arms“, 2010. <http://www.freerepublic.com/focus/news/2487396/posts> [Žiūrėta 2010-05-15]
38. World Net Daily, „Dire warning: Israel must strike Iran now“, 2010.
<<http://www.wnd.com/?pageId=127255>> [Žiūrėta 2010-05-13]
39. World Tribune, „Report: China, Iran, North Korea have formed strategic alliance“, 2010.
<http://www.worldtribune.com/worldtribune/WTARC/2010/ea_china0383_05_07.asp> [Žiūrėta 2010-05-15]

Kiti šaltiniai:

1. Čiočys P. A., et al., *Enciklopedinis karybos žodynas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008. <http://www.lka.lt/index.php/lt/147969/> [Žiūrėta 2010-04-14]
2. Internetinė enciklopedija. <<http://www.encyclopedia.com/doc/1O27-preemption.html>> [Žiūrėta 2010-04-14]
3. Internetinis žodynas. <<http://www.thefreedictionary.com/pre-empt>> [Žiūrėta 2010-04-14]
4. JAV Valstybės departamento internetinė svetainė, http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1142.html [Žiūrėta 2010 05 06]
5. Laugalienė G., Milda Mironaitė, *Mokomasis anglų – lietuvių ir lietuvių – anglų kalbų karybos žodynas*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008. <<http://www.lka.lt/index.php/lt/186255/>> [Žiūrėta 2010-04-14]
6. Lietuvos Respublikos prokuratūros internetinė svetainė, <http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Prokurorokomentaras/tabid/69/ItemID/251/Default.aspx> [Žiūrėta 2010-04-16]
7. V.Putino interviu su Italijos naujienų agentūra „ANSA“, laikraščiu „Corriere della sera“ ir televizijos kompanija „RAI“, 2003. <<http://www.great-britain.mid.ru/pressrel/pres19-03.htm>> [Žiūrėta 2010-04-27]

Summary

While analyzing the states' self-defence as the exception to refraining from threatening or using force principle, heated discussions took place regarding states' preventive self-defence.

Preventive self-defence is considered lawful according to the international law only in case when the usage of it is sanctioned by the United Nations Security Council (UNSC). The paper attempts to prove that the UNSC due to the absence of mutual agreement between its permanent members and frequent usage of veto right, sanctions the usage of preventive self-defence notably rarely. The problem then occurs: because of the ineffectiveness of the UNSC in sanctioning the usage of preventive self-defence, the states implement the preventive self-defence by themselves, in this way violating one of the main international law principles – refraining from threatening or using force principle. This situation encouraged some big states (permanent members of the UNSC) to foresee the possibility to use unilateral preventive self-defence in their military doctrines in this way ignoring international law. The current situation requires dealing with this issue either legalizing the usage of preventive self-defence or searching for the ways how to force the UNSC to implement its primary task – to maintain international peace and security.

The goal of the paper – to reveal the issues of the states' usage of preventive self-defence emphasizing the Middle East region.

The following objectives have been formulated for achieving the goal:

1. To discuss the concept of refraining from threatening or using force principle, the consolidation of this principle in contemporary law as well as analysis of exceptions.
2. To analyze the types of states' self-defence and find Lithuanian equivalents to English terms of states' self-defence types: *preemptive* and *preventive self-defence*.
3. To analyze the demand and opportunities to legalize the unilateral usage of states' preventive self-defence.
4. To analyze the potential usage of preventive self-defence towards Iran.

The object of this paper – the usage of the states' preventive self-defence. While determining the research boundaries, the object of the research has been stated - the possible usage of Israel's preventive self-defence towards Iran.

The following issues have been addressed in the paper – should the right to use preventive self-defence be stated in the international law even in the case if UNSC would not sanction the

usage of preventive military measures? The answer to the question is negative. It is feared that the legalizing of preventive self-defence could have irrecoverable consequences because each state would use preventive self-defence at own discretion and all this would not contribute to the UN efforts to ensure peace and security in the world. It is recommended to deal with the current situation not by legalizing preventive self-defence but by increasing the UNSC efficiency in analyzing and sanctioning the usage of preventive force. Three institutional models that enable to increase the efficiency of the UNSC directly and indirectly while dealing with the usage of preventive force issues and sanctioning it are analyzed in the paper.

The possible usage of Israel's preventive self-defence towards Iran was analyzed during the survey. It was assessed whether there were assumptions for Israel to attack Iran and if Israel will eventually attack Iran despite the fact that this kind of attack would be unlawful according to the international law.

The historical comparative method was used while answering the question. The bombing of the Iraqi Osirak reactor by the Israeli Air Force in 1981 was analyzed and Iraq's nuclear programme assessed. After the analysis it was established that during the evaluation of present nuclear programme of Iran and earlier nuclear programme of Iraq lots of similarities could be identified. According to the author, the factors that influenced Israel's preventive military actions towards Iraq do exist in the context of Iran's nuclear programme. It is stated that at present there are no firm evidence that Iran is pursuing nuclear weapon, all the more that it will be used against Israel. However, drawing analogy between Osirak and this, there is an assumption made that the lack of evidence that Iran is making nuclear weapon should not prevent Israel from taking preventive military actions against Iran.

After evaluating different positions of the permanent members of the UNSC regarding Iran's nuclear programme, there is a slight possibility that the Security Council will sanction the use of the force towards Iran. The conclusion can be drawn that if Israel uses military force against Iran, so most likely it will not be sanctioned by the Security Council and therefore it will automatically be illegal according to the international law. The legitimacy of the attack factor according to international law should not play a major role for Israel while attacking Iran.

The author claims that all assumptions for Israel to attack Iran do exist – Israel suspects that Iran is making nuclear weapon and that it will be used against Israel. At present Israel is deterred from attacking only because of the USA position and the absence of the precise data regarding Iran nuclear objects. In the course of the time the USA position can change and the data (reasoned or not) regarding Iran nuclear objects' location can occur. If it happens, in this case it is possible that Israel will decide to attack Iran.